

Turun Pernon telakan lakkokulttuuri

Lakot, niiden väitetyt syyt ja toimintaperiaatteet vuosina 1976-1984

Tuukka Pääkkönen
Pro gradu -tutkielma
Turun yliopisto
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Suomen historia
Toukokuu 2016

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos/Humanistinen tiedekunta

TUUKKA PÄÄKKÖNEN: Turun Pernon telakan lakkokulttuuri - Lakot, niiden väitetty syyt ja toimintaperiaatteet vuosina 1976-1984.

Pro gradu -tutkielma. 96 sivua, 6 liitesivua

Suomen historia

Toukokuu 2016

Tämän tutkimuksen pääasiallisina lähteinä toimivat Työelämän suhteiden neuvottelukunnan 1980-luvun alussa toteuttama haastattelututkimus ja siinä muotoutunut aineisto sekä Pernon telakan työntekijöiden ammattiyhdistystoiminnan sivutuotteena syntyneet pöytäkirjat, muu arkistoaineisto ja toteuttamani aikaishaastattelut. Näiden lähdeaineistojen kautta on mahdollista eritellä ja verrata lakkotapahtumia ja seurata niiden kulkua vuosina 1976-1984.

Pernon telakan lakkokulttuuri rakentui osittain Turun Aurajokisuun telakan lakkokulttuurin pohjalle, mutta se kehittyi omanlaisekseen telakan alkuaikojen lakkojen, erityisesti vuoden 1977 WTR-lakon, ja työntekijöiden keskuudessa vallinneiden erilaisten poliittisten voimasuhteiden vuoksi. Kamppailu WTR-palkkausjärjestelmästä ja sen muuttamisesta määritteli Pernon telakan lakkokulttuuria koko tutkimusajankohdan ajan. WTR oli Wärtsilän telakoilla käytetyn osaurakkapalkkausjärjestelmän nimitys.

Vuoden 1977 WTR-lakossa työntekijät hävisivät kamppailun työnantajan ajaman työnantajalle edullisemman urakkajärjestelmän käyttöönotosta. WTR-lakossa kärsityn tappion työntekijöiden piirissä aiheuttama katkeruus heijastui pitkälle 1980-luvulle työntekijöiden hidastaessa urakkavauhtiaan ja työnantaja menetti osan urakkajärjestelmän vaihdosta saavuttelemaansa hyödystä yleisen työn tuottavuuden kasvun hidastuessa.

Pernon telakan lakot muuttuivat suurista koko telakan lakoista vuoden 1979 jälkeen pieniksi osastokohtaisiksi lakoiksi telakan luottamusmiesten päätöksellä. Samalla lakkojen kokonaismäärä kasvoi, mutta niihin osallistuneiden työntekijöiden määrä laski ja niissä menetettyjen työtuntien määrä laski. Suurin osa Pernon telakan lakoista johtui palkkauserimielisyyksistä. Lakkoja aiheutui myös työturvallisuussyistä, vastatoimina työnantajan toimenpiteille ja ajoittain telakan ulkopuolisista poliittisista syistä. Työnantajalla ja työntekijöillä oli täysin erilainen käsitys lakkojen syistä ja se näkyi heidän toimintatavoissaan, lausunnoissaan ja käyttäytymisessään.

Asiasanat: telakka, lakko, työtaistelu, työriidat, lakkokulttuuri, palkkaus, palkkatasa-arvo, paikallinen sopiminen, työturvallisuus, urakka, osaurakka, aikatyö, wärtsilä, pernon telakka, metalli 49., metalli 1., metalliliitto, ammattiyhdistystoiminta, työelämän suhteiden neuvottelukunta.

Sisällysluettelo

1. Johdanto	
1.1 Lähestymistapa ja tutkimuskysymykset	5
1.2 Pernon telakan historiasta	7
1.3 Turkulaisten telakkatyöläisten kulttuurimaisema	9
1.4 Lähteet	11
2. Lakko tutkimuskohteena	
2.1 Pernon telakan lakkojen syntytavasta	13
2.2 Pernon telakan työhuonekunta	15
2.3 Kokouspuheet ja kokouskäytännöt	16
2.4 Osastokokoukset	18
2.5 Katsaus aiempaan lakkotutkimukseen	19
2.6 Miten työtaistelutilanteita pitää tutkia?	22
2.7 Keskeisiä käsitteitä	25
3. Keskeisimmät lakot	
3.1 Pernon telakan lakkokulttuuri	27
3.1.1. Poliittinen lakko	30
3.1.2. Helmikuun manifesti vuonna 1976	34
3.1.3. Wärtsilän neuvottelukulttuuri vuosina 1976-1984	35
3.1.4. Miksi lakot ovat laittomia?	38
3.1.5. WTR-urakkajärjestelmän tausta	39
3.2 Kahden kuukauden WTR-lakko vuonna 1977	
3.2.1 Erimielisyyttä urakkapalkkauksesta	41
3.2.2 WTR-lakon jälkimainingit	51
3.3 Linja-autolakko vuonna 1982	56
3.4 Suurlohkonkoonnin levyseppien vuorotyölakko vuonna 1983	64
3.5 Yleisiä huomioita Pernon telakan lakoista	
3.5.1. Palkkauksen suhde lakkoihin	70
3.5.2. Työturvallisuus ja työympäristö lakon syynä	75
3.5.3. Poliittiset painostuslakot	78

4. Lakkojen syiden, vaikutusten ja merkitysten arviointia	
4.1 Saatiinko lakoilla mitään aikaan?	80
4.2 Miksi lakkoilu oli niin yleistä ennen vuoden 1989 konkurssia?	83
4.3 Mitä asioita lakoilla haluttiin ajaa?	85
4.4 Miten lakot alkoivat ja järjestäytyivät?	87
 5. Yhteenveto	 88
 Lähteet	 92
Liitteet	97

1. Johdanto

1.1 Lähestymistapa ja tutkimuskysymykset

Turun Pernon telakka perustettiin vuonna 1974 Wärtsilän telakkayhtymän osaksi. Tavoitteena oli rakentaa telakasta uudenaikainen tuotantolaitos, joka pystyisi kilpailemaan vapailla laivanrakennusmarkkinoilla. Uuteen tuotantolaitokseen palkattiin paljon nuorta uutta työvoimaa ja työnantaja valitsi tarkkaan ne työntekijät, jotka siirrettiin Aurajokisuusta Pernoon töihin. Työnantajan edustajat olisivat halunneet tehdä telakasta rauhallisen työpaikan, johon Aurajokisuun riitapukareilla ei olisi ollut asiaa.¹ Käytännössä työnantajapuolen unelmaa uudesta alusta ei ollut mahdollista toteuttaa ja Pernon telakalla oli monia kovia lakkoja heti sen alkuvuosina, vaikka telakan ensimmäinen pääluottamusmies oli puoluekannaltaan sosiaalidemokraatti.

Telakkayhtiö Wärtsilä meriteollisuus meni konkurssiin loppuvuodesta 1989 ja konkurssin jälkeen perustettiin uusi telakkayhtiö Masa-Yards, johon kuuluivat Pernon telakka Turussa ja Hietalahden telakka Helsingissä. Uusi telakkayhtiö jatkoi käytännössä siitä, mihin aiempi yritys oli jäänyt toiminnan loputtua. Suurin osa vanhoista työntekijöistä jatkoi työtään uuden yhtiön palkkalistoilla. Uusi telakka jätti taakseen vanhan Wärtsilän lakkokulttuurin ja lakkoilun määrä laski merkittävästi 1970-luvun ja 1980-luvun tasosta eikä se ole palannut entiselleen vielä tähän päivään mennessä.

Vuonna 1982 Työelämän suhteiden neuvottelukunta aloitti laajan haastattelututkimuksen Suomen telakoiden lakoista ja niiden syistä. Tutkimuksen tulokset julkaistiin kahdeksanosaisessa julkaisusarjassa, jossa lakkojen syitä arvioitiin määrällisesti ja laadullisesti. Tutkimushankkeen myötä syntyi laaja haastattelu- ja muistitietoaineisto, joka on osa Valtioneuvoston arkiston kokoelmaa. Työelämän suhteiden neuvottelukunnan tutkimuksen tulokset sisältävät kattavan yhteenvedon lakoista tilastollisessa valossa, mutta kysymykseen, miksi riitatilanteet loppujen lopuksi johtivat lakkoon, tutkimus ei anna selvää vastausta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella Pernon telakan lakkokulttuuria ennen

¹ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

vuonna 1989 tapahtunutta Wärtsilä meriteollisuuden konkurssia. Tavoitteena on tutkia yleisellä tasolla, miten ja miksi lakkotilanteet syntyivät Pernon telakalla. Entä olivatko lakkojen ilmoitetut syyt niiden todellisia syitä ja miksi lakkojen todellisia syitä ei ilmoitettu? Tarkastelen myös väitettä lakkojen poliittisuudesta ja sitä, mitä poliittisuudella ylipäänsä tarkoitettiin ja millaisia merkityksiä sille annettiin eri toimijoiden taholta. Kolmen tarkemmin tarkasteltavan tapausesimerkin kautta tutkimus pyrkii esittelemään yleisiä ja tarkkoja havaintoja Pernon telakan lakkojen kulusta ja synnystä.

Tutkimus rajoittuu vuotta 1984 edeltävään aikaan ja Pernon telakkaan useasta syystä. Ensinnäkin aikakausi Pernon telakan perustamisesta vuoteen 1984 on oma ajanjaksonsa turkulaisessa telakkahistoriassa. Vaikka Pernon telakan rakentaminen aloitettiin jo vuonna 1974, varsinainen telakkatoiminta alkoi loppuvuodesta 1975 ja työhuonekunnan toiminnasta kertovat lähteet alkavat tammikuusta 1976, joten tutkimus rajautuu vuosiin 1976-1984. Toiseksi tutkimuksen ulottaminen nykypäivään asti laajentaisi sitä liikaa tutkimuksen puitteisiin nähden. Samasta syystä tutkimus keskittyy vain Pernon telakkaan. Turun Aurajokisuun telakka ja sen tapahtumat jäävät käsittelemättä omana kokonaisuutenaan. Turun telakan tapahtumiin viitataan niissä yhteyksissä, joissa se on tarpeellista Pernon telakan lakkojen käsittelemisen kannalta.

Tässä tutkimuksessa lakkokulttuuria tarkastellaan turkulaisten metallityöntekijöiden näkökulmasta. Työntajan näkökulma tulee esiin työnantajan haastatteluiden kautta, mutta sen käsittely on työntekijöiden näkökulmaa puutteellisempaa.

Olen itse työskennellyt Pernon telakalla vuodesta 2005 lähtien ja viimeiset kahdeksan vuotta ammattinimikkeeni on ollut putkiasentaja. Olen siis päässyt tutustumaan telakan työntekijäkulttuuriin ja nykyiseen lakkokulttuuriin sisältä päin. Tuona aikana Pernon telakalla on ollut kuusi koko telakan lakkoa, yksi konevarusteluosaston lakko, yksi Suomen Metallityöväen Liiton² virallinen kolme päivää kestänyt laillinen lakko³ ja yksi SAK:n järjestämä mielenilmaus⁴ hallituspolitiikkaa vastaan. Telakan paikalliset lakot ovat olleet puolesta päivästä yhteen päivään pitkiä.

² Myöhemmin tässä tutkimuksessa Metalliliitto.

³ Metalliliiton sopimuksettomien tilan aikana järjestämä kolmen päivän lakko 21.10.-24.10.2011, (<http://www.metalliliitto.fi/historia>).

⁴ SAK:n ja muiden työntekijäjärjestöjen ”suurmielenosoitus” hallituspolitiikkaa vastaan 17.9.2015.

1.2 Pernon telakan historiasta

Wärtsilän telakoiden tarve erikoistua ja pystyä tuottamaan suuria alustyypejä tehokkaasti vaati uuden telakka-alueen rakentamista, koska Helsingin ja Turun telakoiden kaupunkien keskustoissa sijaitsevia telakka-alueita ei ollut enää mahdollista laajentaa. Pernon telakkaa alettiin rakentaa vuonna 1974 Turun ja Raision kaupunkien maa-alueiden rajalle Raisionlahden kupeeseen. Wärtsilä -yhtymä tarvitsi lisää tilaa laivojen rakentamista varten Aurajoen telakka-alueen käydessä ahtaaksi isoille alustyypeille ja rakennettaessa useita aluksia samanaikaisesti. Telakka-alueen kaavoituksen yhteydessä Raision ja Turun kaupunkien välistä rajaa siirrettiin niin, että noin 178 hehtaarin maa- ja vesialueesta koostuva telakka-alue sijoittui kokonaan Turun kaupungin alueelle. Pernon telakka oli ensimmäinen Wärtsilä-yhtymän rakentama telakka.⁵

Pernon telakasta oli tarkoitus tehdä uudenaikainen kokoonpanotelakka, jossa olisi viimeisen päälle suunnitellut tuotantotilat ja uusimmat koneet ja laitteet laivanrakennusprosessin tehostamiseksi. Laivanrakennusprosessin kannalta tämä tarkoitti siirtymistä entistä enemmän halleissa tapahtuvaan kokoonpanoon ja rungon valmistamista kokonaan lohkotuotantona.⁶ Pernon telakka-alueen rakentaminen oli jätti-investointi Wärtsilä-yhtymälle, sillä telakan ensimmäisen vaiheen rakentaminen maksoi 400 miljoonaa markkaa.⁷ Telakka-alueen mallia otettiin Ruotsissa sijaitsevasta uudenaikaisesta telakasta, joka tosin ajautui konkurssiin laivanrakennuksen vaikeiden vuosien aikana 1970-luvun lopulla. Pernon telakka-alue valmistui tuotantokäyttöön virallisesti vuonna 1976 ja koko Wärtsilän Turun telakoiden uudislaivatuotanto siirtyi Pernoon lopullisesti vuonna 1984.⁸ Pernon telakka oli alun perin suunniteltu nimenomaan terästyövoittoisten tankkerialusten tehokkaaseen rakentamiseen ja suurin osa Pernon telakalla ennen vuotta 1995 rakennetuista aluksista on tankkereita, teknisiä aluksia tai lastialuksia.

Wärtsilän telakoiden ympärille vuosina 1987 - 1989 luotu telakkakonserni Wärtsilä Meriteollisuus yhdisti Valmetin ja Wärtsilän telakkatoiminnot yhdeksi

⁵ Haavikko 1984, 122.

⁶ Grönros 1996, 36.

⁷ Haavikko 1984, 127.

⁸ Grönros 1996, 24.

kokonaisuudeksi.⁹ Fuusion myötä telakoita lopetettiin Turussa ja Helsingissä. Turussa lopetettiin Valmetin Laivateollisuuden telakka Pansiosta ja Helsingissä lopetettiin Valmetin Vuosaaren telakka. Wärtsilä Meriteollisuuden aika jäi lyhytaikaiseksi, sillä Wärtsilä-konsernista irrotettu telakkayhtymä meni konkurssiin jo muutama vuosi perustamisensa jälkeen. Vuoden 1989 Wärtsilä Meriteollisuuden konkurssin jälkeen Pernon telakka ja Helsingin Hietalahden telakka muodostivat uuden yhtiön nimeltä Masa-Yards. Maailmanmarkkinoiden kilpailutilanteen kiristyminen 1990-luvulla pakotti Pernon telakan muuttamaan tuotevalikoimaansa kohti suurikokoisia risteilyaluksia.¹⁰

Pernon telakka-aluetta on rakennettu useaan otteeseen. Ensimmäisenä valmistuivat rungonkoonnin käyttöön tarkoitetut levyhallit, joissa laivojen rungon osat leikattiin oikeisiin mittoihinsa ja koottiin yhteen lohkoiksi ja edelleen suurlohkoiksi. Levyhallien kanssa samaan aikaan vuonna 1976 valmistui myös Pernon laivanrakennusallas, joka oli alun perin 80 metriä leveä ja 250 metriä pitkä.¹¹ Nopeasti ne saivat kaverikseen Pernon telakan tavaramerkiksi nousseen ”Pernon pukin” eli 600 tonnin painoisia kappaleita nostamaan kykenevän pukkinosturin, joka hallitsee telakka-alueen maisemaa. Samassa yhteydessä myös laivanrakennusallasta laajennettiin.

Myöhemmin 1980-luvulla telakka-alueelle rakennettiin varustelun tuotantotiloiksi moduulihalli, putkipaja, ohutlevypaja ja puupaja. Laivasuunnitteluosaston muuttaessa Pernoon Aurajoen valkoisesta talosta heille rakennettiin matala konttorirakennus, jonka alakerrassa sijaitsivat työntekijöiden sosiaalitilat ja yksi telakka-alueen ruokaloista. Viimeisinä 1990-luvulla valmistuivat suurlohkonkoontihallit, joita tarvittiin LNG-tankkerien alumiinipallojen hitsaamista varten, ja lohkovarusteluhalli ns. Väärtämöisen halli. Telakan lohkoketjasta on edelleen laajennettu kahdella uudella hallilla 2000-luvulla.¹²

Suurin osa Pernon telakalle sen alkuvuosina palkatusta työvoimasta oli nuoria uusia työntekijöitä, jotka eivät juuri olleet työskennelleet telakoilla tai olivat olleet telakkatyössä vain vähän aikaa. Heidän lisäksi Turun telakalta siirrettiin työnantajan valitsema joukko vanhoja Wärtsilän työntekijöitä Pernoon käynnistämään uuden

⁹ Grönros 1996, 18-19.

¹⁰ Ari Rajamäen haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹¹ Haavikko 1984, 127.

¹² Ari Rajamäen haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

tuotantolaitoksen toiminta. Työnantaja valikoi siirrettävän porukan tarkoin ja kovimpia kommunisteja ei päästetty Pernoon telakan alkuaikoina. Pernon telakan työvoima oli pääosin hyvin nuorta ja kokemattonta Turun telakkaan verrattuna.¹³ Pernon telakan alkuvaiheissa sattui myös tapauksia, joissa henkilöitä siirrettiin Pernoon tai sieltä pois vasten heidän omaa tahtoaan työnantajan määräyksellä.¹⁴

Suurin osa Turun telakan työntekijöistä ei kuitenkaan edes halunnut siirtyä Pernoon, koska siellä tienasi vähemmän kuin Turussa työnantajan yksipuolisesti käyttöön ottaman uuden WTR-urakkajärjestelmän vuoksi.¹⁵ Vuonna 1984 Wärtsilä lopetti uudislaivatuotantonsa Turun telakalla, ja suurin osa sen työntekijöistä siirtyi samassa yhteydessä Pernon telakalle laivamoottorien valmistamisen ja korjaustelakan jäädessä vielä Aurajokisuuhun.

1.3 Turkulaisten telakkatyöläisten kulttuurimaisema

Meidän pitää olla tietoisia turkulaisten telakoiden teollisuustyön kulttuurin erityispiirteistä, jotta voimme ymmärtää telakan sisäisiä sosiaalisia jännitteitä ja niiden purkautumista lakoissa ja muissa toimissa. Jos turkulaista telakkatyön kulttuuria pitäisi kuvata yhdellä sanalla, se olisi taistelu. Turkulaisilla telakkatyöläisillä on hyvin pitkät perinteet lakkoilussa ja omien ja muiden oikeuksien puolesta taistelemisesta.¹⁶ Nykyään tuo perinne alkaa olla tavoitettavissa enää harvoissa koko telakkaa koskevissa konfliktitilanteissa ja työntekijöiden muistoissa. Sen sijaan 1970- ja 1980-luvut olivat turkulaisilla telakoilla taistelemisen ja lakkoilun kiivainta aikaa ja noiden vuosikymmenien ansiosta osa turkulaisista elää vieläkin siinä uskossa, että telakalla lakkoilu on edelleen arkipäivää.

Ennen vuoden 1989 Wärtsilä Meriteollisuuden konkurssia taistelu oli arkipäivää Pernon telakalla. Koko telakkatyötä ja sen puitteita hallitsi selkeä vastakkainasettelu työntekijöiden ja työnantajan edustajien välillä. Telakan sosiaalisessa ja toiminnallisessa rakenteessa oli useita tekijöitä, jotka loivat konfliktitilanteita ja taistelua aivan itsestään

¹³ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹⁴ **PTTa**/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 10.8.1976, Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 20.8.1976.

¹⁵ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹⁶ Ks. esim **Teräs** 1985, 1995 ja 1996; **Mäkelä** 2007.

päivittäin arkipäiväisissä ja toistuvissa tilanteissa.

Yksi suurimpia taistelun innoittajia oli työntekijöiden palkkausmuoto, oli se sitten urakkatyö tai tuntityö. Ennen Wärtsilä Meriteollisuuden konkurssia Pernon telakan palkkausjärjestelmät oli rakennettu niin, että niissä pärjätäkseen useiden työntekijöiden oli taisteltava yksin ja yhdessä milloin minkäkin työnantajan edustajan kanssa, jos he mielivät saada työstään omasta mielestään kunnollisen ansion. Jokapäiväisen taistelun ansiosta turkulaisille telakkatyöläisille kehittyi omaleimainen taistelemisen kulttuuri, jonka ansiosta telakkalaiset ottivat välillä hanakasti kantaa myös telakan ulkopuolisiin asioihin.

Puoluepolitiikan sanotaan vaikuttaneen paljon Turun telakoiden lakkoherkkyyteen ja sillä on toki ollut vaikutusta lakkoihin. Pernon telakan osalta tilanne on hieman erilainen kuin Aurajokisuun telakalla, johtuen telakkatyöläisten sisäisistä poliittisista voimasuhteista. Ymmärtääkseen Pernon telakan sisäistä poliittista peliä ja sen heijastusvaikutuksia on hahmotettava tuon pelin osapuolet. Pernon telakalla on toiminut sen alusta alkaen kaksi eri Metalliliiton ammattiosastoa: Metalli 1. ja Metalli 49. Tämän lisäksi telakalla on työntekijöiden keskuudessa toiminut kolme eri poliittista ryhmittymää: sosiaalidemokraattinen ryhmä (demarit), vähemmistökommunistinen ryhmä (taistolaiset) ja enemmistökommunistinen ryhmä (revarit, revisionistit). Sosiaalidemokraatit olivat pääosin Metallin 1:n jäseniä ja kommunistit Metallin 49:n jäseniä. Metallin 49:n jäsenenä oli myös joitakin sosiaalidemokraatteja, kuten Pernon telakan ensimmäinen pääluottamusmies Martti Havin.¹⁷

Ryhmiä voimasuhteet Pernon telakalla jakautuivat niin, että enemmistökommunistit olivat suurin ryhmä, sosiaalidemokraatit seuraavaksi suurin ja vähemmistökommunistit pienin ryhmä. Turun telakalla vastaavassa poliittisessa jakaumassa vähemmistökommunistit olivat suurin ryhmä, enemmistökommunistit seuraavaksi suurin ja sosiaalidemokraatit pienin ryhmä. Iso osa telakoiden työntekijöistä ei kuulunut mihinkään poliittiseen ryhmään, mutta 1970- ja 1980-luvuilla puolueväriin tunnustaminen oli paljon yleisempää kuin nykyään.

Kaikki telakan työntekijät eivät olleet vasemmistolaisia ja myös muilla kuin vasemmistopuolueilla oli kannattajia telakan työntekijöiden piirissä, mutta heitä oli

¹⁷ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

suhteellisesti vähän eivätkä he yrittäneet harjoittaa poliittista ryhmätoimintaa telakalla. Telakalla tapahtunut puoluepoliittinen peli ei ole tämän tutkielman aiheena ja siihen paneudutaan tässä yhteydessä vain niiltä osin, kun sen voidaan havaita vaikuttaneen telakan lakkoihin ja niiden syntyyn.

1.4 Lähteet

Työtaistelutilanne, joka voi sisältää myös yhden tai useamman lakkotapahtuman, on monimutkainen tapahtuma, jota edeltävät usein pitkälliset tapahtumaketjut. Työtaistelua edeltävien tapahtumaketjujen selvittäminen on keskeinen asia tulkittaessa lakkoihin vaikuttavia syitä ja lakkojen syntytapaa yleensä. Lakkoja tutkittaessa on tärkeää arvioida lakon molempien osapuolien toimintaa. Monesti lakot luokitellaan puhtaasti työn-tekijöiden toiminnasta johtuviksi tuotannon häiriöiksi eikä työnantajan toimintaa¹⁸ lakkoa edeltäneessä tilanteessa mielletä osasyysksi itse lakkoon.

Miten on mahdollista tutkia vuosikymmenien takaisia lakkoja ja niihin vaikuttaneita tapahtumaketjuja? Pääasiallisena lähdeaineistonani toimivat Työelämän tutkimuksen neuvottelukunnan vuosina 1982-1983 tekemän laajan lakkotutkimuksen telakka-kohtaisten haastatteluaineistojen puhtaaksi kirjoitetut pöytäkirjat, jotka sijaitsevat tällä hetkellä Kansallisarkistossa vanhan Valtioneuvoston arkiston kokoelmissa.

Lakkoihin ja niitä edeltäneisiin tapahtumiin päästään käsiksi myös Pernon telakan työhuonekunnan arkistomateriaalin, myöhemmin PTTa kautta. Pääasiallisia arkistolähteitä PTTa:n kokoelmassa ovat työhuonekunnan yleisten kokousten pöytäkirjat, kokouskutsut, työhuonetoimikunnan kokousten pöytäkirjat, osastokokousten pöytäkirjat, neuvottelupöytäkirjat, erimielisyysmuistiot ja pääluottamusmiehen päiväkirjat. Tämän lisäksi lakkotutkimuksessa olennainen lähdeaineisto on yksittäisten työntekijöiden pitämät urakkapäiväkirjat, joista voidaan löytää urakkatyön suoritusvauhtiin ja palkkaukseen liittyviä tietoja.

Pernon telakan työhuonekunta on Pernon telakan työntekijöiden perustama paikallisen Metalliliiton ammattiosasto 49:n alainen ammattijärjestö, jonka tarkoituksena on

¹⁸ Bergholm 1993, 90; Hyman 1989, 127 ja 184-186.

huolehtia telakan työntekijöiden edunvalvonta- ja virkistystoiminnasta. Työhuonekunnalle valitaan puheenjohtaja ja työhuonetoimikunta, jonka jäsenet ovat yleensä luottamusmiehiä ja ammattiyhdistysaktiiveja. Työhuonetoimikunta on telakan edunvalvonnassa valmisteleva elin, joka tekee ehdotuksia työhuonekunnan yleisiin kokouksiin ja valvoo luottamusmiesten toimintaa. Telakan työntekijöiden yleinen kokous tekee päätökset koko telakkaa koskevista lakoista ja muista mahdollisista työntekijöiden yhteisistä toimenpiteistä.

Työhuonetoimikunnan kokouksista, työhuonekunnan yleisistä kokouksista ja luottamusmiesten osastoillaan pitämistä kokouksista pidetään pöytäkirjaa, jotka on arkistoitu vuodesta 1976 lähtien Pernon telakan osalta. Myös suuri osa yleisten kokousten kokouskutsuista on arkistoitu. Kokouspöytäkirjat ovat pääosin käsinkirjoitettuja konseptipöytäkirjoja, joissa on kokouksen kulun lisäksi joskus myös referoitu jonkin verran itse kokouskeskustelua. Kokousten asialistalla on ollut myös virkistys- ja vapaa-ajan toimintaan liittyviä kohtia ja niistä on jäljellä julisteita ja esitteitä kokouspöytäkirjojen liitteenä.

Pääluottamusmiehen päiväkirjat ovat muodostuneet pääluottamusmiehen päivittäisen edunvalvontatyön apuvälineeksi. Niihin pääluottamusmies on kirjannut neuvottelumuistiinpanoja ja ajankohtaisia edunvalvontaan liittyviä tapahtumia päivittäin. Päiväkirjojen avulla on mahdollista osittain jäljittää pitkiä tapahtumaketjuja ja kehityslinjoja, joiden alkutilanteen ja alkusyiden paikantaminen olisi muuten lähes mahdotonta. Pääluottamusmiehen päiväkirjat eivät valitettavasti ole säilyneet täydellisinä, joten niiden käyttäminen on mahdollista vain tietyiltä vuosilta. Tällä hetkellä tutkimukseni aikajänteeseen kuuluvan ajan päiväkirjat ovat kateissa, joten niitä ei ole mahdollista käyttää lähdeaineistona. Tämä johtuu pitkälti siitä, että Turun telakan työhuonekunnan arkisto on järjestämätön ja osa aineistosta sijaitsee useassa eri paikassa. Telakan luottamusmiehet ovat pitäneet päiväkirjoja ja tehneet neuvottelumuistiinpanoja, mutta niitä ei ole järjestelmällisesti arkistoitu työhuonekunnan toimesta, joten niiden löytäminen on vaikeaa ja ne ovat todennäköisesti suurelta osalta kadonneet vuosikymmenien aikana.

2. Lakko tutkimuskohteena

2.1 Pernon telakan lakkojen syntytavasta

Miten lakko syntyy? Lakon syntymiselle ei voi antaa mitään tarkkaa kaavaa, koska lakko voi olla hyvin spontaani tai pitkällisen suunnittelun pohjalta tehty toimenpide. Yleensä lakot ovat spontaaneja reaktioita kulloiseenkin ongelmatilanteeseen. Matti Savolan mukaan lakot johtuvat työelämässä ilmenevistä ja jatkuvasti uusintuvista ristiriidoista ja ovat osa niiden ratkaisemiseksi käytävää valtataistelua työnantajan ja työntekijöiden välillä.¹⁹

Lakko syntyy aina vasta yhteisen työntekijöiden kokouksessa tehdyn lakkopäätöksen jälkeen.²⁰ Periaatteessa jokaisessa telakan osaston tai telakan yleisessä kokouksessa voidaan ehdottaa lakkoon ryhtymistä. Yleensä ehdotuksen tekee joku muu kuin pääluottamusmies tai osaston luottamusmies, mutta joskus myös luottamushenkilöt saattavat ehdottaa lakkoa. Lakkosakkojen välttämiseksi ei ollut suotavaa, että luottamusmies ehdottaa lakkoa kokouskutsussa tai itse kokouksessa. Työehtosopimuksen mukaan luottamusmies on velvollinen valvomaan työehtosopimuksen työrauhapykälän noudattamista. Luottamusmiehet toimivat usein myös lakkointoilua tasapainottavana voimana ja pystyivät ajoittain jopa estämään lakkoihin ryhtymisen tilanteissa, joissa se ei ollut työntekijöiden kannalta taktisesti järkevää.²¹

Yleisen kokouksen kutsut ovat yleensä työpaikan ilmoitustauluilla pari päivää ennen kokousta ja niissä ei kerrota suoraan kokouksen esityslistaa, vaan mainitaan kokouksen aiheeksi telakan tilanne, työnantajan toimet tai joku ajankohtainen aihe. Kokouskutsujen tulkinnasta on telakalla kehittynyt oma salatieteensä, joka on lähtöisin 1970- ja 1980-luvun lakkovuosilta. Turun telakan perimätiedon mukaan, jos kokouskutsun perässä lukee ”ym.”, se tarkoittaa puolen päivän lakkoa, kun taas ”ym. ym.” tarkoittaa päivän lakkoa ja niin edespäin. Vertaamalla kokouskutsuja kokouksissa tehtyihin lakkopäätöksiin tällaista järjestelmää ei kuitenkaan voi pitää vakiintuneena ainakaan Pernon ja Turun telakoiden osalta.

¹⁹ Savola 1968, 37.

²⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), s. 4.

²¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Havin (entinen pääluottamusmies), s. 18.

Telakan yleiset kokoukset on perinteisesti Pernon telakalla pidetty levyhallin ”alkupäässä”, levyhalli viiden alueella, johon mahtuu suuri määrä osanottajia. Kokouspaikan valintaa on telakan alkuaikoina ohjannut lähinnä juuri tilan käytännöllisyys suuren ihmisjoukon kokousten pitämisen kannalta. Osaston työporukoiden kokoukset pidetään tavallisesti verstaalla tai muussa tarpeeksi tilavassa paikassa lähellä omaa työkohdetta.

Yleisen kokouksen ja osastokokousten ajankohta ajoittuu yleensä ruokatunnille, mikä rajaa kokousten keston alle tuntiin eli yleensä 20 – 30 minuuttiin. Ruokatunti kokouksen ajankohtana perustuu työehtosopimuksen määräyksiin. Virallisen kokousajan lyhyys vaikutti olennaisesti kokousten toimintatapoihin ja ilmapiiriin, sillä parin kymmenen minuutin kokousaika ei antanut tilaa jaaritteluun ja kokouksiin vietävät esitykset oli valmisteltava etukäteen. Siinä tapauksessa, että kokous päättyy ehdottamaan lakkoa, se aloitetaan yleensä välittömästi kokouksen jälkeen, jos kyseessä on ns. puolen päivän lakko. Myös yli puoli päivää kestävät lakot alkoivat usein välittömästi kokouksen päätyttyä. Näitä olivat tyypillisesti ns. puolentoista päivän lakot. Kokousten puheenjohtajina toimivat telakan pääluottamusmies ja osastokokouksissa kyseisen osaston luottamusmies. Jos ruokatuntikokous venyi työajalle, sitä seurasi yleensä vähintään iltapäivän kestävä lakko.

Lakkokokouksissa ehdotetaan lakkoon ryhtymisen ja lakosta pidättäytymisen lisäksi myös yleensä eri vaihtoehtoja lakon pituudelle. Vähintään yhden henkilön on kannatettava kokouksessa annettua ehdotusta, jotta ehdotus on äänestyskelpoinen yleisessä kokouksessa. Kannattaminen tapahtuu kannatuspuheenvuoron kautta. Äänestäminen tapahtuu kättennostoäänestyksellä silloin, kun kyseessä ei ole henkilövaali. Jos ehdotukselle ei tule vastaehdotuksia, siitä ei äänestetä. Ennen äänestystä eri henkilöt pitävät yleensä puheenvuoroja asian puolesta tai sitä vastaan.

Yleisen kokouksen ajankohta vaikutti oleellisesti siihen, esiintyikö kokouksessa lakkoehdotuksia vai ei. Jos kokous oli ajoitettu perjantaille tai torstaille, lakkoehdotusten todennäköisyys oli suuri. Maanantaina tai tiistaina pidettävässä kokouksessa lakkoa tuskin ehdotettiin, ellei ollut todella painavaa syytä lakkoon ryhtymiseksi. Yleisen kokouksen koollekutsujana pääluottamusmies pystyi siis vaikuttamaan jo kokousajankohdan valinnalla siihen, kuinka todennäköisesti

kokouksessa tehtiin päätös lakkoon ryhtymisestä. Pääluottamusmiehen oli itse kokouksessa vaikea asettua vastustamaan lakkopäätöstä, jos se sai riittävästi kannatusta kokouksen osanottajilta. Pääluottamusmies saattoi myös jättää yleisen kokouksen kutsumatta koolle, jos hän ei halunnut asiasta syntyvän lakkoa. Osastokokousten ajankohdalla oli vähemmän vaikutusta niissä esiintyviin lakkopäätöksiin, sillä osastokokouksissa käsiteltävät asiat olivat lähes aina osaston ajankohtaisia ongelmatilanteita, joiden ratkaisemiseksi ehdotettavat toimenpiteet eivät riippuneet viikonpäivästä.

2.2 Pernon telakan työhuonekunta

Metalliliiton sääntöjen mukaan kaikille yli 30:n hengen työpaikoille pyritään perustamaan työhuonekunta, joka on paikallisen Metalliliiton ammattiosaston alainen rekisteröimätön työpaikkakohtainen alayhdistys. Työhuonekuntaan kuuluvat kaikki kyseisen työpaikan Metalliliittoon kuuluvat työntekijät.²² Pernon telakan työhuonekunta toimi ammattiosasto Metalli 49:n alaisena itsenäisenä työpaikkajärjestönä, vaikka työhuonekuntaan kuului sekä Metalli 49:n että Metalli 1:n jäseniä. Pernon telakan työhuonekunnan perustava kokous pidettiin Pernon telakan levyhallin ruokailuhuoneessa 2.2.1976. Paikalla perustamiskokouksessa oli 42 telakan työntekijää, ammattiosasto Metalli 49:n edustaja Kauko Sunisto sekä Metalliliiton toimitsijat Urpo Nurmi ja Seppo Juutilainen.²³

Metalliliiton sääntöjen mukaan työhuonekunnan tehtävänä on toimia ammattiosaston edustajana työpaikalla, valvoa voimassaolevien sopimusten ja työlaainsäädännön noudattamista, järjestää työpaikalla liiton ja ammattiosastojen ohjeiden mukaan vaalit ja vahvistaa niiden tulokset, järjestää koulutus- ja tiedotustoimintaa, järjestää vapaa-aikatoimintaa, tehdä tunnetuksi ammattiosaston ja liiton toimintaa, tarkoitusta ja pyrkimyksiä liittokokouspäätösten ja liiton sääntöjen mukaisesti, suorittaa työhuonekunnan järjestäytymisalueella ammattiosaston jäsenhankinta- ja huoltotyötä sekä antaa tietoja ja tehdä esityksiä järjestäytymisalueeltaan koskevista kysymyksistä ammattiosastolle ja liittotoimikunnalle.²⁴ Työhuonekunnan päätösten toimeenpanosta

²² Metalliliiton säännöt, Työhuonekunta.

²³ PTTa/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan perustamiskokouksen pöytäkirja 2.2.1976.

²⁴ Metalliliiton säännöt, Työhuonekunta.

vastaa työhuonekunnan vuosikokouksessaan nimittämä työhuonetoimikunta, jonka puheenjohtajana toimii ensisijaisesti työpaikan pääluottamusmies.

Pernon telakan ensimmäiseksi pääluottamusmieheksi valittiin aiemmin telakalla luottamusmiehenä toiminut Martti Havin, joka toimi myös Pernon telakan työhuonekunnan ja työhuonetoimikunnan ensimmäisenä puheenjohtajana.²⁵ Kokouspöytäkirjoja tulkittaessa on syytä kiinnittää huomiota siihen, onko asioita käsitelty työhuonekunnan yleisessä kokouksessa, joka on avoin kaikille jäsenille, vai lähes pääosin luottamusmiesten muodostaman työhuonetoimikunnan kokouksessa, jossa ovat yleensä läsnä vain työhuonetoimikunnan jäsenet. Telakan työntekijöiden kaikki poliittiset ryhmittymät olivat edustettuina molemmissa kokouksissa, mutta yleisessä kokouksessa käsiteltävistä asioista äänestettäessä lopputulosta oli vaikeampi ennakoida. Yleisessä kokouksessa myös työhuonetoimikunnan ulkopuoliset tahot saattoivat tuoda asioita käsittelyyn, vaikka se oli toki harvinaista.

2.3 Kokouspuheet ja kokouskäytännöt²⁶

Kokouspuheenvuorot olivat 1970- ja 1980- luvulla valmistellumpia ja pidempiä kuin nykyään ja niitä pitivät yleensä samat vakiopuhujat, joista osa telakkalaisista käyttää nimitystä demagogi, kansankiihottaja. Kokouspuheessa itsessään on useita tyylistuuntauksia, joilla pyritään erilaisiin tavoitteisiin. Myös puhujan persoona ja esiintyminen puhujakorokkeella vaikuttaa suuresti kokouspuheen tehoon. Valitettavasti kokouspuheita ei ole nauhoitettu eikä niitä pysty palauttamaan muistitiedon kautta muulla kuin tunnelman ja vaikutelmien tasolla. Kokouspuheet voi jakaa karkeasti neljään eri luokkaan: esityspuheet, kannatuspuheet, palopuheet ja viivytyspuheet.²⁷

Esityspuheet ovat kokouksen puheenjohtajan tai muun henkilön pitämiä lyhyitä esityksiä kokouksen aiheen taustatiedoista ja vallitsevasta tilanteesta. Niiden pohjalta kokouksessa aletaan käyttää muita puheenvuoroja ja tehdä päätöksiä. Kokousten tiukan aikataulun vuoksi oli välttämätöntä, että kokousten vetäjinä toimivat luottamusmiehet

²⁵ PTTa/Kokouspöytäkirjat/THKUKP/Pernon telakan työhuonekunnan vuosikokouksen pöytäkirja 23.2.1976.

²⁶ Kappale perustuu entisen Pernon telakan pääluottamusmiehen (1977-1979) Martti Havinin (8.4.2013, Kerava), Levyseppä/Työsuojevaluvaluutettu Ari Rajamäen (7.9.2011, Turku) ja Putkiasentaja Veli-Matti Koivulan (20.8.2011, Turku) haastatteluihin.

²⁷ Ari Rajamäen haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

olivat valmistelleet kokouksiin vietävät asiat ja puheenvuorot etukäteen ja pystyivät esittämään ne tiiviissä muodossa kokouksen osanottajille. Myös mahdolliset kommenttipuheenvuorot esitettyihin asioihin oli pyydettyä välittömästi esityspuheenvuoron jälkeen tai kokous siirtyi käsittelemään seuraavaa esityslistan kohtaa.

Palopuheella tarkoitetaan vihaiseen ja aggressiiviseen kielenkäyttöön ja esiintymiseen perustuvaa puhetta, jonka tarkoituksena on haukkua työnantajaa, jotain henkilöä, asiaa tai telakan ulkopuolista tahoja. Palopuheen tarkoituksena on vedota kuulijoiden tunteisiin ja halventaa puheen kohteena olevan henkilön tai asian uskottavuutta ja näin ohjata kokouksen osallistujien äänestyskäyttäytymistä. Palopuheesta voisi käyttää myös termiä ideologinen puhe, mutta se ei kuvaa ilmiötä kovin hyvin.

Kannatuspuheisiin lukeutuvat kaikki asialliset ja rauhalliseen perusteluun nojaavat puheet, joiden tarkoituksena oli perustella ja tukea tiettyä näkökulmaa kokousväelle. Kannatuspuheet olivat normaali tapa ilmaista henkilökohtainen tuki esitetylle mielipiteelle ja ne eivät yleensä olleet pitkiä. Puheenvuoro saattoi olla vain yhden lauseen toteamus ilman sen kummempia perusteluja: ”Kannatan toveri X:n ehdotusta”.

Viivytyspuheella tarkoitetaan kokouksen viivyttämiseksi pidettyä puhetta, jonka tarkoituksena on ohjata kokouksen osallistujien mielenkiinto pois kokouksen aiheesta, saada heidät kyllästymään jaaritteluun ja lähtemään kokouksesta pois kesken kaiken. Viivytyspuheiden toimintaperiaate perustui ruokatuntikokousten rajalliseen kokousaikaan, mutta ne eivät yleensä menestyneet kovin hyvin, sillä kokousyleisö reagoi viivytyspuheisiin huutamalla puhujan alas lavalta.

Kokouksissa saattoi esiintyä myös välihuutoja tai muunlaista puheenvuorojen häirintää, esimerkiksi metelöintiä, viheltämistä tai lekalla hakkaamista. Tarkoituksena oli haitata puhujan keskittymistä ja näin epäsuorasti estää häntä puhumasta. Kokouksissa esiintyvä häirintä oli osa vähemmistökommunistien järjestäytynyttä toimintaa poliittisten ryhmien välisessä kamppailussa ja se oli tyypillisempää Turun telakalla pidetyissä kokouksissa. Pernon telakan kokoukset pysyivät yleensä asiallisina.

Kokouspuheenvuorojen suosio mitattiin yleensä taputusten ja kannustushuutojen määrällä ja viralliset äänestykset suoritettiin kättennostoäänestyksinä. Valitettavasti

kokouksista jääneet pöytäkirjat ja muut dokumentit eivät anna mitään mahdollisuuksia kokouspuheen tutkimiselle, koska keskustelua ei ole kirjattu pöytäkirjoihin kuin teemoittain ja lyhennellen. Varsinkin yleisissä kokouksissa pidetyillä puheilla on ollut vaikutusta kokousten osallistujien äänestyskäyttäytymiseen, mutta lähteiden puutteen vuoksi tämä tutkimushaara jää vaille suurempaa huomiota.

Mainitsen kokouspuheet ja niiden tyylit muistuttaakseni siitä, että kokoukset ovat olleet hyvin latautuneita tilanteita, joissa telakan työntekijäryhmien sisäiset näkemyserot ovat näkyneet ja kuuluneet. Moni pöytäkirjaan merkattu asia on myös saattanut herättää kokouksessa enemmän tunteita kuin mitä pöytäkirja-aineiston perusteella on pääteltävissä. Tästä syystä kokouksen lopputuloksen ennakoiminen ei ole myöskään ollut aina helppoa tai mahdollista kokouksen järjestäjille.

2.4 Osastokokoukset

Osastojen kokoukset poikkeavat selkeästi tyyliltään telakan yleisistä kokouksista. Osastokokouksessa on läsnä kymmeniä henkilöitä satojen henkilöiden sijaan ja kaikki osaston työntekijät ovat tunteneet toisensa ja usein myös toistensa poliittiset kannat. Osastokokouksissa paikalla on saattanut olla osaston luottamusmiehen lisäksi myös pääluottamusmies tai varapääluottamusmies, varsinkin silloin, jos kokouksen aiheena on ollut pitkittynyt työriita.

Osastokokousten pöytäkirjat ovat vielä niukempia kuin yleisten kokousten pöytäkirjat, mutta niihin on lähes aina kirjattu luottamusmiesten kanta asioihin. Välillä luottamusmies ja pääluottamusmies ovat ainakin pöytäkirjojen mukaan vastustaneet lakkoa, mutta kokouksen osallistujat ovat kuitenkin päättäneet ryhtyä lakkoon. Osastokokouksen pöytäkirjoihin on myös usein merkattu lakon ja kokouksen syy. Pitkittyneissä työriidoissa syyt saattavat vaihdella kokousten välillä asian ratkaisun etenemisen tai etenemättömyyden mukaan.

Vertaamalla osastokokousten, yleisten kokousten, neuvotteluiden ja liittomuistioden pöytäkirjoja keskenään on mahdollista seurata työtaistelutilanteiden muodostumista ja kulkua ainakin pitkittyneiden työriitojen osalta. Läheskään kaikki työriidat eivät

edenneet liittotasolle tai työtuomioistuimeen, mutta iso osa lakkojen taustalla olleista riidoista oli pitkäaikaisia. On tärkeää huomata, että suurin osa ongelmatilanteista ratkaistiin esimies-luottamusmies -tasolla niin, että ne eivät johtaneet lakkoon.²⁸

2.5 Katsaus aiempaan lakkotutkimukseen

Lakkoja on tutkittu suomalaisen historian tutkimuksen parissa vähän. Ne on yleensä nähty osana laajempaa historiallista tapahtumaketjua kuten ammatillista järjestäytymistä tai paikallisten sopimussuhteiden tarkastelua ja ovat siten olleet sivuroolissa. Syitä lakkotutkimuksen vähäisyyteen voi vain arvailla, sillä suomalainen työväestö on pitänyt läpi 1900-luvun lakkoja yhtenä keskeisenä keinonaan ajaa uudistuksia paikallisella ja kansallisella tasolla. Merkittävistä 1900-luvun lakoista oikeastaan vain vuoden 1905 suurlakko on saanut ansaitsemansa historian tutkimuksellisen huomion.

Matti Savola on tutkinut lakkoja teoksessaan *Lakko työelämän ristiriitana: Tutkimus suomalaisen yhteiskunnan lakoista*. Suomalaisen lakkotutkimuksen tilaa kuvaa se, että Savolan tutkimus on julkaistu vuonna 1968. Savola käsittelee tutkimuksessaan lakkoja monitahoisina ilmiöinä ja jakaa ne niiden toteuttamistavan ja taustasyiden mukaan eri lakkotyyppeihin. Savola käsittää lakot yhteiskunnallisten ristiriitojen synnyttäminä prosesseina, joiden luonne ja toteutustapa muuttuvat ympärillä vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen mukaan. Savolan tutkimuksen suurimpana ongelmana on hänen ennakkokäsityksensä, jonka mukaan viralliset valtakunnalliset järjestölakot ovat toimintamuotona rationaalisempia kuin epäviralliset paikalliset korpilakot.

Tämä käsitys heijastelee pitkälti suomalaisten työmarkkinajärjestöjen hellimää kuvaa oman toiminnan yliveraisuudesta ja kaiken paikallisen ja työmarkkinajärjestöjen kontrollin ulottumattomissa olevan toiminnan haitallisuudesta ja järjettömyydestä. Savolan tutkimus tarkastelee Suomen lakkoja pitkällä aikavälillä ja tilastotieteellisen sosiologisen yleistason yleisten mallien kautta, joten sitä ei voi käyttää tutkimuksessani suorana vertailukohtana. Tästä huolimatta se toimii kuitenkin

²⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pekka Ohlsson (osastopäällikkö), sivu 7.

arvokkaana vertailukohtana tutkimukseni terminologian ja lähestymistapojen määrittelyssä.

Esko Ahvenlampi on tutkinut Kemi-yhtiön vuoden 1949 lakkoa tutkimuksessaan *Kemin vuoden 1949 lakko*. Ahvenlampi lähestyy lakkotapahtumia sosiologis-tilastotieteellisestä näkökulmasta ja hänen tutkimuksensa pohja-aineistona toimii jälkeinpäin työläisille lähetetyllä lomakkeella tehty kyselytutkimus. Ahvenlammen tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia Kemin työläisten luokkatietoisuuden muuttumista lakkokamppailun seurauksena eikä niinkään tutkia perusteellisesti itse lakkotapahtumaa, vaikka hän toki käy läpi lakon kulun pääpiirteittäin. Tämän vuoksi ja siksi, että kyseessä on toinen työpaikka ja erilainen yhteiskunnallinen tilanne, Ahvenlammen tutkimus ei anna vertailukohtaa omaan tutkimukseeni.

Pernon telakan lakkoja on tutkittu vuonna 1982 alkaneessa laajassa Työelämän suhteiden neuvottelukunnan tutkimussarjassa, jonka tavoitteena oli selvittää Suomen telakoiden lakkojen syitä ja syitä lakkojen suureen määrään kyseisen ajanjakson telakkateollisuudessa. Aloite tutkimuksen toteuttamiseen tuli Metallityöväen liitolta, joka oli ”seminaarissaan todennut neuvottelujärjestelmän 'paperilla tyydyttäväksi', mutta joka käytännössä ei kuitenkaan toiminut, työehtosopimuksen voimassaollessa puhkesi lukuisasti 'avoimia selkkauksia' ”.²⁹

Metallityöväenliiton aloitteen johdosta Työelämän suhteiden neuvottelukunta käynnisti koko telakkateollisuutta koskevan työriitatutkimuksen, jonka tarkoituksena oli tarkastella työtaisteluita kansainvälisellä, kansallisella ja työpaikkatasolla. Tutkimus toteutettiin laajana kysely- ja haastattelututkimuksena, jossa haastateltiin riitatilanteiden osapuolia ja kartoitettiin laajasti heidän suhtautumistaan työriitoihin ja mielipiteitään niiden syistä. Tutkimuksesta vastasivat Timo Kauppinen ja Tuomo Alasoini. Työelämän suhteiden neuvottelukunta on vuosina 1974-1989 Sosiaali- ja terveysministeriön alaisuudessa toiminut sihteeristö, jonka tarkoituksena oli tuottaa empiiristä työelämän tutkimusta.³⁰

²⁹ **Kauppinen ja Alasoini** 1/1985 A, esipuhe.

³⁰ **Pekkola** 2003.

Kari Teräs on tutkinut ammattiosasto Metalli 49:n historiaa teoksessaan *Verstasliikkeistä suurtaisteluihin: Metalli 49:n historia vuosilta 1894-1930*, työväestön toimintaa ja järjestäytymistä teoksessaan *Arjessa ja liikkeessä: Verkostonäkökulma modernisoituviin työelämän suhteisiin 1880–1920* ja ammattiyhdistysten toimintaan ja työsuhteisiin liittyvää sääntelyä Turussa teoksessaan *Paikallisten työmarkkinasuhteiden kausi: Ammattiyhdistykset ja työsuhteiden sääntely Turussa 1880-luvulta 1950-luvulle*.

Teräs käsittelee tutkimuksissaan myös työriitoja ja telakan työtaistelukulttuuria, mutta tutkimusajankohdan ajallisen etäisyyden vuoksi ja siitä syystä, että Teräksen tutkimuksessa kohteena on ollut eri telakan työväki, tutkimuksen käyttö suorana vertailukohteena on ongelmallista. Teräksen tutkimukset tarjoavat kuitenkin hyvän pohjan ja tausta-aineiston telakkatyöläisten 1970- ja 1980-lukujen työtaistelukulttuurin ymmärtämiselle, koska se on pitkällisen historiallisen muutosprosessin tulos.

Tapio Bergholm on tutkinut suomalaisten ammattiliittojen historiaa ja suomalaisen sopimusyhteiskunnan kehittymistä teoksissa *Kovaa peliä kuljetusalalla 1-3*. Bergholm käsittelee yleisellä tasolla suomalaisten satamatyöläisten lakkoja artikkelissaan *Some aspects of the dockers' resistance and subculture*, joka on julkaistu teoksessa *Strike and social change*.

Pentti Mäkelä on tutkinut lakkoja ja niiden taustalla vaikuttavia syitä teoksessaan *Ossin aika – Palkkakysymyksiä ja työsuojelua Turun telakalla 1950-luvulta 1980-luvulle*. Mäkelän tutkimus tarjoaa hyvän vertailukohdan ja tausta-aineiston Pernon telakan lakkojen asettamiseksi osaksi Wärtsilän telakoiden työpaikkakulttuurin jatkumoa, ja Turun telakan työtaisteluhistorian voi nähdä vaikuttavan myös Pernon telakan tapahtumiin.

Englantilaisen sosiologin Richard Hymanin teos *Strikes* tarjoaa tutkimukselleni vertailukohdan lakkoja synnyttävien syiden osalta. Hymanin teos käsittelee lakkoja laaja-alaisesti ja pureutuu lakkojen taustalla vaikuttavien syiden löytämiseen, erittelemiseen ja selittämiseen. Sosiologisesta näkökulmastaan huolimatta Hyman ei luota liikaa valmiiksi asetettuihin sosiologisiin malleihin tai yritä muovata lakoista

ihannetyyppejä, vaan hän pyrkii lähestymään lakkoja ilmiönä sisältä päin tutkien niiden ympärille kietoutuvaa sosiaalista ja yhteiskunnallista todellisuutta ja siinä vaikuttavia tekijöitä. Hyman erittelee tutkimuksessaan kattavasti työntekijöiden ja työnantajien käyttäytymisen ja retoriikan taustalla olevia ilmiöitä ja valottaa niihin kätkeytyviä työelämän kirjoittamattomia mekanismeja. Hymanin tutkimus toimii työssäni vertailukohtana ja apuvälineenä lakkojen taakse kätkeytyvien sosiaalisten ilmiöiden syvempään ymmärtämiseen ja luokitteluun.

Timo Toivonen on tarkastellut Metalliliiton vuoden 1971 lakkoa sosiologisesta näkökulmasta tutkimuksissaan *Lakkoäänestys ja sosiaalinen tausta* ja *Lakot ja yhteiskunnan muutos*. Tutkimuksessaan *Lakkoäänestys ja sosiaalinen tausta* Toivonen kuvaa sitä kuinka paljon henkilön sosiaalisella taustalla on vaikutusta hänen käyttäytymiseensä lakkoäänestystilanteessa. Toivonen kertoo tutkimuksessaan, että lakkoilu on yhteisöllistä toimintaa eikä sitä voida siten ennustaa tai tarkastella pelkästään yksilönäkökulmasta. Tutkimuksessaan *Lakot ja yhteiskunnan muutos* Toivonen vertailee erilaisten yhteiskunnallisten muutostekijöiden vaikutusta lakkojen määrään koko Suomen mittakaavassa vuosina 1919-1969. Tutkimuksensa yhteenvedossa hän toteaa, että lakkoja voidaan selittää monella tavalla ja valittavan selitystavan valinta riippuu ensisijaisesti siitä, millaisena yhteiskunnallisena ilmiönä lakko nähdään.

2.6 Miten työtaistelutilanteita pitää tutkia?

Tässä tutkimuksessa Pernon telakan lakkokulttuuria on tutkittu kolmen tarkemmin eriteltävän tapausesimerkin kautta. Lisäksi lähdeaineiston pohjalta on esitetty yleisiä havaintoja Pernon telakalla vallinneesta lakkokulttuurista ja sen kehityksestä telakan historian aikana. Tutkimuksen tavoitteena on käsitellä lakkotapahtumia tilastollista näkökulmaa syvällisemmin sekä löytää ja eritellä lakkojen taustalla vaikuttaneita tapahtumaketjuja. Suomalaisessa lakkotutkimuksessa lakot on usein sivuutettu arkisina standardimuotoisina tapahtumina, joita sattuu silloin tällöin olosuhteista riippuen, ja niitä on käsitelty pääasiassa tilastotieteellisin menetelmin. Tämä johtuu osaltaan siitä, että syvemmän lakkotutkimuksen tekeminen on vaikeaa ja aikaa vievää. Se vaatii onnea

lähdeaineiston säilymisessä, suuren aineistomateriaalin läpikäyntiä, paikallisten työelämän suhteiden syvää ymmärrystä ja kokemusta siitä, että lakkotapahtumat ovat monimutkaisempia³¹ kuin mitä julkisuudessa annetaan ymmärtää.

Tuomo Alasoini kritisoi artikkelissaan *Strikes in a changing technological context* lakkojen tutkimista samankaltaisesti toistuvana muuttumattomana tilastotieteellisenä ilmiönä ja kyseenalaistaa samalla tilastotieteellisen lakkotutkimuksen metodisen pohjan. Kun kaikki lakot tilastoidaan saman tilastotieteellisen lakkokäsitteen alle, syntyy byrokraattinen näköharha lakkojen samankaltaisuudesta ja standardimaisuudesta. Alasoini toteaa, että tätä lakkojen tilastollisen yhtenäistämisen ongelmaa ei voida välttää, jos lähteenä käytetään vain virallisia lakkotilastoja, koska itse tilastojen keruumenetelmä on pakottanut niissä esiintyvät lakot samankaltaisuuden muottiin.³² Tästä syystä tutkimukseni laskeutuu lakkojen yleisen tarkastelun tasolta alemmas yksittäisten lakkojen tapahtumatasolle selittäessään lakkoja työelämän ilmiönä.

Keskeisimpinä lähteinä tutkimuksessani ovat toimineet Työelämän suhteiden neuvottelukunnan vuosina 1982 ja 1983 Pernon telakalla toteuttamat haastattelut. Toinen keskeinen lähdeaineisto ovat Pernon telakan työhuonekunnan arkistosta löytyneet kokouspöytäkirjat ja muut asiakirjat. Olen suorittanut muutamia haastatteluja täydentääkseni pöytäkirjoista ja aikalaishaastatteluista välittyvää kuvaa Pernon telakan tapahtumista. Lähdeaineistostani ja tutkimukseni poikkeavasta näkökulmasta johtuen minkään yksittäisen valmiin tutkimusmetodin käyttäminen tutkimuksen lähtökohtana ei ole ollut mahdollista.

Aikalaishaastatteluja, pöytäkirja-aineistoja ja muita aikalaislähteitä vertailemalla olen pyrkinyt rakentamaan kuvaa Pernon telakan lakoista ja löytämään lakkojen taakse kätkeytyviä syitä. Henkilökohtaisesta kokemuksestani telakkatyöstä, telakkaympäristön toimintatavoista ja kielenkäytöstä on ollut korvaamaton apu lähteiden tulkitsemisessa. Lähdeaineiston tulkitseminen on aiheuttanut työssäni ajoittain suuria haasteita varsinkin niissä tapauksissa, joissa lähdeaineistossa esitetyt väittämät ovat valheellisia, mutta niiden todistaminen paikkaansa pitämättömiksi on ollut haastavaa ja vaatinut useiden eri

³¹ Savola 1968, 2; Hyman 1989, 121.

³² Alasoini 1993, 131-132; ks. myös Hyman 1989, 121.

lähdemateriaalien vertailua. Toisaalta lähdeaineistossa esiintyvien väittämien läheinen ja kriittinen tarkastelu on avannut uusia tulkintoja ja paljastanut uusia lakkotapahtumien taustalla vaikuttavia syy-vaikutus -suhteita.

Täydentävillä haastatteluilla on ollut keskeinen merkitys lähdeaineistossa esiintyvien ristiriitojen tulkitsemisessa. Haastattelemalla Pernon telakan entisiä toimijoita olen saanut uutta näkökulmaa aikalaishaastatteluissa ja aikalaislähteissä esiintyviin väitteisiin. Valitettavasti monet 1970- ja 1980-luvun Pernon ja Turun telakoiden keskeisistä toimijoista ovat jo kuolleet eikä laajan ja kattavan haastattelusarjan tekeminen ole enää mahdollista. Näin on varsinkin työnantajapuolen edustajien tapauksessa, koska lähes kaikki tapahtumissa osallisina olleet keskeiset työnantajan edustajat ovat haastattelujen ulottumattomissa. Laajan haastattelusarjan toteuttaminen olisi myös laajentanut työtäni liikaa pro gradu -työn puitteisiin nähden, joten olen tyytynyt toteuttamaan vain muutaman aineistoa täydentävän haastattelun. Samalla olen kuitenkin pitänyt mielessä täydentävän haastatteluaineiston puutteellisuuden tulkitessani lähdeaineistoa ja tehdessäni päätelmiä siitä.

Lähdeaineistoa kerätessäni olen käyttänyt viiden eri arkiston: Kansallisarkiston, Työväen Arkiston, Kansan Arkiston, ammattiosasto Metalli 49:n arkistossa sijaitsevan Turun telakan työhuonekunnan arkiston ja Pernon telakan työhuonekunnan arkiston materiaaleja. Jotta pro gradu -työni ei kasvaisi suhteettoman suureksi, olen rajannut työni näihin viiteen arkistoon. Tämä johtaa väistämättä työnantajapuolen näkemyksiä ja toimintaa esittelevän arkisto- ja muun lähdeaineiston vajavaisuuteen, ja tiedostan sen työni heikkoutena. Tästä syystä työni painottuu nimenomaan työntekijänäkökulman käsittelyyn Pernon telakan lakkokulttuurista puhuttaessa. Käsittelen työnantajan näkökulmaa pääasiassa aikalaishaastatteluista välittyvän informaation kautta.

2.7 Keskeisiä käsitteitä

Lakko on työtaistelun muoto, jossa työntekijät yhteisellä päätöksellä kieltäytyvät tekemästä työtä yhteisen tavoitteen saavuttamiseksi. Lakko on luonteeltaan sosiaalinen ja poliittinen toimi, jolla haetaan muutosta työelämän vallitsevaan todellisuuteen.

Matti Savolan mukaan lakoille voidaan löytää kolme tunnusomaista piirrettä: 1) Lakot ovat väliaikaisia työn keskeyttämisiä, joiden tarkoituksena ei ole lopettaa työsuhdetta. 2) Lakoille on ominaista, että niille on asetettu jokin yhteinen päämäärä, jonka työntekijät yrittävät saavuttaa. 3) Lakot ovat aina joukkotoimintaa, vaikka yhdenkin avainasemassa olevan työntekijän työstä kieltäytyminen saattaisi aiheuttaa työnantajalle menetyksiä.³³ Hyman on pitkälti Savolan kanssa samoilla linjoilla lakon määritelmästä³⁴, mikä ei ole yllättävää, sillä he nojaavat samaan sosiologisen lakkotutkimuksen perinteeseen.

Matti Savolan ryhmittelyssä lakot jakautuvat laillisiin ja laittomiin *järjestölakkoihin* ja *korpilakkoihin*. Lakkojen laillisuuden määrittää se, onko ne toteutettu työehtosopimuslain ja työehtosopimuksen sääntöjen mukaan vai ei. Järjestölakot ovat ammattiliittojen järjestämiä virallisia lakkoja ja korpilakot ilman ammattiliittojen (Savola käyttää nimitystä ammattijärjestö) lupaa järjestettyjä paikallisia lakkoja. Korpilakot Savola jakaa vielä neljään eri alaryhmään: *aitoihin korpilakkoihin*, *spontaanisiin korpilakkoihin*, *valekorpilakkoihin* ja *oppositiokorpilakkoihin*. Savolan määrittelyssä aito korpilakko ja spontaaninen korpilakko ovat käytännössä sama asia: niissä lakko puhkeaa paikallisen ammattiyhdistystoiminnan kautta ilman ammattijärjestöjen lupaa, mutta spontaanisessa korpilakossa työpaikan tilanteen aiheuttamat välittömät syyt korostuvat lakon syynä.³⁵

Valekorpilakossa ammattijärjestö toimii salassa lakon järjestäjänä silloin, kun se ei halua rikkoa voimassaolevia työehtosopimuksia. Oppositiokorpilakossa ammattiyhdistys-liikkeen sisäisessä valtataistelussa vähemmistössä oleva poliittinen ryhmä järjestää lakkoja vastoin ammattiliiton sääntöjä ja hyväksyntää omien tarkoitusperiensä edistämiseksi.³⁶ Pernon telakan osalta ei voida puhua valekorpilakoista, sillä Metalliliiton sisäinen poliittinen tilanne ja Metalliliiton sosiaalidemokraattisen johdon virallinen tiukka linja lakkoihin nähden eivät antaneet Metalliliitolle mitään syytä järjestää epävirallisia lakkoja salaa. Metalliliiton virallisessa historiankirjoituksessa³⁷ Suomen telakoiden lakkoja pidetään korostuneesti

³³ Savola 1968, 11.

³⁴ Hyman 1989, 17.

³⁵ Savola 1968, 16-17.

³⁶ Savola 1968, 16-17.

³⁷ Ketola 2007.

oppositiokorpi-lakkoina, mutta tämä näkemys on poliittisesti motivoitunut ja se vähättelee työpaikkatasolla esiintyneiden ristiriitojen vaikutusta lakkojen taustalla. Toisaalta se vähättelee myös liiton paikallisten toimijoiden, luottamusmiesten ja tavallisten työntekijöiden kykyä itsenäiseen Metalliliiton toimitsijoista riippumattomaan toimintaan.

Menetetty työpäivät on lakkotilastoinnissa esiintyvä termi, jolla pyritään kuvaamaan lakosta aiheutunutta haittaa työnantajalle. Se on kuitenkin äärimmäisen latautunut ja tarkoitushakuinen työntekijöiden toiminnan haitallisuutta korostava termi. Tämä johtuu siitä, että työnantajakeskusjärjestöt suorittavat lakkotilastoinnin pohjalla olevan aineistonkeruun ja siten myös määrittävät siinä käytetyn terminologian. Matti Savola³⁸ ja Richard Hyman³⁹ toteavat tutkimuksissaan menetettyjen työpäivien (working days lost) ongelmallisuuden lakkotilastoinnissa, sillä lakko ei välttämättä johda todelliseen tuotannon menetykseen tai siitä aiheutuva tuotannonmenetys ei ole suoraan verrannollinen sen kestoajaan. Savola ehdottaakin käytettäväksi termiä *joutilaspäivät*⁴⁰, joka kuvaa paremmin lakon vaikutuksia. Tässä tutkimuksessa käytetään molempia termejä, mutta termiä ”menetetty työpäivät” käytetään kuvaamaan nimenomaan työnantajan edustajien lakossa joutilaana olevalle ajalle antamia merkityksiä.

³⁸ Savola 1968, 19.

³⁹ Hyman 1984, 18-19.

⁴⁰ Savola 1968, 19.

3. Keskeisimmät lakot

3.1 Pernon telakan lakkokulttuuri

Vuonna 1976 Pernon telakalla oli 21 lakkoa, joista suurin osa oli koko telakan työntekijöiden lakkoja. Lakkomäärät kasvoivat tasaisesti Pernon telakan alkuvuosina ja vuonna 1979 lakkoja oli jo 104 kappaletta. Seuraavana vuonna lakkomäärä laski neljänneksellä 75:een lakkoon ja edelleen 51:een lakkoon vuonna 1981. Vuonna 1982 lakkojen määrä kääntyi taas nousuun 66:lla lakolla, nousu jatkui myös seuraavana vuonna.⁴¹ Vuosina 1976-1983 lakkojen koko muuttui ratkaisevasti telakkakohtaisista lakoista kohti pienempiä osastokohtaisia alle 50:n työntekijän lakkoja. Tämä muutos käynnistyi vuonna 1979 ja se oli luottamusmiesten tietoinen valinta.⁴² Kaikista lakoista puhuttaessa lakkojen kestoajat ovat vaihdelleet hyvin paljon. Suurin osa lakoista kesti alle kaksi päivää. Neljän tunnin eli ns. puolen päivän lakot olivat yleisimpiä, ne käsittävät 44% kaikista Pernon telakan lakoista vuosina 1976-1982.⁴³

Lakkokulttuurilla tarkoitan työpaikan työntekijöiden toiminnan tuloksena muotoutunutta omanlaista tapaa ryhtyä lakkoihin ja suhtautua niihin. Lakkokulttuuri on yleiskäsite, joka sisältää lakkoihin kohdistuvat asenteet, käytännön toimintatavat ja niitä ohjaavat perinteet. Lakkokulttuuri ei ole ikuinen ja muuttumaton määritelmä, vaan se määrittyy jatkuvasti uudestaan jokaisen lakon tulosten mukaan. Näin se on käsitteenä sidottu aikaan, paikkaan ja tiettyyn sosiaaliseen ryhmään, jonka muodostavat yhdessä lakkoilevat ja näin samoja lakkokokemuksia jakavat työntekijät.

Jokaisella vanhalla työpaikalla on oma työpaikkakulttuurinsa, joka vaikuttaa käytäntöinä, muistoina ja tapoina työpaikan arjen rakenteiden taustalla. Suurilla työpaikoilla, joissa työntekijät ovat usein järjestäytyneempiä kuin pienissä pajoissa, työpaikkakulttuuri muodostuu yleensä voimakkaaksi perinteeksi, joka siirtyy eteenpäin yli sukupolvirajojen.⁴⁴ Pernon telakan työpaikkakulttuurin perusta on Turun

⁴¹ Kauppinen ja Alasoini 1984, 19.

⁴² Kauppinen ja Alasoini 1984, 19.

⁴³ Kauppinen ja Alasoini 1984, 21-22.

⁴⁴ Teräs 2001, 55-60. Teräs puhuu työntekijäkollektiivin sosiaalistumisesta kuvatessaan työpaikkakulttuurin muodostumista ja lainaa norjalaista historian tutkijaa Knut Kjeldstadlia ja tämän käsitettä 'piilo-opetusohjelma' työpaikkakulttuurin välittymisen tavan kuvaajana.

Aurajokisuun telakan työpaikkakulttuurissa, jonka juuret ylettyvät pitkälle 1900-luvun alkuun ja aikaan ennen ammatillista järjestäytymistä.⁴⁵ Puhuttaessa Pernon telakan lakkokulttuurista puhun nimenomaan Pernon telakan työntekijöiden lakkokulttuurista. Pernon telakan toimihenkilökulttuuri on täysin oma tutkimusaiheensa enkä käsittele sitä tässä työssä. Pernon telakan toimihenkilöt eivät myöskään tietävästi ole juuri järjestäneet paikallisia telakan toimihenkilöiden lakkoja Pernossa, vaan heidän lakkonsa ovat lähes aina liittyneet valtakunnallisiin sopimusneuvotteluihin.

Pernon telakan työpaikkakulttuuri muotoutui työntekijäkulttuurin osalta nopeasti omanlaisekseen ja Turun Aurajokisuun telakasta poikkeavaksi telakan alkuaikojen tapahtumien ja varsinkin vuoden 1977 Metallin lakon vuoksi. Vuotta 1977 voi pitää käänteentekeväenä Wärtsilä Meriteollisuuden konkurssia edeltäneen Pernon telakan työpaikkakulttuurin ja sen osana syntyneen Pernon telakan lakkokulttuurin muotoutumisessa. Vuoden 1977 lakko rikkoi Pernon telakan työntekijöiden välit Metallityöväen liittoon ja Turun Aurajoen telakan työhuonekuntaan, mikä näkyy Pernon telakan lakkokulttuurissa selkeänä siirtymisenä paikallisen sopimisen suuntaan. Vuoden 1977 jälkeen telakalla siirryttiin asteittain tuloksettomiksi osoittautuneista koko telakan lakoista osastokohtaisiin lakkoihin vuoteen 1979 mennessä.⁴⁶ Koko telakan lakoista luopumisen syyksi pääluottamusmies Jarmo Kallio esitti haastattelussaan, että työntekijät eivät halunneet puurouttaa asioita koko telakkaa koskeviksi osastokohtaisten ongelmien takia.⁴⁷

Vuoden 1977 Metallin lakko ja sitä seurannut kamppailu Wärtsilän Telakkaryhmän (WTR) urakkajärjestelmästä muodostuivat Pernossa samanlaiseksi merkittäväksi, yhdistäväksi ja määrittäväksi kokemukseksi kuin vuoden 1917 lakko 8-tuntisen työajan puolesta ja vuoden 1927 lakko yleiskorotuksista olivat aikanaan olleet turkulaisille metallityöläisille. Vuoden 1917 yleislakko ja vuoden 1927 Metallin lakko tosin olivat luonteeltaan hyökkääviä, niillä haluttiin saada lisää etuuksia, ja molemmilla kerroilla hyökkäys myös onnistui.⁴⁸ Tämä määritti vahvasti aikalaisten suhtautumista lakkoiluun, Metalliliittoon ja paikallisiin vaikutusmahdollisuuksiin positiivisessa hengessä.

⁴⁵ **Kauppinen ja Alasoini** 1984, 17; **Teräs** 1985 ja **Teräs** 1995.

⁴⁶ **KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies)**, 20.

⁴⁷ **KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio(pääluottamusmies)**, 11.

⁴⁸ **Teräs** 1985, 77-78 ja 140-151.

Vuoden 1977 Metallin lakko oli luonteeltaan puolustuslakko. Kolmen suuren työpaikan työntekijät yrittivät sen avulla vastustaa Metalliteollisuuden työnantajaliiton ajamaa uutta palkkausjärjestelmää, joka oli työntekijöille epäedullisempi vanhaan verrattuna. Kiista kärjisty kolme kuukautta pitkäksi lakoksi, joka lopetettiin pakkosovinnon kautta Metalliliiton päätöksellä.⁴⁹ Työnantajaliitto sai tahtonsa läpi ja työntekijät kärsivät tappion. Pernon telakalla enemmistö eli 59% työntekijöistä olisi järjestetyn lakkoäänestyksen mukaan edelleen halunnut jatkaa lakkoa, minkä vuoksi monet kokivat lakon lopettamisen väkisin petoksena Metalliliiton taholta.⁵⁰ Turun Aurajokisuun telakka ei tukenut Pernon telakan lakkoa, mikä osaltaan johti työhuonekuntien välien viilenemiseen entisestään ja työpaikkakulttuurien eriytymisen voimistumiseen.

Kuten eräs aikalainen totesi, kovista puheista huolimatta Turun Aurajokisuun telakan työntekijöiden keulahahmot eivät tukeneet oman yrityksensä työntekijöiden työtaistelua.⁵¹ Aurajokisuun telakan pysyminen lakon ulkopuolella rapautti käytännössä Pernon telakan lakon vaikutuksen kokonaan, koska töitä pystyttiin tekemään häiriöttä toisella telakalla. Pernon telakalla tuolloin lakkoilleille tapaus jäi muistoksi, joka ei unohtunut koskaan, ei edes sen jälkeen, kun telakat ja niiden työntekijät oli siirretty kokonaan Pernoon. Aurajoen telakan loppuminen ja se, että koko tuotanto siirtyisi aikanaan Pernoon, oli tiedossa jo vuonna 1977. Siirto tapahtui lopullisesti vuonna 1983 ja johti uuteen lakkoaaltoon⁵² WTR-urakoista eli samasta asiasta, josta oli vuonna 1977 ja joka vuosi sen jälkeen taisteltu. Eino Ketolan kirjoittamassa Metalliliiton historiategoksessa vuoden 1977 paikallisista lakoista ei mainita sanaakaan, mikä on hyvin mielenkiintoista, koska ne olivat Metalliliiton luvalla järjestettyjä liiton virallisia ja laillisia painostuslakkoja, jotka kaikki päättyivät työntekijöiden tappioon.

⁴⁹ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan pöytäkirja 29.4.1977.

⁵⁰ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/TJKP/CD4/Metalliliiton työjaoston pöytäkirja 29.4.1977.

⁵¹ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan ylimääräisen kokouksen pöytäkirja 18.3.1977.

⁵² Kauppinen ja Alasoini 1984, 19.

3.1.1 Poliittinen lakko

Työelämän suhteiden neuvottelukunnan haastatteluaineistossa esiintyy paljon väitteitä lakkojen poliittisuuden puolesta ja vastaan. Myös Metalliliiton historiateoksessa⁵³ väitetään, että kommunistit masinoivat paikallisia lakkoja horjuttaakseen sosiaalidemokraattien johtaman liiton asemaa. Teoksessa pidetään telakoilla tapahtuneita lakkoja korostuneen poliittisina. Kysymyksenasettelua häiritsee olennaisesti se, että suuri osa Pernon telakan työntekijöistä ei kokenut lakkoja poliittisiksi, koska he eivät nähneet puoluepolitiikan vaikuttavan niiden syntyyn. Osa työntekijöistä taas näki lakkojen poliittisuuden johtuvan paikallisesta telakan sisäisestä poliittisesta valtataistelusta. Ongelma johtuu pitkälti siitä, että eri henkilöt antavat puheessaan ja ajattelussaan sanalle poliittinen erilaisen merkityksen, ja tuosta merkityksestä johtuen he kokevat myös kysymyksen lakkojen poliittisuudesta hyvin eri tavoin.

Työntekijöiden näkökulman lakkojen politiikattomuudesta voi tiivistää sitaatteihin:

”Ei, se on vaan päivälehtien juttuja -- on poliitikko tai ei niin on lähtenyt mukaan.”⁵⁴

”Ei siihen oikein politiikkaa sinäänsä voi sekoittaa, kun ei täällä työmaalla ole politiikkoja. En muista, että minun aikanani olisi ollut yhtään poliittista lakkoa (ollut Pernossa töissä alusta asti).”⁵⁵

Osa työntekijöistä taas kokee, että telakan sisäinen valtataistelu heijastuu lakkoilussa:

”Täällähän on aika pientä eriyrymäisyys, eli 49 kuuluu melkein suurin osa ja siinäkin tahtoo olla omassa ryhmässä kränää, siinä vedetään politiikkaa liikaa. En tiedä

⁵³ Ketola 2007.

⁵⁴ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), 10.

⁵⁵ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Toivo Laaksonen (rungenkoonnin hitsaaja), 8. Sulkeissa olevat huomautukset tekijän.

mitä ne yrittävät sillä politiikalla, mielestäni työelämässä ei politiikkaa tarvittaisi”⁵⁶

Työnantajan edustajat ja varsinkin insinöörikunta taas näkevät kaikki lakot puoluepoliittisesti värittyneinä toimenpiteinä, joita ohjataan milloin Suomen kommunistisen puolueen keskuskonttorista ja milloin Metalli 49:n konttorista. Työnantajan näkökulman tiivistää sitaatti:

”Jos katsotaan tätä kiistaa -- Sitä ei pystytä avaamaan sillä mitä he ovat alkuperäisesti pyytäneet -- vaan pyritään pääsemään sopimusta parempaan ratkaisuun, niin silloin siinä on poliittiset tarkoitukset, kun näiden kantojen sanojat ovat nimen omaan poliittisesti aktivoituneita niin ei siinä enää ole yhtään epäilystä etteikö siinä olisi poliittisesta ratkaisusta kyse.”⁵⁷

Haastatteluista löytyy myös kolmas näkemys telakan pääluottamusmiehen esittämänä. Hänen mielestään:

”Se aina, lakko on aina poliittinen. Se, että jos puoluepolitiikalla tarkoitan kahden työväenpuolueen välistä ristiriitaa, niin siihen suhtaudun varauksella -- En tänä päivänä tunne yhtään sellaista lakkoa, mikä olisi pelkästään organisoitu jonkun -- poliittisen järjestön taholta.”⁵⁸

Lakkoa voidaan siis aina pitää poliittisena tapahtumana. Sillä yritetään ajaa parannusta omaan ja muiden samassa tilanteessa olevien ihmisten asemaan. Tällaisia lakkoja voi pitää ”hyökkäyksellisinä lakkoina”, niiden tarkoituksena on muuttaa yhteiskunnassa vallitsevia rakenteita. Usein 1980-luvulla lakkojen päämääränä oli vastustaa heikennyksiä lakkolaisten omaan ja muiden samassa asemassa olevien ihmisten asemaan. Noita lakkoja voidaan pitää ”puolustuksellisinä lakkoina”, joiden avulla yritetään säilyttää vallitseva yhteiskunnallinen tilanne. Vaikka lakkojen tavoitteet voivat olla hyvin tilannekohtaisia ja paikallisia, se ei silti tee niistä epäpoliittisia toimia.

⁵⁶ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Tauno Niemi (suurlohkunkoonti levyseppä), 4.

⁵⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pekka Ohlsson (osastopäällikkö), 7.

⁵⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio (pääluottamusmies), 13.

Lakkojen poliittisuuteen liittyvän kielteisen mielikuvan ja lakkojen poliittisen ohjauksen erottelemiseksi käytän termiä ”puoluepoliittinen lakko” lakoista, joiden voidaan väittää olleen puoluepoliittisin perustein ohjattuja.

Mielenkiintoisen vertailukohdan lakkojen poliittisuuteen tarjoavat Työelämän suhteiden neuvottelukunnan haastattelusarjassa toteutetut Pernon telakan työnjohtajien haastattelut. Yksittäishaastatteluissa työnjohtajat näkevät lakkojen johtuvan pitkälti WTR-palkkausjärjestelmästä ja muista ajankohtaisista työpaikan ongelmatilanteista. Ryhmähaastatteluissa⁵⁹ työnjohtajat korostavat lakkojen puoluepoliittista luonnetta, ja työpaikan ongelmat jäävät syynä taka-alalle. Valitettavasti haastattelija on anonymisoinut kyseisessä haastattelussa olevat työnjohtajat, joten emme voi tietää, onko ryhmähaastattelussa haastateltu samoja henkilöitä kuin yksittäishaastattelussa. Vastausten erilaisuutta voi selittää ryhmähaastattelutilanteesta johtuvalla ryhmäpaineella.

Ryhmähaastatteluissa työnjohtajien on puhuttava työnantajan virallisen linjan mukaan, koska he tietävät, että tieto liian suopeasta suhtautumisesta työntekijöitä kohtaan kirii helposti ylempien esimiesten korviin. Yksilöhaastatteluissa työnjohtajat puhuvat selkeästi vapautuneemmin yrityksen rakenteellisista ongelmista, koska samanlaista pelkoa tiedon välittymisestä esimiehen tietoon ei ole. Tästä voidaan vetää se johtopäätös, että työnantajan edustajien puheessa esiintyvä väite lakkojen puoluepoliittisuudesta on ylhäältä päin pakotettua retoriikkaa, jolla ei ole juuri tekemistä työpaikan todellisuuden kanssa.

Lakkojen poliittisuuden arvioinnissa pitää keskittyä molempien osapuolien, ei vain lakossa olevien työntekijöiden, toimien arvioimiseen. Myös työnantajan toimenpiteet voidaan nähdä poliittisina, hyökkäyksellisinä tai puolustuksellisinä toimenpiteinä lakkoasetelmasta riippuen. Kun työnantaja ehdottaa itselleen edullisemman urakka-järjestelmän käyttöönottoa, se voidaan nähdä työnantajan hyökkäävänä, etuja tavoittelevana poliittisena toimenpiteenä. Kun taas työntekijät vaativat palkkaerojen tasoittamista ja työnantaja kieltäytyy siitä, se voidaan nähdä puolustuksellisena

⁵⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kolme neljä työnjohtajaa, Pernon telakan työnjohtajien ryhmähaastattelu.

toimenpiteenä. Osapuolten roolien ja niiden vaihtumisen hahmottaminen on olennaista puhuttaessa lakkojen taustalla olevista syistä. Näin kysymys poliittisuudesta ei koske pelkästään työntekijöitä, vaikka työnantajia on harvemmin tutkimuksissa tai julkisuudessa syytetty poliittisesta toiminnasta. Hitsareiden entisen luottamusmiehen Karstisen⁶⁰ näkemys osapuolten poliittisuudesta summaa asian suhteellisen perusteellisesti:

”Toi politiikka-käsitys, niin se on vähän semmoinen kaksipiippuinen homma. Esimerkiksi jotkut oikeistolaiset sanoo, että he on niin kuin sitoutumattomia eikä poliittisia, silti ne ajaa esimerkiksi työnantajan etua niin pirusti. Sitä ei katsota politiikaksi, mutta jos joku työläinen sanoo, että hän tekee liian pienellä palkalla, niin silloin sanotaan, että sinähän varsinainen kommunisti tai joku muu sosialisti olet. Heti politiikkaa. Se on tulkinta, että mikä lasketaan politiikaksi ja mitä ei. Koska esimerkiksi jos neuvottelut on jumissa ja niitä vauhditetaan, niin kyllähän se niin kuin työläisten etujen ajamista, että saataisiin ne asiat ratkaisuun.--”⁶¹

Täysin eri asia on, kuinka paljon puoluepolitiikka todellisuudessa vaikutti lakkoihin ja niiden syntyyn. Työnantajan edustajat ja monet historiankirjoittajat, mm. Suomen Metallityöväen Liiton historian vuosilta 1969-1983 kirjoittanut Eino Ketola, väittävät, että kommunistinen ammattiyhdistysliike toimi Suomen kommunistisen puolueen suorassa ohjauksessa, ja sitä kautta Neuvostoliiton kommunistisen puolueen alaisuudessa, ja masinoi paikallisia lakkoja horjuttaakseen sosiaalidemokraattien asemaa Metalliliitossa ja että korpilakkojen suuri määrä johtui puhtaasti niiden puoluepoliittisesta luonteesta.⁶² Ketola ei valitettavasti esitä väitteilleen lähteisiin pohjautuvaa tukea. Puoluepolitiikan vaikutusta ei ole syytä sulkea kokonaan pois, koska erilaiset henkilökohtaiset poliittiset näkemykset kiistatta vaikuttavat lakkojen syntyyn, mutta sen painoarvoa lakon syntymisessä on syytä tarkkaan harkita jokaisen lakkotapahtuman kohdalla.

⁶⁰ Henkilö esiintyy haastatteluissa vain nimellä Karstinen.

⁶¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Karstinen (hitsareiden entinen luottamusmies), 11.

⁶² Ketola 2007, 25, 47-48, 100, 217, 238, 246-249, 261-269 ja 523-524.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kari Hartiala (osastoinsinööri), 12.

Markku Mansner pitää teoksessaan *Suurlakosta Euroopan unioniin – Vuosisata työnantajatoimintaa* sopimusmoraalin romahtamista yleisenä syynä 1970- ja 1980-lukujen suuriin lakkomääriin. Hän näkee myös työväenliikkeen sisäisen valtataistelun ja kommunististen luottamusmiesten toiminnan aiheuttaneen lakkoja ja epävakautta työelämän sopimussuhteisiin.⁶³ Mansnerin näkökulmassa sivuutetaan kokonaan työnantajien toiminta sopimuskulttuurin muuttamiseksi itselleen edullisempaan suuntaan⁶⁴, esimerkkinä mainittakoon Wärtsilä-yhtymän vuoden 1976 Helmikuun manifestin kaltaiset toimenpiteet, joilla tietoisesti romutettiin paikallista sopimuskulttuuria.

3.1.2 Helmikuun manifesti vuonna 1976

Helmikuussa vuonna 1976 Wärtsilä irtisanoi yksipuolisesti kaikki paikalliset työntekijöiden kanssa tehdyt valtakunnallisen työehtosopimuksen ylittävät ohjeet, määräykset ja sopimukset. Tämän jälkeen sopimukset hoidettiin Wärtsilä-konsernissa korostuneen keskitetysti ja paikallisjohtoa kiellettiin tekemästä omia toimenpiteitä. Työntekijät nimesivät tapahtuman helmikuun manifestiksi vertailukohtana keisari Nikolai II:n aloittamalle sortotoimenpiteelle. Työnantajan toiminnan taustalla oli Suomen Työnantajain Keskusliiton ja Suomen metalliteollisuuden työnantajaliiton koventunut linja jäsenyritystensä paikallisia sopimuksia kohtaan.⁶⁵

Wärtsilä oli Suomen suurimpia ja vaikutusvaltaisempia teollisuusyrityksiä, joten mistään pakottamisesta ei voida tässä yhteydessä puhua, vaan kyse oli enemmänkin Wärtsilän myötävaikutuksella tehdystä laajemmasta valtakunnallisen työnantajalinjan muutoksesta. Sopimusten irtisanomisen taustalla oli myös Wärtsilän halu palata vuosien 1974 ja 1975 työvoimapulan tilannetta edeltäneeseen aikaan ja siirtää työntekijöille hetkellisesti luovutettua osuutta voitoista takaisin yritykselle.⁶⁶ Helmikuun manifesti pysäytti telakkalaisten palkkakehityksen vuosikymmenen ajaksi⁶⁷, mutta se aiheutti myös vakavia ongelmia telakoiden tuotannolle ja yleiselle ilmapiirille.

⁶³ Mansner 2007, 185-190.

⁶⁴ ks. esim. Mäkelä 2013, 23, 35, 43-66, 74-82.

⁶⁵ Kauppinen ja Alasoini 1/1985 A, 113.

⁶⁶ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 85.

⁶⁷ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 83.

Vuosia 1974 ja 1975 kutsutaan Työelämän tutkimuksen neuvottelukunnan haastatteluissa työnantajan puolelta hulluiksi vuosiksi. Silloin työntekijöiden palkat kehittyivät työnantajien mielestä liian nopeasti. Työvoimapulan hellittäessä työnantajalla ei enää ollut mitään halua tehdä myönnytyksiä työntekijöille. Sopimusten keskittäminen konserniohjauksen alle johti siihen, että vuoden 1976 jälkeisestä Wärtsilän sopimus- ja neuvottelukulttuurista tuli hyvin hierarkkinen ja byrokraattinen. Kankea sopimuskulttuuri oli omiaan kärjistämään ristiriitoja, jotka oli ennen saatu ratkaistua alhaisella organisaatiotasolla ja jotka nyt piti viedä läpi virallisen neuvottelujärjestyksen, eikä niistä siltikään päästy sopuun.

3.1.3 Wärtsilän neuvottelukulttuuri vuosina 1976-1984

Wärtsilän telakoilla on pitkät perinteet jyrkän työnantajalinjan edustamisessa, ja työnantajan edustajat olivat tottuneet käskyvaltaiseen asenteeseen työntekijöitä kohtaan vuosikymmenien aikana.⁶⁸ Helmikuun manifestin jälkeen Wärtsilän telakoiden neuvottelukulttuuri muuttui huomattavasti keskitetympään ja jäykempään suuntaan konsernijohdon kieltäessä sopimusten tekemisen paikallisella ja matalalla sopimustasolla. Vallan keskittäminen Moskovaan, niin kuin työntekijät asian ilmaisivat, johti siihen, että yritykseen syntyi uusi kaksijakoinen neuvottelukulttuuri. Virallinen, neuvottelujärjestyksen mukainen neuvottelukulttuuri oli hidas ja usein tehoton väylä työntekijöille oman asemansa parantamiseen. Sen rinnalle syntyi epävirallisten suullisten sopimusten kulttuuri, joka säilyi vahvana läpi koko tämän tutkimuksen tarkasteluajan. Paikallisilla sopimuksilla ei tuohon aikaan ollut työehtosopimuksen antamaa turvaa tai irtisanomisaikoja, joten työnantaja saattoi irtisanoa huonoksi kokemansa sopimukset milloin tahtoi.

Tästä niin sanotusta kahden tason neuvottelukulttuurista kumpusi monen työriidan taustalla kytevä poukkoileva johtamistapa. Konsernijohdon kielloista huolimatta paikallistason oli neuvoteltava työntekijöiden kanssa monista käytännön asioista epävirallisesti normaalien tuotantoprosessiin liittyvien asioiden hoitamiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi. Ylemmän johdon rankaisutoimien pelossa paikallisjohtoon kuuluneet osastopäälliköt eivät kuitenkaan halunneet tehdä näistä sopimuksista

⁶⁸ Mäkelä 2013, 23, 35, 36, 76, 78-80.

kirjallisia⁶⁹, koska silloin ne olisivat saaneet virallisen aseman yrityksessä ja niiden mahdollinen ilmitulo olisi saattanut johtaa osastopäällikön siirtymiseen ”leivättömän pöydän” ääreen. Mikäli virallista neuvottelujärjestystä olisi toteutettu kaikissa asioissa, normaali työnteko olisi käynyt Wärtsilässä mahdottomaksi. Tämän ymmärsivät myös työntekijäpuolen luottamusmiehet, joille ei jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin tehdä epävirallisia sopimuksia, joista työnantajapuoli saattoi minä hetkenä tahansa ja sopivan tilaisuuden tultua irtautua.

Olennainen ongelma oli, että yksittäisen työntekijän neuvottelutaidot, suhde työnjohtajaan ja puheenlahjat vaikuttivat hänen ansioonsa usein hänen antamaansa työpanosta enemmän. Tämä johti tilanteeseen, jossa ensin tehtiin työt ja sen jälkeen neuvoteltiin työstä kunnon palkka. Osa työntekijöistä piti tätä omaa ammattiylpeyttään halventavana palkan kerjäämisenä ja suhtautui siihen siksi vastenmielisesti.⁷⁰ Työntekijät joutuivat neuvottelemaan palkastaan urakkahinnoittelijan, jota kutsuttiin urakkapuntariksi, kanssa virallisen neuvottelujärjestyksen ulkopuolella. Urakkahinnoittelijoilla oli lisäksi ohjeet, joiden mukaan he eivät voineet antaa kaikista urakoista hyvää hintaa, vaan osassa piti olla matalampi ansiotaso kuin toisissa.⁷¹ Monesti urakoiden laskentaperusteet olivat niin epämääräisiä, että työntekijän oli mahdoton ennakoida, kuinka paljon palkkaa hän tulisi urakasta saamaan. Tämä aiheutti tarpeetonta harmia ja stressiä työntekijöille, jotka olisivat mieluummin keskittyneet itse työn tekemiseen. Muualla työskennelleet sanoivat urakkajärjestelmien ongelmien olevan nimenomaan Wärtsilän yrityskohtaisia ongelmia.⁷²

Virallisen neuvottelujärjestyksen mukaan Pernon telakalla asiasta oli ensin neuvoteltava työntekijän ja työnjohtajan välillä. Jos he eivät päässeet sopuun, oli neuvottelut siirrettävä ensin luottamusmiehen ja työnjohtajan välille, sen jälkeen osastopäällikön ja osaston luottamusmiehen välille. Jos ratkaisua ei vielä kukaan syntynyt, oli neuvottelu siirrettävä pääluottamusmiehen ja työsuhteasiainhoitajan väliseen neuvotteluun.

⁶⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 12.

⁷⁰ Veli-Matti Koivulan haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.
KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Juha Karjalainen (rungon koonnin hitsaaja), 10.

⁷¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Olli Pihlasto (luottamusmies), 4-5.

⁷² KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Juha Karjalainen (rungon koonnin hitsaaja), 11-12.

Viimeinen neuvotteluporras oli ammattiliittojen välinen muistioneuvottelu, jota käytettiin Pernon telakalla erittäin harvoin.⁷³

Paperilla hyvältä näyttävässä moniportaisessa neuvottelujärjestyksessä oli kuitenkin työntekijöiden ja alemman työnjohdon mielestä monta ongelmaa⁷⁴ ja siksi sitä ei toteutettu käytännössä Pernon telakalla. Työnjohtajan ja luottamusmiehen välisiä neuvotteluja ei käyty lakkoihin johtavista kiistoista juuri lainkaan, koska niiden pohjalla olevat ongelmat olivat usein sellaisia, ettei työnjohtajilla ollut valtuuksia⁷⁵ ratkaista niitä. Osastopäällikkö ja osaston luottamusmies olivat siis käytännössä ensimmäisen neuvotteluportaan toimijat. Wärtsilän osastopäällikölläkään ei ollut tarpeeksi valtuuksia⁷⁶ useimpien kiistojen ratkaisemiseksi, joten virallista tietä edettäessä oli siirryttävä taas ylemmäs pääluottamusmiehen ja työsuhdeasiainhoitajan väliseen neuvotteluun. Pernon telakan työsuhdeasiainhoitajana toiminut Hannu Hämäläinen sai ohjeensa Wärtsilän henkilöstöpäällikkö Jouko Sorjelta, ja konsernin virallisen linjan mukaan Wärtsilä noudattaa työehtosopimuksen määräyksiä eikä neuvottele sen ulkopuolelle jäävistä asioista tai sen määräykset ylittävistä vaatimuksista.⁷⁷

Wärtsilän neuvottelujärjestyksen lopputulemana näin ollen oli, että yhtiö ei todellisuudessa neuvotellut asioista työntekijöidensä kanssa, vaikka yhtiön edustajat niin useassa haastattelussa väittivät, vaan toteutti käskyvaltaista ja keskitettyä sanelupolitiikkaa. Wärtsilän edustajien käsitys neuvottelusta oli se, että riitti, kun toteutti muodollisen neuvottelun puitteet voidakseen sanoa, että asioista neuvotellaan.⁷⁸ Työntekijöiden käsityksen mukaan työnantajan tapa neuvotella ei ollut todellista neuvottelemista, vaan lähinnä asioiden hautaamista muodollisen byrokratian syövereihin, kun neuvotteluvastuuta siirrettiin jatkuvasti portaalta toiselle.⁷⁹

⁷³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio (pääluottamusmies), 9-16.

⁷⁴ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Yrjö Heinonen (putkityönjohtaja), 3-5.

⁷⁵ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Seppo Virko (hitsareiden luottamusmies), 6.

⁷⁶ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pekka Ohlsson (osastopäällikkö), 6.

⁷⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 25.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pentti Kinnunen (putkiosaston luottamusmies), 7.

⁷⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Hannu Hämäläinen (työsuhdeasiain hoitaja), 10-13.

⁷⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 9.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), 7.

Monet työntekijöiden edustajista pitivät useita neuvottelutilanteita enemmänkin työnantajan tiedotustilaisuuksina, joissa ykskantaan ilmoitettiin miten asiat ovat, eikä niistä haluttu sen enempää neuvotella.⁸⁰

3.1.4 Miksi lakot ovat laittomia?

Laiton lakko on vanha työnantajaliittojen kehittämä termi, jolla tarkoitetaan työehtosopimuksen voimassaollessa sitä vastaan oletetusti kohdistuvaa lakkoa, joka näin ollen rikkoo työehtosopimuksessa sovittua työntekijöiden työrauhavelvoitetta. Työehtosopimuksen työrauhavelvoite koskee sopimuksen allekirjoittaneita osapuolia, eli käytännössä ammattiliittoja ja niiden jäsenjärjestöjä ammattiosastoja, ja vastaavasti työnantajapuolella työnantajaliittoa ja niiden jäsenyrityksiä. Sopimuksen työrauhavelvoite ei koske yksittäisiä työntekijöitä, ja heillä on yksilöinä ja joukkona oikeus ryhtyä työtaisteluun.⁸¹

Työntekijöiden lakko-oikeus ei suoraan perustu Suomen lakiin, vaan kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin, jotka Suomi on allekirjoittanut.⁸² Useassa Euroopan valtiossa, kuten esimerkiksi Ranskassa lakko-oikeus on perustuslakiin kirjattu oikeus. Suomessa näin ei ole. Lakko-oikeutta on Suomessa rajoitettu eräiden yhteiskunnallisesti tärkeiden alojen kohdalla lainsäädännön avulla. Nämä rajoitukset eivät kuitenkaan ole ikinä koskeneet metalliteollisuutta.

Puhtaasti poliittiset työtaistelut, joihin ei liity mitään omaa vaatimusta, palkankorotusta ym., ovat Suomen lain mukaan täysin sallittuja.⁸³ Näin ollen, jos voitaisiin osoittaa, että yksittäinen lakko on pelkästään poliittisista syistä syntynyt eikä siihen liity mitään vaatimuksia työnantajaa kohtaan, sitä olisi pidettävä täysin laillisenä toimenpiteenä. Lakkojen laillisuuden tai laittomuuden sijaan mielekkäämpää on tutkia niitä prosesseja, jotka johtavat lakkoihin, ilman usein ylhäältä asetettuja reunaehtoja, joissa lakot tuomitaan etukäteen tiettyyn luokitteluun ilman lähempää tarkastelua. Lakkojen

⁸⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Seppo Virko (hitsareiden luottamusmies), 1.

⁸¹ Hölttä 2011, 22-24, Työehtosopimuslaki 7.6.1946/436 8§.

⁸² Hölttä 2011, 20-22.

⁸³ Hölttä 2011, 20-22.

laittomuudesta puhuminen on nimenomaan työmarkkinakeskusjärjestöjen tapa käyttää valtaa ja korostaa omaa asemaansa julkisessa keskustelussa. Tämän retoriikan taakse kätkeytyy kuitenkin työelämän monimuotoinen todellisuus, jossa osapuolten toimien laillisuuden tai laittomuuden tulkitseminen vaatii syvällisempää analyysiä kuin ulkoisten, keskusjärjestöjen asettamien työtaistelujen muotomääräysten noudattamisen arviointia.

3.1.5 WTR-urakkajärjestelmän tausta

Vastaperustetulla Pernon telakalla työntekijöiden ja työnantajan edustajat kävivät neuvotteluja uudella telakalla käyttöön otettavasta palkkausmuodosta koko vuoden 1976 ajan. Työnantaja ajoi Pernon telakalle WTR:ksi kutsuttua osaurakkajärjestelmää, ja työntekijät vaativat suoraan urakkaan tai aikapalkkaukseen siirtymistä.⁸⁴ Kiista palkkajärjestelmästä liittyi Pernon telakan ja Turun telakan palkkatason eroihin, ja työnantajan telakoiden välillä harjoittamat pakkosiirrot kuumensivat tunteita työntekijäpuolella.

Suoran urakan ja WTR-urakan ero näkyy selkeästi Pernon telakan vuoden 1982 toisen neljänneksen palkkatilastosta⁸⁵, jossa viidennessä palkkaryhmässä⁸⁶ suoralla urakalla keskimääräinen tuntiansio on ollut 3572 penniä, kun se WTR-urakalla on ollut 2827 penniä. Viidennessä palkkaryhmässä keskimääräisen palkan eroksi tulee siis 745 penniä, joka tekee prosentteina 21%. Mielenkiintoisena huomiona voidaan todeta, että WTR-urakalla työskentelevien naishitsarien keskiansio viidennessä palkkaryhmässä palkkakaudella II/82 oli 2738 penniä eli heidän palkkaeronsa vastaavassa palkkaryhmässä työskenteleviin miehiin oli vain 89 penniä eli 3,43 prosenttia. Tuntipalkalla työskentelevien miesten ja naisten palkkaero viidennessä palkkaryhmässä oli 1,75 prosenttia.

Huippuammattilaisten osalta voidaan siis puhua lähes samapalkkaisuudesta Pernon telakalla vuonna 1982. Tämä oli yksi syy siihen, miksi naiset olivat valmiita

⁸⁴ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

⁸⁵ **PTTa**/Palkkatilastot/Palkkatilasto II/82, Liite 6.

⁸⁶ Kaikki urakalla tekevät itsenäiset ammattityöntekijät kuuluivat lähes poikkeuksetta viidenteen palkkaryhmään.

hakeutumaan raskaaseen telakkatyöhön. Missään muualla ei ollut mahdollista saada vastaavaa ansiotasoa.

WTR-urakkajärjestelmän käyttöönotosta oli päätetty ainakin Wärtsilä konsernin hallituksessa, mahdollisesti jopa metallin työnantajaliitossa. Sen tavoitteena oli päästä eroon suoran urakan aiheuttamista suurista palkkaliukumista, jotka työnantajien näkökulmasta rapauttivat yritysten kilpailukykyä länsimarkkinoille pyrittäessä. Telakoiden Neuvostoliittoon rakentamiin aluksiin Suomen valtio antoi 1970-luvulla niin sanotun K-takuun, joka kattoi telakan palkkakustannukset tietyn rajan ylittyessä. K-takuujärjestelmä toimi eräänlaisena palkankorotusautomaattina työntekijöille ja tulosaunaattina yrityksille, vaikka se oli tosiasiaassa tulonsiirto valtiolta laivanrakennusteollisuudelle.⁸⁷

Wärtsilä käytti Pernossa kovia ja määrätietoisia otteita uuden urakkajärjestelmän voimaansaattamiseksi. Työnantaja siirsi yksipuolisella päätöksellä työnantajan osaurakkajärjestelmästä pitämässä tiedotustilaisuudessa urakkajärjestelmää vastustaneen Lepän⁸⁸ Turun telakalle töihin ja yritti näin pelotella työntekijöitä olemaan avoimesti vastustamatta työnantajan esittämää palkkausmuotoa.⁸⁹ Lepän pakkosiirron ja työnantajan mielivallan vastustamiseksi Pernon telakka oli lakossa puoli päivää 10.8.1976. Toisessa työnantajan tekemässä pakkosiirtotapauksessa Turun telakalla hitsauskoneenkorjaajana työskennellyt henkilö oli siirretty Pernon telakalle puikkovaraston hoitajaksi, ja samalla hänen palkkaansa oli laskettu työtehtävien muuttuessa.⁹⁰

Työnantajan yksipuolinen toiminta ja käskyvaltainen suhtautuminen eivät olleet Wärtsilän telakoilla mikään uusi ilmiö, vaan sen voi katsoa leimanneen työnantajan toimintaa koko 1900-luvun ajan. Sotien jälkeisenä aikana työnantaja oli joutunut luopumaan vallastaan osittain, eikä luottamusmiehiä enää vainottu samaan tapaan kuin

⁸⁷ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

⁸⁸ Siirron kohteena olleen työntekijän koko nimeä ei mainita pöytäkirjoissa, vaan hänestä puhutaan vain Leppänä.

⁸⁹ **PTTa**/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 10.8.1976.

⁹⁰ **PTTa**/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 20.8.1976.

vielä 1950-luvulla oli tehty. Se, että asioista ei kunnolla neuvoteltu ennen kuin niistä oli lakkoiltu, oli Wärtsilässä pinttynyt tapa.⁹¹ Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että työnantaja olisi lakannut yrittämästä määrätä yksipuolisesti työn tekemisen tavoista ja työsuhteen ehdoista uudella vasta rakennetulla Pernon telakalla.

3.2 Kahden kuukauden WTR-lakko vuonna 1977

3.2.1 Erimielisyyttä urakkapalkkauksesta

Vuoden 1976 alussa työnantaja esitti Pernon telakalla käyttöön otettavaksi uuden osaurakkajärjestelmän eli ns. WTR-palkkauksen. Työntekijäpuoli taas halusi kehittää aikapalkkausta ja piti suoraa urakkaa osaurakkaa parempana. Kun neuvotteluissa työntekijöiden kanssa ei edistytty, työnantaja päätti yksipuolisesti ottaa WTR:n käyttöön Pernossa. Pernon telakan työhuonekunta päätti lokakuussa 1976 ottaa WTR:n käyttöön koeajaksi maaliskuun loppuun 1977 asti. Koeajan aikana WTR:ää vastaan syntyi useita osastokohtaisia lakkoja.⁹² Tilanne Pernossa oli siis hyvin jännittynyt alkuvuodesta 1977.

Metalliliiton sopimusneuvottelut tulopoliittisen kokonaisratkaisun ja tyydyttävän alakohtaisen työehtosopimuksen aikaansaamiseksi olivat kariutuneet tammikuussa 1977. Metalliteollisuuden työnantajaliitto esitti työntekijöiden kannalta useita heikennyksiä työehtosopimukseen, mitä Metalliliitto ei voinut hyväksyä työehtosopimusneuvotteluiden lähtökohdaksi. Neuvotteluja jatkettiin koko tammi-helmikuun ajan, mutta samalla Metalliliitto alkoi aktiivisesti varautua työtaistelutoimenpiteisiin paremman sopimuksen aikaansaamiseksi. Metallin työnantajajärjestön alaisissa yrityksissä virinneet paikalliset kiistat palkkaus- ja urakkajärjestelmistä loivat osaltaan painetta Metalliliittoa kohtaan, jotta se antaisi luvan paikallisille työtaisteluille ja ryhtyisi painostamaan työnantajia vahvemmin myös valtakunnallisella tasolla.

Turun Pernon telakan työhuonekunta päätti yleisessä kokouksessaan 8.2.1977 järjestää äänestyksen lakkoluvan hakemiseksi Metalliliitolta ja että lakko olisi tarkoitus aloittaa

⁹¹ Mäkelä 2013, 35-36, 49.

⁹² Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 41.

niin pian kuin se olisi mahdollista.⁹³ Äänestys suoritettiin samana päivänä suljettuna lippuäänestyksenä Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen jälkeen. Lopputulos oli 314 (71%) puolesta, 124 (28%) vastaan ja kaksi tyhjää ääntä.⁹⁴ Lakkoluvan hakemisen taustalla oli useita paikallisia riitoja, jotka liittyivät palkkaukseen ja työnantajan yksipuolisesti käyttöön ottamaan WTR-urakka-järjestelmään, josta Pernon telakan työhuonekunta oli yrittänyt neuvotella työnantajan kanssa vuoden verran.

Metalliliiton liittotoimikunta päätti kokouksessaan 11. helmikuuta 1977 ryhtymisestä paikallisiin vauhdituslakkoihin työehtosopimuksen aikaansaamiseksi. Liittotoimikunnan kokouksessa uudet lakkolupahakemukset päätettiin jättää pöydälle ja lakkojen alkamisesta päättäminen siirrettiin Metalliliiton työjaostolle. Samassa kokouksessa käsiteltiin Karkkilan metallityöväen ammattiosasto 13:n esitys kahden vuorokauden vauhdituslakon järjestämiseksi koko metalliteollisuudessa 7.3.1977 kello 06.00 ja 9.3.1977 kello 06.00 välisenä aikana. Liittotoimikunta hyväksyi esityksen äänestyksen jälkeen. Metalliliiton kansandemokraattinen ryhmä esitti lakon siirtämistä 28.2. ja 1.3.1977 väliseen aikaan, mutta pohjaesitys voitti äänin 10-8.⁹⁵

Pernon telakan kiistat saivat tunteet kuumenemaan työntekijöiden puolella ja eräs heistä oli uhkaillut työnantajan edustajaa. Työhuonekunnan yleisessä kokouksessa 18.2.1977 luottamusmiehet tekivät kaikille selväksi, että työnantajan edustajien uhkailun on loputtava ja että siitä voi seurata henkilökohtainen haaste käräjäoikeuteen. Samassa kokouksessa kävi ilmi, että tarkastusosaston työntekijöiden pukukaappeihin oli murtauduttu työnantajan toimesta ja ne oli avattu ilman työntekijöiden suostumusta. Kokouksessa tuli myös ilmi, että työnantaja oli palkannut alihankkijoita nopeuttaakseen tarkastusosaston työn etenemistä, mikä on saattanut osaltaan johtaa tunteiden kuohumiseen tarkastusosastolla.⁹⁶

⁹³ **PTTa**/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 8.2.1977.

⁹⁴ **PTTa**/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan äänestuspöytäkirja 8.2.1977.

⁹⁵ **TA**/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan pöytäkirja 11.2.1977.

⁹⁶ **PTTa**/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 18.2.1977.

Tilanteen kärjistymisen ja neuvotteluyritysten epäonnistumisen vuoksi Pernon telakan työhuonekunta kiirehti lakkolupansa käsittelyä Metalliliiton liittotoimikunnassa lähettämällä 18.2.1977 liittotoimikunnalle kirjeen, jossa vaadittiin Pernon telakan lakkolupa-anomuksen käsittelyä erillisenä ”sumasta”.⁹⁷ Metalliliiton liittotoimikunta sai useita lakkolupa-anomuksia eri puolilta Suomea. Niistä suurin osa evättiin ja vain Pernon telakalle, Rauma-Repolan Rauman telakalle ja Ajokki Oy:lle myönnettiin erillinen lakkolupa. Muiden oli tyytyminen Metalliliiton maaliskuussa 1977 järjestämään toimialakohtaiseen lakkoon. Metalliliiton työjaosto käsitteli ja hyväksyi Pernon telakan lakkoluvan kokouksessaan 21.2.1977 ja määräsi lakon alkavaksi välittömästi valtakunnallisen vauhdituslakon jälkeen.⁹⁸

Pernon telakan lakon yhtenä syynä olleessa tarkastusosaston työaikakiistassa työnantaja väitti tuntipalkalla työskentelevien tarkastajien tahallisesti hidastaneen työvauhtiaan normaalista ja kieltäytyi maksamasta heille normaalia tuntipalkkaa. Tarkastusosaston työntekijät kielsivät väitteet työn tahallisesta jarruttamisesta ja sanoivat työnantajan keksineen koko jutun itse ja alentaneen siihen vedoten omavaltaisesti heidän palkkojaan.⁹⁹

Wärtsilän Pernon telakka ryhtyi lakkoon 9.3.1977 kello 07.00 välittömästi lähes koko metalliteollisuuden käsittäneen kahden päivän vauhdituslakon jälkeen. Pernon telakka osallistui myös Metalliliiton kahden päivän valtakunnalliseen lakkoon. Työnantajaliitolle laaditussa lakkoilmoituksessa lakon syyksi ilmoitettiin kolme eri asiaa: vesillelaskun ajalta työntekijöille oli maksettava odotusajan palkkana keskituntiansiota vastaava summa, tarkastusosaston työntekijöiden tavoitetyömäärät on poistettava ja heidän aikapalkkojaan on korotettava sekä WTR-osaurakkapalkkausjärjestelmästä on luovuttava.¹⁰⁰ Samaan aikaan samasta syystä, eli urakkapalkkausjärjestelmän erimielisyyksistä, lakossa olivat myös Ajokki Oy Tampereella ja Rauma-Repolan Rauman telakka.

⁹⁷ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Martti Havinin kirje Metalliliiton liittotoimikunnalle 18.2.1977.

⁹⁸ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan työjaoston pöytäkirja 21.2.1977.

⁹⁹ PTTa/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 8.2.1977.

¹⁰⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Kansio 2./Työtaisteluilmoitus 09031977.

Matti Savolan käyttämässä lakkoryhmittelyssä¹⁰¹ WTR-lakko ja sitä edeltänyt Metalliliiton kahden päivän vauhdituslakko ovat molemmat laillisia järjestölakkoja, koska ne on toteutettu työehtosopimuksen määräysten mukaisesti, ammattiliiton luvalla ja ne ajoittuvat sopimuksettoman tilan aikaan, jolloin työehtosopimuksen työrauhavelvoite ei ole voimassa.

Vain kaksi päivää WTR-lakon alkamisen jälkeen Pernon telakan lakkotoimikunta lähetti Metalliliiton liittotoimikunnalle kirjeen, jossa se pyysi Pernon telakan lakkorajojen tarkistamista niin, että viimeistelyvaiheessa oleva kreikkalaisen varustamon tuotetankkeri, laivanumero 1225, tulisi myös Pernon telakan lakon piiriin. Perusteluksi toimenpiteelle esitettiin se, että

”--työnantajan antamat osittain virheelliset tiedot sovittelu neuvotteluissa valtakunnansovittelijan toimistossa. 3.3.77. Työnantaja ilmoitti laivan 1225 kokonaan rakennetun Wärtsilän Turun telakalla ja siten olevan Turun töitä. Edelleen työnantaja väitti, että laivassa on käytetty ainoastaan Wärtsilän Turun telakan työvoimaa. Nyt on kuitenkin paljastunut, että koko sen ajan kun laiva 1225 on ollut Pernon telakalla on viimeistelytyötä varustelun osalta tehty vakituisesti. Pernossa kirjoissa olevien työntekijöiden toimesta. Vielä viimeisenä työssäolopäivänä ennen lakkoa 4.3.1977 laivassa työskenteli Pernon telakan vakituisen työntekijäkuntaan (kuuluvia) levyseppiä, putkimiehiä, hitsaajia ym.”¹⁰²

Metalliliiton liittotoimikunta käsitteli Pernon telakan lakkotoimikunnan pyyntöä lakkorajojen tarkistamisesta kokouksessaan 18.3.1977. Liittotoimikunta pyysi kahdelta Wärtsilän Turun telakalla työskentelevältä jäseneltään, Pekka Paavilaiselta (joka oli Wärtsilän Turun telakan vähemmistöläinen pääluottamusmies) ja Esko Lepistöltä (joka oli Turun telakalla työskennellyt sosiaalidemokraatti) näkemystä asiaan. Paavilainen ja Lepistö vastasivat kyselyyn, että Turun telakoiden työntekijöiden on mahdotonta tietää, mihin laivaan valmistettava osa tulee. Tämän vuoksi heidän mukaansa Turun telakalle ei voi hakea lakkolupaa joidenkin laivanosien valmistuksen vuoksi. Saadun selvityksen

¹⁰¹ Savola 1968, 16-17.

¹⁰² TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Wärtsilän Pernon telakan lakkotoimikunnan kirje Metalliliiton liittotoimikunnalle 9.3.1977. Sulkeissa olevat huomautukset tekijän.

perusteella Metalliliiton liittotoimikunta päätti, että Pernon telakan lakkorajoja ei muuteta.¹⁰³

Tällä päätöksellä oli kauaskantoisia seurauksia Wärtsilän Pernon ja Turun telakan työhuonekuntien välisiin suhteisiin ja Pernon telakan työhuonekunnan ja Metalliliiton välisiin suhteisiin. Päätös jättää laiva 1225 lakon ulkopuolelle käytännössä poisti WTR-lakon suurimman painostusvaikutuksen työnantajan suuntaan, koska työnantajan kannalta kiireisin laiva ei kuulunut lakon piiriin ja sitä voitiin valmistella kaikessa rauhassa Wärtsilän Turun telakalla Pernon telakan ollessa lakossa. Messiniaki Aktiksi myöhemmin nimetty, M.A. Karageorgis -varustamolle rakennettu öljytankkeri numero 1225 luovutettiin tilaajalleen 5.7.1977.¹⁰⁴ Huvittavinta asiassa on se, että laivan 1225 ollessa Turussa sitä urakoitiin suoralla urakalla Wärtsilän käytännön mukaisesti. Eli Turun telakan työntekijät tekivät Pernon telakan työntekijöiden lakonalaisia töitä paremmilla urakkahinnoilla. Vähempikin olisi saanut pernolaisten tunteet kuohumaan.

Miksi Paavilainen ja Lepistö estivät selkeästi valheellisin perusteluin laiva 1225:n saamisen WTR-lakon piiriin? Laivanrakennusprosessissa käytettävät osat numeroidaan tarkasti ja jokaisesta työstä tehdään piirustukset, joiden avulla työntekijät tietävät tarkkaan, mihin laivaan ja mihin paikkaan laivassa kulloinenkin työ tai valmistettava osa kuuluu. Ei vaikuta uskottavalta, että vuosikymmeniä Turun telakalla pääluottamusmiehenä toiminut henkilö ei olisi tietoinen näinkin perustavaa laatua olevasta asiasta. Ainoaksi mahdollisuudeksi jää siis, että Paavilainen ja Lepistö tietoisesti valehtelivat Metalliliiton liittotoimikunnalle, jolla ei voinut olla käsitystä siitä, onko Paavilaisen ja Lepistön väite laivanrakennuksen osien jäljittämisen mahdottomuudesta totta vai ei.

Oman sivujuonteensa asiaan tuo Wärtsilän Turun telakan työhuonekunnan 24.3.1977 Metalliliiton liittotoimikunnalle lähettämä kirje, jossa esitetään, että

”Työhuonekunta näkisi tarpeelliseksi että liittotoimikunta suhtautuisi myönteisesti Pernon lakkotoimikunnan sille osoittamaan ja 9.3.-1977 päivätyyn

¹⁰³ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan kokouksen pöytäkirja 18.3.1977.

¹⁰⁴ von Knorring 1995, 184.

kirjelmään, myöntämällä lakkorajojen laajentamisen koskemaan myös Kreikkalaisen tankkerin (L-1225) koskevia töitä. Näemme että tämä toimenpide jopa selkeyttää Pernon telakan lakkorajoja, koska tällöin kaikki po. telakalla suoritettavat työt olisivat lakonalaisia.”¹⁰⁵

Kirjeestä käy myös ilmi, että Pernon telakan työhuonekunta on lähettänyt Turun telakan työhuonekunnalle kirjeen, joka on merkitty saapuneeksi 23.3.1977. Kirjeessä vaaditaan Turun telakan työhuonekuntaa tukemaan laiva 1225:n töiden saamista lakon piiriin ja esitetään, että myös norjalaisen Fearnley & Eger -varustamon tilaaman viiden kaasutankkerin sarjaan kuuluvat, Turun telakalla työn alla olleet ensimmäiset alukset on liitettävä lakon piiriin.¹⁰⁶ Kyseisestä Pernon telakan lakkotoimikunnan Turun telakan työhuonekunnalle 14.3.1977 lähettämästä kirjeestä¹⁰⁷ käy selkeästi ilmi, että Pernon telakan lakko ei voi onnistua ilman Turun telakan työntekijöiden tukea.

”--On ilmeistä, että Liittotoimikunta katsoo laivan 1225 kuuluvan Turun telakan töihin. Tällöin ei anomustamme voida hyväksyä. Sen sijaan Turun telakan työhuonekunta saattaisi hakea saartolupaa laivan 1225 lämmitystöihin. Monin verroin tärkeämpi lakon onnistumiselle pitkällä tähtäyksellä on lohkojen valmistus, joka tapahtuu Turun telakalla. Työntekijöillä ei ole mitään mahdollisuutta valvoa mitkä työt ovat ”Pernon töitä” ja mitkä ”Turun töitä”. Metallin määräämien lakkorajojen mukaan Pernon työt ovat lakossa. Työnantaja pystyy kuitenkin kiertämään lakkorajoja siirtämällä töitä Turkuun tehtäväksi. Tällöin lakon loputtua olisi yksinkertainen tehtävä liittää valmiit lohkot toisiinsa suunniteltua nopeammin lisäämällä suurlohko ja rungonkoonnin työntekijämäärää. Asialla on erittäin suuri merkitys lakon onnistumisen kannalta. Noin viikkoa ennen lakkoa työnantaja kuljetutti melkein taukoamatta levyjä ja lohkojen osia Pernosta Turkuun. Tämä paljastaa työnantajan aikeet teettää Pernon työt Turussa.

¹⁰⁵ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Turun telakan työhuonekunnan kirje Metalliliiton liittotoimikunnalle 24.3.1977.

¹⁰⁶ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Turun telakan työhuonekunnan kirje Metalliliiton liittotoimikunnalle 24.3.1977.

¹⁰⁷ M49a/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Pernon telakan lakkotoimikunnan kirje Wärtsilän Turun telakan työhuonekunnalle 14.3.1977, Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirjan liite.

”Pernon telakan lakkotoimikunta on 11.3.1977 pitämässään kokouksessa yksimielisesti (päättänyt) kääntyä puoleenne tässä asiassa ja ehdottaa, että Turun telakan työhuonekunta anois Metallityöväen liitolta kaikki Turun telakalla tehtävät norjalaisten nestekaasutankkerien työt saartoon. Eli myöskään Turun telakalla ei tehtäisi mitään töitä Pernon telakalta tilattuihin tankkereihin”¹⁰⁸

Turun telakan työhuonekunta suhtautui ehdotukseen kielteisesti vedoten jälleen siihen, että ajatus olisi mahdotonta toteuttaa ”töiden sekavuuden” vuoksi. Metalliliiton liittotoimikunta vastasi Turun telakan työhuonekunnan kirjeeseen 29.3.1977, että se ei näe syytä enää ryhtyä muuttamaan Pernon telakan lakkorajoja, vaan pitäytyy 18.3. pidetyn kokouksen päätöksessä.¹⁰⁹ Pernon telakan lakkotoimikunnan kirje on päivätty 14.3.1977, joka oli maanantai samalla viikolla, jolloin Metalliliiton liittotoimikunnan perjantaina 18.3. pidetyssä kokouksessa Turun telakan edustajat estivät laiva 1225:n saamisen lakon piiriin. Turun telakan työhuonekunta käsitteli kirjettä kokouksessaan vasta 23.3.1977 eli vasta seuraavan viikon keskiviikkona.¹¹⁰

Menikö postilla kymmenen päivää Turun kaupungin sisäisen kirjeen toimittamiseen vai väittivätkö Turun telakan edustajat kirjeen saapuneen myöhässä suojatakseen toimintaansa Metalliliiton liittotoimikunnassa 18.3.1977? Turun telakalla 23.3.1977 pidetyssä kokouksessa kannatettiin laiva 1225:n maalaustöiden saattamista Pernon telakan lakon piiriin ja vastustettiin norjalaisten nestekaasutankkerien lohkovalmistuksen julistamista saartoon vedoten siihen, että se aiheuttaisi liikaa hämmennystä eivätkä luottamusmiehet pystyisi valvomaan asiaa.¹¹¹ Vaikka kyseisten norjalaisten nestekaasutankkerien, laivanumerot 1229 – 1235, valmistus aloitettiin Turun telakalla, ne olivat nimenomaan Pernon telakalle suunniteltuja töitä¹¹², jotka oli osittain siirretty Turun telakalle siksi, että Pernon tuotantokapasiteetti oli täynnä ja koska Pernon telakka oli lakossa.

¹⁰⁸ **M49a**/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Pernon telakan lakkotoimikunnan kirje Wärtsilän Turun telakan työhuonekunnalle 14.3.1977, Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirjan liite. Sulkeissa olevat huomautukset tekijän.

¹⁰⁹ **TA**/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan kirje Pekka Paavilaiselle 29.3.1977.

¹¹⁰ **M49a**/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 23.3.1977.

¹¹¹ **M49a**/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 23.3.1977.

¹¹² von Knorring 1995, 135.

Oliko näkyvissä oleva Turun telakalla tehtävien töiden vähyys todellinen syy Turun telakan työhuonekunnan haluttomuuteen tukea Pernon telakan lakkoa? Turun telakan työhuonetoimikunnan 2.3.1977 pidetyn kokouksen pöytäkirjan mukaan työnantaja oli ilmoittanut pääluottamusmies Paavilaiselle, että noin 300 Turun telakan varustelun työntekijää lomautetaan toukokuusta alkaen noin viideksi kuukaudeksi työn vähyyden takia. Telakka neuvotteli kuitenkin Finnlines -varustamon kanssa risteilyalus Finlandian korjaus- ja muutostöistä, joiden saaminen telakalle poistaisi varustelutyöntekijöiden lomautustarpeen ja työllistäisi myös suunnittelun ja konttorin työntekijöitä.¹¹³ Finnlines oli valtiojohtoinen varustamo, minkä vuoksi Turun telakan henkilöstöryhmät olivat käyneet valtiovarainministeriössä 25.2.1977 esittämässä kantansa, että autolautta Finlandia olisi korjattava nimenomaan Turun telakalla.

Turun telakan työhuonetoimikunnan 2.3.1977 pidetyn kokouksen pöytäkirjan liitteenä olevassa 25.2.1977 päivätyssä valtiovarainministeriölle toimitetussa vetoomuksessa puhutaan 650:n työntekijän ja 180:n toimihenkilön lomautus- ja irtisanomisuhasta.¹¹⁴ Työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirjassa 23.3.1977 puhutaan noin 400:n työntekijän lomautusuhasta autolautta Finlandian korjaustöiden siirtyessä syksyyn 1977.¹¹⁵ Työhuonetoimikunnan 12.4.1977 pitämässä kokouksessa taas todettiin, että työnantaja on antanut lomautusvaroituksen 50:lle putkimiehelle, 50:lle ohutlevyseppälle sekä osalle siivoojista ja konepuusepistä.¹¹⁶

Lomautukset Turun telakalla jatkuivat pitkin kesää. Turun telakan työhuonetoimikunnan 21.6.1977 pidetyn kokouksen pöytäkirjassa kerrotaan, että 27 peltiseppää joutuu lomautukseen 1.9.1977 alkaen. Lisäksi 22 viilaria, 10 puosumiestä ja 4 putkimiestä joutuu lomautukseen sen takia, että korjaustelakan alustoja tarvitaan isompien laivaprojektien runkojen pohjamaalaamiseen. Aikaisemmin työhuonetoimikunnan kokouksessa 2.5.1977 ilmoitetuista putkimiehien lomautuksista 45 on pantu täytäntöön ja 37 putkimiestä on saanut irtisanomisilmoituksen. Samaan aikaan Wärtsilän Helsingin

¹¹³ **M49a**/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 2.3.1977.

¹¹⁴ **M49a**/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan henkilöstöryhmien vetoomus valtiovarainministeriölle 25.2.1977.

¹¹⁵ **M49a**/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 23.3.1977.

¹¹⁶ **M49a**/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 12.4.1977.

telakalla järjestettävästä uusien putkimiesten kurssista ilmoitettiin Helsingin Sanomissa, mikä aiheutti ymmärrettävästi närää Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksessa. Työnantajan toimenpiteiden johdosta kokous päätti jatkaa alkuvuoden voimassa ollutta ylityökieltoa ja vaatia Metalliliittoa ryhtymään toimenpiteisiin.¹¹⁷

Vaikea työllisyystilanne Turun telakalla jatkui koko vuoden ja Turun telakan työhuonetoimikunnan 30.8.1977 pidetyssä kokouksessa todettiin, että työnantaja oli ilmoittanut työntekijöitä koskien 200:sta uudesta lomautuksesta ja 100:n irtisanomisesta vuoden loppuun mennessä.¹¹⁸ Töiden vähyyden voi nähdä osittain johtuneen työnantajan harjoittamasta töiden ulosmyynnistä, sillä vuosina 1976-1977 Wärtsilä myi osan tilauskirjastaan alihankittavaksi Naantaliin Navire Oy:lle, koska Wärtsilän Turun telakoiden oma tuotantokapasiteetti ei työnantajan mukaan riittänyt tilausten tekemiseen sovitussa aikataulussa.¹¹⁹ Nils von Knorringin mukaan Wärtsilän Turun telakoiden työntekijämäärä vuosina 1976-1978 oli noin 5000 henkeä, joiden lisäksi telakoilla työskenteli suunnilleen sama määrä alihankkijoiden työntekijöitä.¹²⁰

Turun telakan työhuonetoimikunnan 3.5.1977 pidetyn kokouksen pöytäkirjan mukaan L-1225 on edelleen Pernon telakalla, mutta se on ”Turun telakan laiva” ja siinä olevissa töissä käytetään Turun telakan palkkausmuotoja. Samassa kokouksessa Pekka Paavilainen esitteli uutta työehtosopimusta, mutta ei maininnut pöytäkirjan mukaan urakkajärjestelmien kohdalle tullutta huononnusta, joka laillisti Pernon WTR-urakan, koska se ei koskenut Turun telakan työntekijöitä.¹²¹

Pernon telakan entisen pääluottamusmiehen Martti Havinin mukaan Turun telakan työhuonekunta ei tukenut Pernon lakkoa, koska Turun telakan kommunistit eivät halunneet tehdä mitään yhteistyötä Pernon telakan työhuonekunnan ja sen sosiaalidemokraattisen pääluottamusmiehen kanssa, vaan he ennemminkin keskittyivät

¹¹⁷ M49a/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 21.6.1977.

¹¹⁸ M49a/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 30.8.1977.

¹¹⁹ von Knorring 1995, 135.

¹²⁰ von Knorring 1995, 135.

¹²¹ M49a/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 3.5.1977.

haittaamaan näiden toimintaa.¹²² WTR-lakon aikana yhteistyöhaluttomuus näkyi juuri haluttomuudessa tukea Pernon telakan työhuonekunnan vaatimuksia lakon laajentamisesta Metalliliiton liittotoimikunnan kokouksessa 18.3.1977. Mielenkiintoista on, että Metalliliiton liittotoimikunnan toinen Turun telakan edustaja, Esko Lepistö, joka Martti Havinin mukaan oli kova oikeistodemari¹²³, ei tukenut Pernon telakan työhuonekunnan vaatimusta lakon laajentamisesta. Metalliliiton liittotoimikunnan pöytäkirjan mukaan Turun telakan edustajat olivat yksimielisiä Pernon telakan vaatimusten toteuttamiskelvottomuudesta.¹²⁴

Martti Havin toteaa haastattelussaan, että Turun telakan yhteistyöhaluttomuudella ei loppujen lopuksi ollut suurta vaikutusta WTR-lakon lopputulokseen. Vaikutus oli hänen mukaansa enemmänkin symbolinen ja kohdistui enemmän Turun ja Pernon telakan työhuonekuntien suhteisiin kuin itse lakkoon. Havinin mukaan työnantaja oli konsernitasolla päättänyt etukäteen olla antamatta WTR-asiassa periksi eikä lakosta koituneilla kustannuksilla ollut työnantajalle näin mitään merkitystä.¹²⁵

Vaikka Turun telakan työhuonekunta ei muuten tukenut Pernon telakan lakkotaistelua, Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksessa 23.3.1977 oli päätetty kerätä rahaa lakossa oleville Pernon telakan työntekijöille, Rauma-Repolan telakan työntekijöille ja Ajokki Oy:n työntekijöille heidän työtaisteluidensa tukemiseksi.¹²⁶ Tämä johtui pitkälti Turun telakan sisäisestä paineesta tukea pernolaisten lakkoa edes jollain tavalla, vaikka varsinaiset tukitoimet jäivät olemattomiksi. Tällä Turun telakan työhuonekunnan vähemmistölläinen johto halusi varmistaa, että heitä ei voida syyttää Pernon tilanteen laiminlyömisestä.

Metalliliiton liittotoimikunta päätti kokouksessaan 18.4.1977 antaa kehotuksen käynnistää kaikki toimenpiteet, joilla saadaan käynnissä olevat paikalliset lakot lopetetuiksi ennen työehtosopimuksesta järjestettävää jäsenäänestystä 24.4.-

¹²² Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹²³ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹²⁴ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan pöytäkirja 18.3.1977.

¹²⁵ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹²⁶ M49a/TTTa/Kokouspöytäkirjat/THTKP/Turun telakan työhuonetoimikunnan kokouksen pöytäkirja 23.3.1977.

26.4.1977.¹²⁷ Metalliliiton työehtosopimuksen hyväksymiseksi tai hylkäämiseksi järjestämän jäsenäänestyksen tulosta käsiteltiin liittotoimikunnan kokouksessa 28.4.1977. Jäsenäänestyksen tulokseksi todettiin 55.7% hyväksymisen puolesta.¹²⁸ Metalliliiton liittotoimikunta kehotti lopettamaan Pernon telakan WTR-lakon kokouksessaan 29.4.1977. WTR-lakko lopetettiin seuraavana päivänä ja se päättyi työnantajan voittoon, mutta asia ei ollut lähimainkaan selvä. Lakon kestäessä työnantajan peräänantamattomuus oli tullut luottamusmiehille selväksi, joten lakkoa ei ollut järkevää enää pitkittää siitäkään huolimatta, että työntekijöiden enemmistö oli lakon jatkamisen taustalla, koska se ei olisi muuttanut lakon lopputulosta mihinkään. Se, että lopettaminen tapahtui liittotoimikunnan päätöksellä, helpotti Pernon telakan pääluottamusmiehen asemaa, koska lopettamisesta koettu katkeruus suuntautui näin Metalliliittoa kohtaan.

3.2.2 WTR-lakon jälkimainingit

Pitkittyneillä ja periaatteellisilla lakkotaisteluilla on taipumus heijastua kauas tulevaisuuteen niin, että ne vaikuttavat työpaikan ilmapiiriin vielä vuosienkin päästä. Matti Savola kuvaa tämänkaltaisia lakkoja sosiaalista järjestelmää hajottaviksi lakoiksi.¹²⁹ Tämä vaikutus on erityisen suuri hävityissä lakoissa, joista usein on se seuraus, että lakon syynä ollutta ongelmaa ei saada ratkaistua ja se jää päälle vuosikausiksi. Työntekijöiden lakkotappiosta kokema katkeruus saattaa nousta hyvin suureksi. Varsinkin jos se yhdistyy kokemukseen siitä, että lakko olisi ollut voitettavissa, huolimatta siitä kuinka realistinen tuo kokemus on. WTR-lakossa ulkopuolisten tekijöiden vaikutusta lakon lopputulokseen voi pitää keskeisenä. WTR-urakkajärjestelmää ei ollut vielä vuoteen 1983 mennessä saatu korjattua työntekijöitä tyydyttävälle tasolle.

Hitsaaja Toivo Laaksonen purki pernolaisten tunteita WTR-lakon lopettamisesta haastattelussaan. Hän kertoi samalla paljon siitä, mistä Pernon telakan työläisten epäluottamuksen kyllästävä asennoituminen Metalliliittoa kohtaan kumpuaa. Haastattelu on tehty kuusi vuotta WTR-lakon päättymisen jälkeen.

¹²⁷ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/TJKP/CD4/Metalliliiton työjaoston pöytäkirja 18.4.1977.

¹²⁸ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan pöytäkirja 28.4.1977.

¹²⁹ Savola 1968, 24, 66-67.

”Pidän Metalliliittoa suurimpana syynä siihen, koska silloin kun lakkolupaa lähdettiin anomaan niin Metalliliitto antoi lakkoluvan. Silloin ei työehtosopimuksessa vielä WTR- palkkausta tunnettukaan. Sitten kun uusi työehtosopimus kirjoitettiin niin WTR oli merkitty sinne. Liitto ei ottanut minkäänlaista kantaa WTR:n parantamiseen koska samoilla ehdoilla tultiin mistä oli lähdettykin.”¹³⁰

Laaksosen käsitys siitä, että Metalliliitto olisi vuoden 1977 työehtosopimuksessa hyväksynyt WTR-palkkausjärjestelmän käyttämisen, ei ole kaikilta osin tarkka, sillä sopimuksessa ei otettu kantaa yksittäiseen urakkapalkkausjärjestelmään. Sopimusta kuitenkin muutettiin tavalla, joka mahdollisti sen, että työnantaja voi käytännössä yksipuolisesti ottaa käyttöön uusia urakkapalkkausjärjestelmiä. Metalliliiton solmiessa työehtosopimuksen vuonna 1977 sopimuksen suorituspalkkaa koskevaan yhdeksänteen pykälään lisättiin kirjaus:

”Töissä, joissa edellisen kappaleen mukainen suora urakointi tuottaa vaikeuksia sovitaan muiden suorituspalkkojen käytöstä työnantajan ja työntekijäin välillä ja noudatetaan niiden suhteen soveltuvin osin tämän pykälän määräyksiä. Mikäli tällöin syntyy erimielisyyttä käytettävästä suorituspalkkaustavasta tai sen mukaisesta hinnoittelusta, ratkaistaan asia työehtosopimuksen mukaisessa neuvottelujärjestyksessä.
--”¹³¹

Sopimustekstissä sanotaan, että urakkajärjestelmästä pitää neuvotella työntekijöiden kanssa. Jos neuvotteluissa ei päästä ratkaisuun, edetään työehtosopimuksen mukaisessa neuvottelujärjestyksessä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Wärtsilän kaltainen härkäpäinen työnantaja voi ottaa uuden järjestelmän käyttöön ja sitten pitkittää neuvotteluprosessia vuosia, joiden aikana uusi järjestelmä on koko ajan toiminnassa. Metalliliitto oli haluton puolustamaan yli valtakunnallisen työehtosopimuksen meneviä paikallisia sopimuksia, mikä tarkoitti käytännössä sitä, että liitto hyväksyi Pernon telakan tilanteen.

¹³⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Toivo Laaksonen (hitsaaja), 3.

¹³¹ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton liittotoimikunnan pöytäkirjan liite 15.4.1977
”Sovitut TES-määräykset 14.4.1977”.

Työtekijöiden katkeroitumista Metalliliittoa kohtaan selittää osin Metalliliiton julkisuuteen antama kuva vuoden 1977 työehtosopimusneuvotteluiden lopputuloksesta. Metalliliiton ammattiosastoille ja jäsenjärjestöille 18. tammikuuta 1977 lähettämässä yleiskirjeessä se asetti keskeiseksi tavoitteekseen metallityöntekijöiden käytettävissä olevien reaaliansioiden kohottamisen eli käytännössä palkkatason nousun.¹³² Neljä kuukautta myöhemmin työehtosopimuksesta äänestettäessä jokaiselle liiton jäsenelle lähetetyssä jäsenäänestyskirjeessä todettiin, että sopimuksen hyväksyminen olisi vaihtoehto työtaistelulle, työnantajan esittämät huononnusesitykset urakkapalkka-vertailussa oli torjuttu, urakkapalkkauksen ansiotaso tulisi nousemaan ja ohjetunti-palkkojen korotukset olisivat mittavia, jopa 27%:n luokkaa.¹³³

Telakkatyöläisten kohdalla Metalliliiton mainostamat saavutukset saattavat kuulostaa hieman laihoilta, sillä niillä ei ollut käytännön merkitystä heidän ansiotasoonsa, koska telakoiden ansiotaso oli huomattavasti Metalliliiton työehtosopimuksen minimitasoa korkeammalla eivätkä telakoiden tuntipalkat olleet juurikaan riippuvaisia Metalliliiton työehtosopimuksen ohjetuntipalkkoista. Ohjetuntipalkkojen korotuksella ei näin ollen ollut mitään vaikutusta telakoiden palkkatasoon.¹³⁴ WTR-urakkajärjestelmän myötä telakkatyöläisten ansiotaso todellisuudessa laski Pernon telakalla verrattuna esimerkiksi Turun telakan työntekijöiden ansiotasoon. Ei siis liene yllättävää, jos iso osa Pernon työntekijöistä koki Metalliliiton pettäneen lupauksensa reaaliansioiden noususta ja koki vuoden 1977 työehtosopimuksen olevan heikennys aikaisempaan verrattuna.

WTR-lakon kohdalla voi todeta, että kumpikaan osapuoli ei voittanut lakkoa, vaikka lakko päättyi muodollisesti työnantajan täydelliseen voittoon ja työnantaja sai tavoitteensa uuden urakkajärjestelmän vakiinnuttamisesta läpi. WTR-lakon jälkeen työntekijät muuttivat taktiikkaa ja ryhtyivät yhteisellä epävirallisella päätöksellä mitätöimään työnantajan WTR-urakkajärjestelmästä saamaa hyötyä. Tämä johti ns. ”ykkösen suoritusluvun” -käytäntöön¹³⁵, jossa työntekijät järjestelmällisesti pudottivat urakoiden suoritusvauhdin tavoiteaikaan ja huippuammattilaiset jättivät käyttämättä

¹³² TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton yleiskirje 19.1.1977 n:o 4/1977 ”Valmistautuminen sopimuksettomaan tilaan”.

¹³³ TA/SML/Kokouspöytäkirjat/LTKP/CC31/Metalliliiton vaalikirje ”Metallin jäsenäänestys 24-26.4.1977”.

¹³⁴ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹³⁵ Veli-Matti Koivulan haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

mahdollisuuden lievään ansionnousuun. Toimintamallin pohjana oli ajatus siitä, että koska WTR-urakassa tuotantovauhdin nostaminen yli tavoitetyömäärän ei nostanut ansiotasoa merkittävästi, ei ollut mitään syytä tehdä töitä tehokkaammin, kun rauhallisella työvauhdilla päästiin samaan ansioon. Urakkavauhdin hillitsemistä tuki myös kokemus siitä, että työnantaja leikkasi urakka-aikoja, jos niistä otettiin ulos liian suuria voittoprosentteja.¹³⁶

Urakkavauhdin hidastamista ei voi katsoa suoranaiseksi työtaistelutoimenpiteeksi, koska työntekijällä ei ole mitään velvollisuutta tehdä työtä tavoiteaikoja nopeammin. Urakkajärjestelmät perustuivat ajatukseen, että työntekijä voi itse määrittää työvauhtinsa ja sitä kautta ansionsa. Urakkavauhdin hidastaminen oli voimassa vuosiin 1983-1984 asti, jolloin se mureni hiljalleen Turun telakan vanhan työntekijäporukan siirtyessä Pernoon. Turun telakan ja Pernon telakan väliset palkkaerot aiheuttivat suurta tyytymättömyyttä ja lakkoja ja pakottivat työnantajan edelleen korjaamaan WTR-urakkaa lähemmäs suoraa urakkaa. WTR-urakan ansiotaso ei kaikista korjauksista huolimatta ikinä saavuttanut suoran urakan tasoa. WTR-urakan muuttaminen kannustavammaksi johti kuitenkin siihen, että urakoiden suoritusluvut alkoivat kohota.

Urakoiden hidastuskäytäntö pysyi voimassa laajasti pitkälti sen takia, että urakkatyöhön tottuneet telakkatyöläiset tiesivät työnsä arvon ja heillä oli vahva ammatti-identiteetti, jossa oman työn hyödyn tarvittavaa suurempi antaminen työnantajalle ilman oikeudenmukaista rahallista vaikutusta koettiin järjettömänä.¹³⁷ Hidastamista puolsi myös työntekijöiden kokemus siitä, että liian nopea työvauhti johti ennemmin tai myöhemmin urakkahintojen leikkaamiseen ja sitä kautta pakotti nostamaan työtehoa entisestään saman ansion säilyttämiseksi. Urakoiden leikkaaminen on yhtä vanha ilmiö kuin itse urakkatyökin ja se johtuu työnantajan yritystaloudellisesta tarpeesta säännellä työntekijän ja työnantajan välistä urakkasuhdetta.¹³⁸

WTR-urakkajärjestelmä on klassinen esimerkki tulospalkkausjärjestelmästä, jossa tuottavuuden noususta saatava hyöty jakautuu epätasaisesti työnantajan ja työntekijän

¹³⁶ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹³⁷ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹³⁸ **Teräs** 2001, 141.

välillä. Työntekijä menettää siinä osan tehokkuuden nousulla aiheuttamastaan hyödyistä työnantajan eduksi, mikä väistämättä aiheuttaa kokemuksen ”riistosta” ja epäoikeudenmukaisuudesta.¹³⁹ Työntekijöiden henkilökohtainen kokemus WTR-urakkajärjestelmän epäoikeudenmukaisuudesta on keskeinen asia siihen liittyvässä kielteisessä suhtautumisessa varsinkin, kun he tiesivät, että saman työn suorittaminen suoralla urakalla Turun telakalla olisi taannut heille paremman ja oikeudenmukaisemman ansion.

Käytännössä tämä johti siihen, että Pernon telakka ei pystynyt WTR-urakoinnin takia hyötymään suoran urakan aiheuttamasta luonnollisesta tuottavuuden kehitysvaikutuksesta. Viime kädessä työnantaja ei saanut WTR-urakoinnista rahallista hyötyä suoraan urakkaan verrattuna, vaan itse asiassa hävisi rahaa pitkällä aikavälillä, koska tuottavuuden kehitystä jouduttiin hakemaan muilla keinoilla. Tämä tarkoitti lisääntyntä investointipainetta ja painetta tuotantomenetelmien kehittämiseen.¹⁴⁰ WTR-urakkajärjestelmä lisäsi tarvetta jatkuvaan urakkaneuvotteluun ja näin se toimi konflikteja synnyttävänä tyytymättömyysautomaattina, joka jatkuvasti toisti Pernon telakan työntekijöiden kokemusta yhteisen palkkataistelun tärkeydestä.

WTR-lakko ajoittuu vuonna 1974 alkaneen öljykriisin aikaan, jolloin inflaatio kiihtyi, markka devalvoitiin useaan otteeseen ja Suomen teollisuuden kasvu hiipui. Tätä taustaa vasten työntekijöiden pitkä hävitty palkkataistelu saa syvällisemmän merkityksen, koska se merkitsi heille pysyvää reaaliensiotason laskua tilanteessa, jossa valtion toteuttamat markan devalvaatiot olivat jo laskeneet kuluttajien reaaliensioita koko maassa. Tilastokeskuksen tietojen mukaan¹⁴¹ Suomen yleinen teollisuustuotanto kääntyi kasvuun jo vuonna 1978. Pernon telakan osalta Neuvostoliiton kauppa auttoi yritystä selviämään 1970-luvun öljykriisistä suhteellisen olemattomin vaurioin.

¹³⁹ Teräs 2001, 153. Teräs kuvaa Suomen teollisuudessa 1900-luvun alussa käytettyjä palkkiopalkkausjärjestelmiä: ”Yhteistä palkkiojärjestelmille oli, että palkka kohosi työtehon noustessa, mutta kuitenkin vähemmän, tai suhteessa vähemmän, kuin työteho. -- työntekijä sai vain määrätyn bonuksen säästämästään ajasta eikä koko hyötyä. Järjestelmiin liittyi näin myös 'riiston' kokemus, koska osa työntekijän tekemästä lisätyöstä tuli tehtaan hyödyksi.”

¹⁴⁰ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

¹⁴¹ <https://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html> vierailtu 20.7.2015

3.3 Linja-autolakko vuonna 1982

Alkuvuodesta 1982 Pernon telakalla käytiin epätavallinen lakkotaistelu, joka valaisee Pernon telakan sisäistä sosiaalista järjestelmää hyvin tarkasti. Lakon viralliseksi syyksi ilmoitettiin se, että telakalle tulevat joukkoliikenneyhteydet eivät pelaa tyydyttävästi, jolloin osa työntekijöistä joutuu käyttämään kohtuuttoman paljon aikaa työmatkaansa. Työnantaja ja työntekijät kävivät lukuisia neuvotteluja ja myös linja-autoliikennettä telakalle hoitavaan liikennöitsijään oltiin yhteydessä useita kertoja. Tilanteen korjaamiseksi linja-autovuoroja yritettiin muuttaa ja työntekijät esittivät, että työmatkalinjojen lähtöpaikka tulisi telakka-alueen sisäpuolelle.¹⁴² Työnantaja ei tähän ehdotukseen kuitenkaan suostunut vedoten siihen, että asia ei ratkea joukkoliikenneyhteyksiä muuttamalla.

Työelämän suhteiden neuvottelukunnan haastatteluaineistoissa kyseiseen lakkoon viitataan useamman kerran ja se oli haastattelujen aikaan telakalla ajankohtainen lakkotapahtuma. Työntekijäosapuoli pitäytyi haastatteluissa virallisessa tarinassa siitä, kuinka joukkoliikenneyhteyksien toimimattomuus yhdessä uuden työajan tarkkailukäytännön kanssa oli syy pitkittyneeseen lakkotaisteluun. Työnantaja esitti haastatteluissa kommentteja lähinnä joukkoliikenneyhteyksien parantamisyrityksiin liittyen eikä juuri kommentoinut uusia työajan tarkkailukäytäntöjä.

Matti Savolan lakkoryhmittelyssä laivanrakennusaltaan työntekijöiden linja-autolakko on laiton aito korpilakko, jonka tavoitteena on puolustaa työntekijöiden saavuttamaa paikallista käytäntöä ja joka toteutetaan paikallisesti ilman ammattiliiton lupaa työehtosopimuksen voimassaollessa.

Haastatteluissa työnantajan edustajat kutsuvat lakkoa ”kesäajaksi” johtuen sen epätavallisesta luonteesta.¹⁴³ Rakennusaltaan työntekijöiden useita viikkoja jatkunut lakko toteutettiin nimittäin siten, että työntekijät omavaltaisesti lyhensivät päivittäistä työaikaansa lähtien pesulle ja vaatteiden vaihtoon viisitoista minuuttia ennen työajan

¹⁴² PTTa/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 26.4.1982.

¹⁴³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Hannu Hämäläinen (työsuhdeasiainhoitaja), 3.

virallista päättymistä.¹⁴⁴ Vuonna 1982 Pernon telakan työaika alkoi kello 07.00 ja päättyi kello 15.45, ja välissä oli 45:n minuutin mittainen ruokatunti.

Vuonna 1982 Pernon telakan työntekijöiden sosiaalitilat sijaitsivat useassa eri paikassa ja telakan pääportilta kauimpana sijaitsivat laivanrakennusaltaan työntekijöiden sosiaalitilat. Laivanrakennusaltaan työntekijöiden sosiaalityloista on noin 1300 metriä matkaa silloiselle linja-autopysäkillä, joka sijaitsee nykyisen bussien kääntöpaikan kohdalla. Normaalilla kävelyvauhdilla matkan taittamiseen menee siis noin viisitoista minuuttia. Nopeasti tarkasteltuna altaan työntekijöiden lakolle antama peruste linja-autoon ehtimiseksi¹⁴⁵ voi tuntua jossain määrin uskottavalta lakon syytä.

Lähemmässä tarkastelussa lakon todelliseksi syyksi paljastuu kuitenkin työnantajan tiukentunut työajan valvonta. Tähän viittaa muun muassa se, että lakko alkoi vasta työnantajan tiukennettua työajan valvontaa, mihin työnantajalla on luonnollisesti täysi lain ja työehtosopimuksen turvaama oikeus. Työntekijöiden piti keksiä lakolle näennäisen hyväksyttävä syy¹⁴⁶ huonosti suunnitelluista linja-autovuoroista, koska lakkoon ei olisi voitu ryhtyä sen vuoksi, että työnantaja on käyttänyt työnjohto-oikeuttaan ja kiristänyt työajan valvontaa.¹⁴⁷

Miksi tiukentunut työajan valvonta ylipäänsä johti lakkoon, jos kerran kyse oli normaalista työnantajan työnjohto-oikeuden piiriin kuuluvasta toimenpiteestä? Entä miksi työntekijät pitivät järjestelmällisesti kiinni joukkoliikenneyhteyksien ongelmista lakon virallisena syynä? Miksi työnantajan edustajat olivat haluttomia kommentoimaan työajan valvontakäytäntöä lakon todellisena syynä?

Wärtsilä -konserniin kuuluneen Pernon telakan kaltaisessa isossa teollisessa yrityksessä, jossa työskentelee päivittäin tuhansia ihmisiä, yrityksen sisäinen arvojärjestys ja

¹⁴⁴ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 40.

¹⁴⁵ PTTa/Kokouspöytäkirjat/THKYKP/Pernon telakan työhuonekunnan yleisen kokouksen pöytäkirja 26.4.1982.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Karstinen (entinen luottamusmies), 3-4.

¹⁴⁶ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 27.

¹⁴⁷ Hyman 1989, 128.

johtamiskulttuuri kehittyvät omanlaisikseen. Virallisesti yrityksessä toimitaan lain ja työehtosopimuksen ja virallisten työntekijöiden ja työnantajan solmimien paikallisten sopimusten mukaan. Tästä näkemyksestä haastatellut luottamusmiehet ja työnantajan edustajat pitävät visusti kiinni. Kumpikaan osapuoli ei halua tunnustaa ulkopuoliselle valtion palkkalistoilla olevalle haastattelijalle, että todelliset johtamiskäytännöt eroavat usein virallisista käytännöistä.

Työnantajan motiivi on säilyttää Wärtsilä-konsernin asema Suomen eturivin teollisuusyrityksenä, joka on perinteisesti edustanut kovaa linjaa virallisissa valtakunnallisissa ja paikallisissa työmarkkinaneuvotteluissa. Työntekijöiden edustajat taas tietävät, että monet työntekijöiden itselleen ajan myötä neuvottelemat edut ovat luonteeltaan epävirallisia, koska ne on usein sovittu itse työosastoilla korkean päällikkötason tietämättä. Tällöin epävirallisista käytännöistä ei voi puhua haastatteluissa, koska niistä puhuminen vaarantaisi koko epävirallisen sopimusjärjestelmän ja sen kautta saavutetut usein väliaikaiset edut. Työntekijäpuolen edustajat eivät myöskään luota ulkopuoliseen valtion palkkaamaan tutkijaan niin paljon, että he haluaisivat puhua tälle kaikissa asioissa totuudenmukaisesti. Taustalla on myös tieto siitä, että tutkimuksen tuloksia tullaan käymään läpi valtakunnallisella tasolla etsittäessä ratkaisuja työtaistelujen määrän hillitsemiseksi.

Epävirallinen työehtosopimusten ulkopuolinen neuvottelukulttuuri ei astu pelkästään yritysjohton varpaille, vaan se astuu myös työntekijä- ja työnantajaliiton solmiman työehtosopimuksen päälle. Virallisesti työehdoista voidaan sopia paikallisesti yli työehtosopimuksen minimitason, mutta käytännössä tämänkaltaisesta sopimisesta ei huudella julkisuuteen ainakaan silloin, kun sitä tehdään yhdessä maan suurimmista teollisuusyrityksistä, jonka virallinen julkinen sopimuslinja on hyvin tiukka.

Metalliliitto salli paikallisen sopimisen, koska mahdollisuus sopia palkoista ja työehdoista yli Metalliliiton sopimuksen takasi jäsenten tyytyväisyyden sellaisilla työpaikoilla, joissa todellinen palkkataso oli huomattavasti työehtosopimusta parempi ja joissa oli riittävän vahva paikallinen ammattiyhdistysliike paikallisten sopimusten synnyttämiseksi. Käytännössä Metalliliiton olisi ollut mahdotonta estää paikallista

sopimista suurilla työpaikoilla, koska se ei olisi onnistunut muuten kuin erottamalla jäseniä tai kokonaisia ammattiosastoja Metalliliitosta. Jo pelkkä yritys rajoittaa paikallista sopimista olisi todennäköisesti johtanut suureen tyytymättömyyteen ja jopa jäsenkatoon. Metalliliitto ei kuitenkaan ollut millään tavalla sitoutunut puolustamaan yli valtakunnallisen työehtosopimuksen meneviä työehtoja, minkä paikalliset luottamusmiehet hyvin tiesivät. Metalliliiton suurimmaksi huolenaiheeksi jäikin lähinnä suurten lakkomäärien selittely julkisuudessa ja työnantajien edustajien kanssa käydyissä neuvotteluissa.

Pernon telakan luottamusmiehet olivat hyvin tietoisia siitä, että ammattiliitolta oli turha odottaa apua omien etujen puolustamisessa silloin, kun ne menivät yli työehtosopimuksen määräysten.

”-- työehtosopimus takaa meille ainoastaan 20% urakkahinnoitteluperusteet ja meillä täällä Pernossa on urakkavoittoprosentti vähän yli 40% -- Meillä oli Turun telakalla yksi iso riita, -- pojat tappelivat 11-12 viikon ajan määrätynlaisista urakkahintaperusteista, silloin tultiin siihen tulokseen, ettei työehtosopimus taannut mitään --”¹⁴⁸

Tästä syystä paikallisesti sovittuihin etuihin liittyviin lakkoihin ei ikinä haettu lupaa Metalliliitolta, koska vastaus olisi ollut automaattisesti ei. Kieltävän päätöksen jälkeen aloitettu lakko olisi näyttänyt julkisuudessa huonommalta kuin ilman päätöstä aloitettu lakko.¹⁴⁹ Tämä selittää osaltaan sen, miksi ammattiliiton luvalla järjestetyt ”lailliset lakot” olivat niin harvinaisia Pernon telakalla.

Todellisuudessa suuryrityksen johtamis- ja sopimuskulttuuri on paljon kaaottisempi kuin yritysjohto ja luottamusmiehet haluavat julkisuuteen tunnustaa. Jos kaikki asiat hoidettaisiin tämänkaltaisessa suuryrityksessä virallisten ohjeiden ja neuvotteluteiden mukaan, monen päivittäisen yksinkertaisen ongelman ratkaisemiseen saattaisi kulua päiviä tai viikkoja ennen kuin ne olisivat saaneet virallisen hyväksynnän korkealta

¹⁴⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pentti Kinnunen (luottamusmies), 6-7.

¹⁴⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 28.

yritysjohto- ja pääluottamusmiestasolta.¹⁵⁰ Haastatteluissa ilmeni myös Wärtsilän johdon tapa kävellä alemman johdon päätösten yli, mikä johti selkeään ristivetoon yrityksen sisällä. Tukalimmassa asemassa tässä kuviossa olivat osastoinsinöörit ja heidän alaisinaan toimivat työnjohtajat.¹⁵¹

Pernon telakalle oli vuosien varrella syntynyt monia epävirallisia käytäntöjä, jotka saattoivat vaihdella työosastoittain ja työntekijäryhmittäin. Jouduttaakseen ja sujuvoittaakseen tuotantoa työnjohtajat ja osastopäälliköt olivat tehneet työntekijöiden kanssa epävirallisia sopimuksia monista eri asioista. Sopimukset tehtiin suullisesti ja epävirallisesti siksi, että tiukan paikan tullen sopimuksen tehnyt työnjohtaja tai osastopäällikkö ei joutuisi niistä niin helposti vastuuseen korkeammalle yritysjohdolle.¹⁵² Tämän vuoksi kaikki paikalliset sopimukset olivat luonteeltaan epävarmoja ja väliaikaisia ja alttiita henkilöstönvaihdoksille. Paikallisia sopimuksia siivottiin laajalti Wärtsilä-yhtymässä vuonna 1976 ns. helmikuun manifestilla, jossa työnantaja yksipuolisesti irtisanoi kaikki paikalliset sopimukset.¹⁵³

Yksi hiljainen käytäntö oli se, että työntekijät saivat lähteä noin viisi minuuttia ennen työajan päättymistä vaihtamaan vaatteita ja pesemään itsensä. Työntekijöiden mukaan kyseessä oli eräänlainen hyvän tahdon osoitus työnantajan puolelta eikä sillä ollut hidastavaa vaikutusta telakan tuotantovauhtiin.¹⁵⁴ Kun tämänkaltaisen käytäntö oli jatkunut useiden vuosien ajan, on ymmärrettävää, että työntekijät kokivat sen saavutettuna etuna, jota työnantaja oli ottamassa pois uuden tarkemman työajan valvontakäytännön kautta. Työnantajan käyttäytymisen äkillinen muutos ja siihen liittynyt neuvottelemattomuus oli yksi lakon taustalla vaikuttaneista tekijöistä, koska se rikkoi työntekijöiden odotukset siitä, miten työnantajan tulee käyttäytyä.¹⁵⁵

¹⁵⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 9, 10, 13.

¹⁵¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pentti Kinnunen (luottamusmies), 7.

¹⁵² KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 12.

¹⁵³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 26.

¹⁵⁴ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Juha Karjalainen (hitsaaja), 5.

¹⁵⁵ Hyman 1989, 127.

Niin sanottu pesuaika on telakkateollisuudessa pitkään jatkunut työajan lyhennyssopimusten mukainen puolivirallinen käytäntö, joka ulottuu vuosikymmenien taakse aina sotien jälkeiseen aikaan. Pesuaika on vaihdellut viiden ja viidentoista minuutin välillä ajasta ja paikasta riippuen.¹⁵⁶ Osastoinsinöörin vaihtuessa laivanrakennusaltaalla otettiin käyttöön tehostettu työajan valvonta väärinkäytösten estämiseksi.¹⁵⁷ Osastoinsinööri Matti Olsson ei ymmärtänyt pesuaikojen historiallista taustaa ja sitä, että ne perustuvat itse asiassa vanhoihin sopimusmääräyksiin eivätkä ole pelkästään työntekijöiden hiljaa voittama käytäntö.

Luottamusmies Martti Havin kommentoi linja-autolakkoa haastattelussaan seuraavasti:

”Minun mielestä olis ollut parempi, että oltaisiin puututtu näihin yksittäistapauksiin ja pistetty ne järjestykseen. -- ne olisi kuitenkin ilmeisesti valtaosaltaan ollut sellaisia --, joissa olisi ollut vahva näyttö ja työntekijäpuoli (ei) olisi puuttunut sen kummemmin--. Mutta nyt kun tämä tuli niin kuin kollektiivisena, niin -- Se koetaan työnantajan taholta painostuksena.”¹⁵⁸

Linja-autolakon taustalla oli edellisenä vuonna työajan valvonnasta käyty kiista, jossa työntekijät lakkoilivat samasta asiasta. Entisen hitsareiden luottamusmiehen Karstisen mukaan lakon lopputulos oli kompromissi, jossa työnantaja palasi vanhaan epäviralliseen sopimukseen päästää ihmiset lähtemään muutamaa minuuttia ennen työajan virallista päättymistä.¹⁵⁹ Karstinen jatkaa kommentoimalla työajan tehostunutta valvontaa linja-autolakon todellisena syynä:

”Työnantaja on investoinut uusiin digitaalikelloihin ja tulos on sen mukainen sitten. Tarkkuus pitää.”¹⁶⁰

¹⁵⁶ Mäkelä 2013, 94-95, 102.

¹⁵⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 26.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Naishitsaaja (nimetön), 2.

¹⁵⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 26.

¹⁵⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Karstinen (entinen luottamusmies), 4.

¹⁶⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Karstinen (entinen luottamusmies), 4.

Linja-autolakkoa pitää tarkastella vasten telakoilla vallinnutta historiallista käytäntöä, jossa pesuaikakäytäntö¹⁶¹ oli vakiintunut itsestäänselvyydeksi, vaikka sitä ei virallisesti ollut kirjattu työehtosopimuksiin ja vaikka työnantaja oli helmikuun manifestillaan vuonna 1976 irtisanonut kaikki paikalliset sopimukset. Pesuaikakäytäntö oli kuitenkin jatkunut voimassaolevana aina vuoteen 1983 asti.¹⁶²

Kyse on työntekijöiden ja työnantajan kamppailusta työajan hallinnasta. Työntekijöiden halu päättää osittain omasta työajastaan ja haluttomuus luopua voimassaolevista työaikakäytännöistä ei ole turkulaisessa ammattiyhdistysperinteessä mikään uusi asia, vaan se aiheutti kiistoja jo vuonna 1907. Silloinkin työnantaja muutti työaikakäytäntöjä yksipuolisesti työntekijöitä kuulematta. Mutta työntekijät eivät tuosta muutoksesta piitanneet, vaan jatkoivat vanhan työajan noudattamista.¹⁶³ Linja-autolakon tapaisessa kiistassa heijastuu myös historiallinen työntekijäkulttuuriin ja varsinkin ammattimiesten identiteettiin vahvasti kuulunut itsenäisyyden perinne, jossa taukoja otettiin tarpeen mukaan ja muodollista työaikaa muutettiin niin, että se salli työnteon jouhevuden.¹⁶⁴

Kyse ei ole siitä, että työntekijät olisivat laiskotelleet tai ”varastaneet” työnantajan aikaa, vaan siitä, että käsityövaltainen työ sujui omalla painollaan siitä huolimatta, oliko kahvitauon pituus viisi vai viisitoista minuuttia ja lähtikö työntekijä kotiin viisi vai kymmenen minuuttia ennen työajan päättymistä. Matemaattiseen tehokkuusajatteluun nojaavat insinöörikunnan edustajat eivät ymmärtäneet telakkatyön luonnetta tarpeeksi hyvin käsittääkseen, että kiista pesuajoista oli työnantajan kannalta järjetön. Heille viisi tai kymmenen minuuttia ennen työajan virallista päättymistä lopetettava työnteko näyttäytyi viiden tai kymmenen minuutin työtehon menetyksenä, josta voitiin tehdä tuottavuuteen vaikuttavia laskelmia. Tällaisen ajattelun varjopuolena oli se, että se ei perustunut työnteon todellisuuteen telakalla, jossa tuottavuus oli enemmänkin riippuvainen työntekijän mielialasta ja siitä, että hän voi tehdä työtään häiriöttä kuin siitä, että hän noudattaa minuutilleen sopimuksissa säädettyä työaikaa.

¹⁶¹ Mäkelä 2013, 94-95, 102.

¹⁶² KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Juha Karjalainen (rungonkoonnin hitsaaja), 5.

¹⁶³ Teräs 2001, 94. Teräs kuvaa turkulaisten rakennustyöläisten kamppailua oikeudestaan määrätä oma työaikansa.

¹⁶⁴ Teräs 2001, 95-99.

Linja-autolakossa oli työnantajan kannalta kyse myös periaatteesta ja halusta näyttää ja käyttää työnjohto-oikeuden takaamaa valtaa alistaa työntekijäjoukko toimimaan työnantajan säätämän työajan mukaan. Lakollaan työntekijät kyseenalaistivat johdon oikeutuksen käyttää valtaa työpaikalla rajoittaen työnantajan harjoittamaa kontrollia ja rikkoen illuusion työnantajan ja työntekijöiden etujen yhtenäisyydestä työpaikalla.¹⁶⁵

Työntekijöiltä tämä vallankäytön näkökulma ei jäänyt huomaamatta. Heidän lakkonsa johtui ensisijaisesti siitä, että he eivät olleet valmiita alistumaan työnantajan ehdottoman käskyvallan alle, vaan he halusivat säilyttää ammatti-identiteettiinsä kuuluvan itsenäisyyden ja oikeuden määrätä omista työoloistaan, vaikka sitten lakkoilemalla. Linja-autolakko päättyi lopulta tasapeliin ylityökiireiden alkaessa, ja asia unohdettiin. Pesuaikakäytäntö säilyi Pernon telakalla ennallaan ja se on voimassa yhä tänäkin päivänä eikä sitä vielääkään löydy työehtosopimuksesta tai virallisesta paikallisesta sopimuksesta.

¹⁶⁵ **Hyman** 1989, 166. Hyman käyttää termiä 'harmony of interests' kuvaamaan työnantajan esittämää ideologista käsitystä työntekijöiden ja työnantajan etujen yhtenäisyydestä työelämässä. Termi on työntekijäideologian kannalta keskeinen sillä se oikeuttaa työnantajan työpaikalla harjoittaman epädemokraattisen vallankäytön 'yhteisen edun' hyväksi. Laajemmin työntekijöiden ajatusmaailmaan kuuluvasta yhtenäisyyden ideologiasta: **Hyman** 1989, 159-161.

3.4 Suurlohkonkoonnin levyseppien ja hitsareiden vuorotyölakko vuonna 1983

Alkuvuodesta 1983 työnantaja muutti Pernon telakan suurlohkonkoonnin levyseppien ja hitsareiden vuorotyöjärjestelyä niin, että joka neljäs viikko kiertävästä iltavuorosta siirryttiin joka kolmas viikko kiertävään iltavuoroon.¹⁶⁶ Syyksi työnantaja esitti kireän aikataulun, jonka takia vuorontihennys oli pakollinen toimenpide. Työvuorojen muuttamisesta ei sen kummemmin neuvoteltu etukäteen työntekijöiden kanssa, vaan se kerrottiin normaalien palkkaneuvottelujen yhteydessä ilmoitusluontoisena asiana.¹⁶⁷ Silloisen työehtosopimuksen mukaan työnantajalla oli oikeus yksipuolisesti muuttaa vuorojärjestelyjä eikä asiasta tarvitse neuvotella. Mutta se, että työnantaja toimi asiassa valtaansa osoittaen, oli omiaan lietsomaan lakkoa.¹⁶⁸ Asian taustalla oli myös se, että rungonkoontiosastolle oli tullut uudeksi päälliköksi insinööri Pekka Ohlsson, joka oli jo tullessaan ilmoittanut tulevasta työvuorojen tihentämisestä.

Työntekijät reagoivat voimakkaasti työvuorojen muuttamiseen, koska katsoivat sen tarpeettomaksi tuotantovauhdin nopeuttamisen kannalta. Työntekijät kokivat vuorojärjestelyn muuttamisen olevan enemmän kurinpidollinen toimenpide ja uuden päällikön voimanosoitus ylemmälle johtotasolle kuin pelkästään tuottavuuden nostoon tähtäävä toimenpide. Suurlohkonkoonnin levyseppien ja hitsareiden lakko oli pituudessaan ainutlaatuinen tapaus Pernon telakan historiassa. Se kehkeytyi loppua kohti molemmin puolin periaatteelliseksi¹⁶⁹ voimainkoetukseksi useasta eri syystä.

Matti Savolan lakkoryhmittelyssä¹⁷⁰ Pernon telakan suurlohkonkoonnin vuorotyölakko on selkeästi laiton aito korpilakko. Se toteutettiin paikallisesti ammattiliitosta riippumatta työehtosopimuksen voimassa ollessa työnantajan esittämien muutoksien vastustamiseksi.

Työelämän suhteiden neuvottelukunnan haastattelujen aikaan kiista oli ollut olemassa jo kuukausia. Tästä asiasta oli ollut osastoinsinööri Kari Hartialan mukaan yli 30 eri lakkoa.¹⁷¹ Lakot olivat olleet puolen päivän tai päivän lakkoja. Erillisiä lakkoja tulee

¹⁶⁶ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kari Hartiala (osastoinsinööri), 2.

¹⁶⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Valpola (levytyönjohtaja), 2.

¹⁶⁸ Hyman 1989, 127.

¹⁶⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kari Hartiala (osastoinsinööri), 5.

¹⁷⁰ Savola 1968, 16-17.

¹⁷¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kari Hartiala (osastoinsinööri), 4.

niiden väliin jäävistä lakottomista päivistä huolimatta pitää kuitenkin samana lakko-tapahtumana, sillä niiden syynä oli sama pitkittynyt kiista vuorotyöjärjestelyistä. Kiistaa syvensi ja osittain pidensi se, että työnantaja korvasi lakkoilevien työntekijöiden työtä palkkaamalla lisää alihankkijoita. Työnantaja myös noudatti käytäntöä, jossa lakon jälkeen piti olla kolme lakotonta päivää ennen kuin asioista voitaisiin taas neuvotella.¹⁷² Yhdistettynä lähes joka viikko toistuvan lakkoilun kanssa tämä johti siihen, että riita-asiasta ei käyty neuvotteluja niin paljon kuin olisi muussa tapauksessa ollut mahdollista.

Asiasta nousseen lakkotaistelun pituus ja vakavuus yllätti työnantajan edustajat, jotka olivat ajatelleet asian menevän suhteellisen kivuttomasti läpi. Osastoinsinööri Kari Hartiala kommentoi vuorojärjestelyjen muuttamista seuraavasti:

”-- kun tähän lähettiin niin tiedettiin, että se tiettyä vastarintaa aiheuttaa. -- katsoin, että se muutos ei ole niin olennainen, koska jo tehdään vuorotyötä ja on jo joutunut elämänsä järjestämään, lastenhoidon ja kaiken sellaisen vuorotyötä silmällä pitäen. On aivan uskomatonta, että kiista on kestänyt näinkin kauan.”¹⁷³

Lakon taustalta on myös löydettävissä selkeää ymmärtämättömyyttä ja taitamattomuutta työnantajan puolelta siinä, miten asia alun perin esitettiin työntekijöille.¹⁷⁴ Työntekijät toivat haastatteluissa vahvasti esiin sen, että he kokivat vuorotyön tihentämisen turhana ja ettei työnantaja ymmärtänyt, kuinka suuri ero työntekijöiden kannalta joka kolmas viikko kiertävällä iltavuorolla oli joka neljäs viikko kiertävään malliin. Osaston varaluottamusmies Olli Pihlasto kommentoi vuorotyön tihentämistä alleviivaten sen suurta vaikutusta työntekijöiden päivittäiseen elämään:

”-- kun sitä ehkä ajattelee noin sivullisena, että joka kolmas viikko ja joka neljäs viikko, onko sillä väliä, mutta sillä on niin kauhea väli, ettei uskoisikaan. -- Vaikkei siinä ole kuin yksi viikko, niin kyllä se sekoittaa sen systeemin -- Saman osaston toinen porukka tekee just niin (joka kolmas viikko iltavuoroa) on se nyt peijakas, kun ei se nyt meille sovi.”¹⁷⁵

¹⁷² KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pekka Ohlsson (osastopäällikkö), 5.

¹⁷³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kari Hartiala (osastoinsinööri), 2.

¹⁷⁴ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kari Hartiala (osastoinsinööri), 3.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Valpola (levytyönjohtaja), 2.

¹⁷⁵ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Olli Pihlasto (varaluottamusmies), 6. Sulkeissa olevat huomautukset tekijän.

Varaluottamusmies Pihlaston ja työnjohtaja Kauko Vilhosen vastauksista käy selkeästi ilmi, että työntekijät kokivat vuorontihennyksen olevan nimenomaan osastopäällikkö Pekka Ohlssonin heihin kohdistuva tarpeeton voimannäytös, koska muilla saman osaston työntekijöistä kolmen viikon välein kiertävä iltavuoro onnistuu ongelmitta, mutta heidän kanssaan siitä ei haluta edes neuvotella.¹⁷⁶ Työnjohtaja Vilhonen kokee, että asioista pitäisi voida neuvotella enemmän työntekijöiden kanssa. Myöhemmin hän kuitenkin toteaa, ettei joissain asioissa voida antaa liikaa periksi viitaten juuri lohkotyön vuorojärjestelyihin. Varaluottamusmies Pihlasto taas kokee osastopäällikkö Ohlssonin toimet eräänlaisena varsinaisen luottamusmiehen Sauli Saarisen kanssa käytävänä turhan henkilökohtaisena valtataisteluna. Hän on samaa mieltä työnjohtaja Vilhosen kanssa siitä, että asioista pitäisi pystyä neuvottelemaan enemmän.

Jostain syystä Työelämän suhteiden neuvottelukunnan haastattelijat eivät haastatelleet osaston varsinaista luottamusmiestä ja telakan varapääluottamusmiestä Sauli Saarista, vaikka hänen osastonsa ja Pekka Ohlssonin välinen lakkoriita oli telakan ajankohtaisin lakkotapahtuma haastattelujen tekohetkellä.

Työntekijöiden keskeisin syy lakolle oli siis se, että he kokivat vuorotyön tihentämisen turhana eivätkä nähneet sen olevan välttämätön toimenpide tuotantovauhdin lisäämiseksi. Pääluottamusmies Jarmo Kallion haastattelussa tämä tulee selkeästi esiin.

”-- kaveri tulee iltavuoroon, niin hän jatkaa samassa työtiloissa edelleen töitä ja samoilla vehkeillä eli päivällä ei ole ketään ollut siinä töissä. Ja näin ollen vuorotyön teettäminen pelkästään vuorotyönimikkeen vuoksi, niin meidän mielestämme ei ole mielekästä. Ja siksi tämä on aika paljon kohdistunut myös osastopäällikön vaihduttua, niin tällä osastolla on tapahtunut myös aika paljon hankaluuksia.”¹⁷⁷

Työntekijäpuolen haastatteluissa käy selkeästi ilmi, että nimenomaan työnantajan jyrkkä käskyvaltainen suhtautuminen¹⁷⁸ asiaan oli kärjistänyt kiistan lakkoasteelle. Työntekijöiden mukaan työnantaja oli sivuuttanut heidän esittämänsä muut

¹⁷⁶ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Olli Pihlasto (varaluottamusmies), 7, 10 ja 14.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kauko Vilhonen (lohkoonkonnin työnjohtaja), 5, 18.

¹⁷⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio (pääluottamusmies), 5.

¹⁷⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio (pääluottamusmies), 6. ks. Hyman 1989, 127.

työjärjestelylliset vaihtoehdot työvauhdin hetkelliseksi kiristämiseksi eikä ollut suostunut keskustelemaan työntekijöiden neuvotteluehdotuksista vedoten siihen, että ne menevät yli työehtosopimuksen minimivaatimusten.¹⁷⁹ Oman jännitteensä tilanteeseen loi se, että suurlohkonkoonnissa työskenteli saman verran alihankkijoita kuin telakan omaa väkeä ja alihankkijat tekivät vain päivävuoroa samaan aikaan, kun telakan omat työntekijät työskentelivät joka kolmas viikko kiertävässä iltavuorossa.¹⁸⁰ Työntekijät tuovat esiin myös sen, että talvisin suurlohkonkoonnin ulkotiloissa pimeässä ja pakkasessa tapahtuva työ ei ole työntekijän kannalta kovin mukavaa, ja että vuoden loppuun mennessä runkopuolen työtaakka vähenisi niin paljon, että vuorotyöstä luovutaan todennäköisesti kokonaan.¹⁸¹

Alihankkijoiden asemaa voidaan pitää yhtenä lakkojen kannalta selkeästi tunteita kuumentavana syynä. Alihankkijat saivat tehdä mukavampaa päivävuoroa ja telakan omat työntekijät joutuivat kiertävään iltavuuroon, koska lohkonkoontialueen nosturien kapasiteetti ei työnantajan mukaan riittäisi¹⁸², jos molemmat ryhmät työskentelisivät päivävuorossa. Lohkonkoonnin lakkokiistan pitkittyessä molemmat osapuolet olivat haluttomia antamaan periksi, koska se oli maksanut työntekijöille ja työnantajalle jo niin paljon. Haastatteluissa käy ilmi pitkittyneen taistelun periaatteellinen luonne.¹⁸³

Suurlohkonkoonnin vuorotyölakosta oli myös käyty neuvotteluja Metalliliiton ja Metallin työnantajaliiton välillä. Neuvotteluissa oli todettu, että työnantajalla on täysi oikeus muuttaa vuorotyöjärjestelyjä, mutta niistä pitäisi pyrkiä neuvottelemaan paremmin etukäteen itse työpaikalla.¹⁸⁴ Työnantajan näkemys suurlohkonkoonnin lakosta oli se, että liittojen välisen muistioneuvottelun jälkeen lakon olisi pitänyt loppua, koska siellä oli todettu työnantajan menetelleen työehtosopimuksen mukaisesti.¹⁸⁵ Omasta mielestään työnantaja oli myös pyrkinyt neuvottelemaan asiasta ja käynyt virallisen neuvottelutien loppuun asti viedessään asian liittojen väliseen neuvotteluun.¹⁸⁶

¹⁷⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio (pääluottamusmies), 8.

¹⁸⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio (pääluottamusmies), 6.

¹⁸¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Jarmo Kallio (pääluottamusmies), 7.

¹⁸² KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kauko Vilhonen (lohkonkoonnin työnjohtaja), 5.

¹⁸³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Valpola (levytyönjohtaja), 4.

¹⁸⁴ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kari Hartiala (osastoinsinööri), 2.

¹⁸⁵ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Hannu Hämäläinen (työsuhdeasiain hoitaja), 2.

¹⁸⁶ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Hannu Hämäläinen (työsuhdeasiain hoitaja), 3.

Työnantajapuoli katsoi myös työntekijöiden pyrkivän pääsemään vuorotyöasiassa työehtosopimusta parempaan erikoisratkaisuun¹⁸⁷, mitä he eivät voineet hyväksyä.

Suurlohkonkoonnin osastopäällikkö Pekka Ohlsson kertoo omassa haastattelussaan taustoja vuorotyön tihentämiselle. Hän sanoo sen olleen ylhäältä päin saadusta käskystä johtuvaa.

”-- katsotaan, että meidän läpimenoajat ovat liian suuret. Silloin se on päätetty muualla. Meidän täytyy tehostaa läpimenoja ja toimintamuodot ovat esimerkiksi lisääntynyt vuoro. Silloin se on sen ohjeen toteuttamista.”¹⁸⁸

Myöhemmin haastattelussaan osastopäällikkö Ohlsson kuvailee itseään uuden tuotantotavan ja tekniikan sisäänajajana, jonka tehtävänä on voittaa työntekijöiden muutosvastarinta. Ohlsson pitää itseään eräänlaisena työnantajapuolen esitaistelijana, jonka tehtävänä on saada ”totuttuun ja tuhmaavaiseen tapaan” tekevä työntekijä noudattamaan uutta parempaa tuotantotapaa. Hänen haastattelustaan käy myös ilmi kokemus siitä, että työantajien edustajilta vaaditaan tiettyjä tuloksia ja että he ovat ”pelinappuloita” suuren teollisuusyrityksen sisäisessä pelissä.¹⁸⁹ Työnjohtaja Kauko Vilhonen kertoo haastattelussaan, että työvuorojen tihentäminen oli ollut nimenomaan osastopäällikkö Ohlssonin idea ja että vastaavaa käytäntöä ei ollut muilla osastoilla käytössä. Ohlssonin osastolla kiertävä vuoro koski vain viidesosaa koko osaston työntekijöistä¹⁹⁰ eli niitä työntekijöitä, joiden luottamusmiehenä varapääluottamusmies Sauli Saarinen toimi.

Työntekijöiden ja työnjohtajien haastatteluista käy ilmi, että osastopäällikkö Ohlsson on käynyt Japanissa ottamassa oppia¹⁹¹ sikäläisestä teollisesta tuotanto- ja johtamistavasta ja että hän ei ole ollut Wärtsilässä töissä vielä kovin pitkää aikaa. Työntekijöitä ärsyttää se, että heihin yritetään soveltaa tyystin toisenlaisesta työkuulttuurista haettuja oppeja ja

¹⁸⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pekka Ohlsson (osastopäällikkö), 6.
KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Hannu Hämäläinen (työsuhdeasiain hoitaja), 7.

¹⁸⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pekka Ohlsson (osastopäällikkö), 4.

¹⁸⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pekka Ohlsson (osastopäällikkö), 17.

¹⁹⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kauko Vilhonen (lohkonkoonnin työnjohtaja), 5.

¹⁹¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Juha Karjalainen (hitaaja), 5-6.
KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Valpola (levytyöjohtaja), 3.

että heihin suhtaudutaan käskyvaltaisesti¹⁹² sen sijaan, että työnantaja neuvottelisi asioista ennen niiden toimeenpanoa.

Työntekijät kertovat haastatteluissaan, että he eivät vastusta vuorotyöhön siirtymistä tai tuotantovauhdin nostamista, jos siitä maksetaan heille korvausta. Heidän näkemyksessään työnantaja haluaa nostaa tuottavuutta, mutta ei halua maksaa siitä työntekijöille millään tavalla.

”-- Ohlsson otti meidät puhutteluun ja sanoi, että se on henkilökohtaisesti häneen ja Sauli Saariseen kohdistuva voimannäytös, mutta ei se sitä ole. -- meidän osastoinsinööri haluaa tehdä uudistuksia, mutta me olemme vastaan, koska se on aina laskettu niin että se on meiltä pois.”¹⁹³

Työntekijöiden vastauksien perusteella myös tämän lakkojen sarjan perussyypalautuu työntekijöiden näkökulmasta niin sanottuun Wärtsilän henkeen eli työnantajan edustajien tapaan johtaa yritystä tietoisesti luomalla jatkuvasti uusia konflikteja työntekijöiden kanssa.

Rungonkoonnin vuorotyölakon päättymisestä ei ole jäänyt kirjallisia todisteita, mutta luottamusmies Sauli Saarinen arveli haastattelussaan¹⁹⁴ sen päättyneen tilanteen normalisoituessa eli ylimääräisen iltavuorotyön loppuessa tuotantokiireiden mentyä ohitse.

¹⁹² KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Kauko Vilhonen (lohkonkoonnin työnjohtaja), 18.

¹⁹³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), 5.

¹⁹⁴ Luottamusmies Sauli Saarisen haastattelu, 2015 Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

3.5 Yleisiä huomioita Pernon telakan lakoista

3.5.1 Palkkauksen suhde lakkoihin

Palkkausjärjestelmä ja siitä johtuvat ongelmat olivat pääsyynä Wärtsilän Pernon telakan lakkojen suureen määrään. Työelämän suhteiden neuvottelukunnan tilastoaineiston mukaan vuosina 1976-1982 61 % Pernon telakan lakoista oli suoraan palkkauksen ongelmista johtuvia.¹⁹⁵ Samalla aikavälillä sekä palkkauksesta aiheutuvien lakkojen määrä että niiden vaatimat lakkotunnit kasvoivat selkeästi. Valitettavasti Työelämän suhteiden neuvottelukunnan tilastossa ei ole mukana vuotta 1983, joka oli palkkauslakkojen osalta kuumin vuosi, johtuen Turun telakan uudislaivatuotannon työntekijöiden siirtymisestä lopullisesti Pernoon.

Taulukko 1. Lakkojen lukumäärä telakoittain vuosina 1976-1982 yhteensä (%)¹⁹⁶

Syy	Wärtsilä Turku	Wärtsilä Perno
Urakkapalkkaus	45	34
Aikapalkkaus	18	18
Muu palkkaus	6	9
Palkkaus yhteensä	69	61
Työsuojelu ja työolot	2	4
Työaika, työn siirrot ja työn järjestelyt	5	8
Lomautus tai sen uhka	0	1
Irtisanominen tai sen uhka	1	1
Esimiehen käyttäytyminen	5	5
Työntutkimus	1	0
Myötätunto	2	3
Ulkopuolinen syy (poliittiset lakot)	7	5
Muu syy	4	9
Ei ilmoitettu	4	3
Yhteensä	100	100

¹⁹⁵ Kauppinen ja Alasoini 1/1985 A, 40.

¹⁹⁶ Kauppinen ja Alasoini 1/1985 A, 40.

Taulukko 2. Lakkotuntien jakautuminen telakoittain vuosina 1976-82 (%)¹⁹⁷

Syy	Wärtsilä Turku	Wärtsilä Perno
Urakkapalkkaus	26	20
Aikapalkkaus	19	13
Muu palkkaus	6	15
Palkkaus yhteensä	51	48
Työsuojaus ja työolot	1	3
Työaika, työn siirrot ja työn järjestelyt	4	8
Lomautus tai sen uhka	2	2
Irtisanominen tai sen uhka	1	4
Esimiehen käyttäytyminen	1	2
Työntutkimus	0	0
Myötätunto	1	2
Ulkopuolinen syy (poliittiset lakot)	35	20
Muu syy	3	11
Ei ilmoitettu	1	0
Yhteensä	100	100

Työelämän suhteiden neuvottelukunnan reaali-palkkojen kehitystä kuvaavan aineiston käyttäminen Pernon telakan palkkakehityksen todentamiseen on vaikeaa, koska tutkimuksen yhteenvedoissa¹⁹⁸ Turun telakan ja Pernon telakan palkkakehitys on tilastoitu yhdessä Wärtsilän Turun telakoina, mikä ei mahdollista suoran urakan ja WTR-urakan tuottaman palkkakehityksen täsmällistä vertailua. Syytä tähän voi vain arvailla, mutta ilmeisesti kyseessä on ollut jonkinlainen tutkijoiden myönnytys työntajan suuntaan olla alleviivaamatta Wärtsilän Pernon telakalla harjoittaman palkkapolitiikan vaikutusta telakan työntekijöiden ansioihin ja sitä kautta telakalla käytyihin työtaisteluihin.

Turun telakoiden palkkakehitystä vuosina 1974-1982 kuvaavasta taulukosta¹⁹⁹ näkyy selkeästi, miten telakoiden yhdistetyssäkin palkkatilastoinnissa reaali-ansioiden kehitys on ollut kaikilla ammattiryhmillä laskevaa vuodesta 1975 lähtien. Kun Turun telakoiden palkkakehitystä verrataan metalliteollisuuden yleiseen palkkakehitykseen²⁰⁰, joka on

¹⁹⁷ Kauppinen ja Alasoini 1/1985 A, 46.

¹⁹⁸ Kauppinen ja Alasoini 1/1985 A, Kauppinen ja Alasoini 3/1984.

¹⁹⁹ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 83, Kuvio 16. Wärtsilän Turun telakoiden suorituspalkkojen reaalikehitys mk:na vuoden 1982 rahana vuosittain vuosina 1974-1982. Liite 5.

²⁰⁰ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 79, Kuvio 13. Metalliteollisuuden työntekijöiden ansiokehitys 1951-98 (logaritminen asteikko), Liite 1.

Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 80, Kuvio 14. Metalliteollisuuden säännöllisen työajan tuntiansioiden muutokset vuosina 1951-82 (vuoden IV neljännes verrattuna edellisen vuoden IV neljännekseen), Liite 2.

ollut vuoden 1975 jälkeen jäädyksissä, on helppo löytää yksi pääsyy Pernon telakan suureen lakkoalttiuteen. Pernon telakalla reaaliansiot laskivat. Jos Työelämän suhteiden neuvottelukunnan tilastoinnissa näkyisi telakkakohtaisen reaalianansion kehitys, se olisi vielä enemmän laskevaa Pernon telakan osalta WTR-urakkajärjestelmästä johtuen. Vaikka työnantajan edustajat työnjohtajia lukuun ottamatta²⁰¹ useaan otteeseen ja johdonmukaisesti kiistivät, että WTR-urakalla olisi ollut kielteinen vaikutus työntekijöiden palkkakehitykseen, puutteellinenkin tilastointi osoittaa heidän väitteensä vääräksi. Vuoden 1982 elokuussa suoran urakan ja WTR -urakan palkkatasojen ero oli keskimäärin viisi markkaa.²⁰² Vuonna 1982 Wärtsilän Turun telakoiden huippuammattilaisten palkat olivat keskimäärin 31 markkaa tunnissa²⁰³, joten viiden markan ero tuntia kohti tekee prosentteina 16,1 %.

Laivan töiden siirtyessä Pernosta Turkuun huonomman palkkatason mukaan hinnoitellut WTR-urakat muutettiin suoriksi urakoiksi. Tämä johti ilmiöön, jossa varustelun työntekijät jättivät osan Pernon telakalla aloitetuista urakoista ”katkaisematta” ja odottivat laivan siirtymistä Turkuun, jolloin heidän urakkansa laskettiin uudelleen parempien rahakertoimien mukaan, vaikka valtaosa työstä oli tosiasiassa tehty Pernossa. Kesti jonkin aikaa ennen kuin työnantaja huomasi toimintamallin ja tukki porsaanreiän. Pernon telakan runkotyöntekijöillä ei ollut vastaavaa mahdollisuutta pelata urakka-hinnoittelulla, koska he eivät liikkuneet telakoiden välillä varustelutyöntekijöiden tapaan. Pernon telakalla kuitenkin tiedettiin tarkalleen, mitä Turun telakalla samoista töistä maksettiin. Töiden eri hinnoittelu työpaikan mukaan oli yksi työntekijöiden katkeruutta ja sitä kautta lakkoalttiutta jatkuvasti ruokkiva asia.²⁰⁴

Turun telakoiden uudislaivatuotannon siirryttyä kokonaan Pernoon vuonna 1983 urakkamalleilla pelaaminen loppui, koska sen jälkeen Turun telakoilla ei enää tehty uudislaivoja suoralla urakalla. Vuonna 1977 lanseerattua WTR-urakkajärjestelmää oli vuoteen 1983 mennessä korjattu useaan otteeseen. Siitä oli tehty alkumuotoa kannattavampi työntekijöille, mutta se hävisi edelleen suoralle urakalle

²⁰¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Yrjö Heinonen (putkityönjohtaja), 3-6.

²⁰² Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

Veli-Matti Koivulan haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

²⁰³ **Kauppinen ja Alasoini** 3/1984, Taulukko 31. ”Suorituspalkkojen reaalin kehitys mk:na 1982 rahassa eräissä ammattiryhmissä Wärtsilän Turun telakoilla vuosina 1974-1982 (5 palkkaryhmä, IV neljännes)”, 84.

²⁰⁴ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

kannustavuudessa. Vuosikausia jatkunut vääntö WTR-urakoista oli myös katkeroittanut Pernon telakan työntekijät niin, että he eivät periaatteesta halunneet käyttää WTR-urakan tarjoamaa vähäistä ansionnousua hyödykseen. WTR-urakan ollessa rahallisesti kannustamaton työntekijät hakivat ansionnousua pyrkimällä tekemään mahdollisimman suuren määrän ylitöitä. Tämä ei tietenkään ole mikään uusi ilmiö. Sitä harjoitettiin jo suoran urakan oloissa, mutta urakkajärjestelmän rakenteen estäessä tuotantovauhdin nostolla tapahtuvan ansionnousun huomio keskitettiin ylitöistä saatavaan lisäansioon.

Ylityön tekemisen nousu keskeiseksi ansionkorotusmekanismiksi ruokki osaltaan lakkoalttiutta normaalin tuotantovauhdin aikana, koska työntekijät tiesivät, että myöhästynyt tuotanto tulotisiin ottamaan myöhemmin kiinni ylitöitä tekemällä. Tämä johti tilanteeseen, jossa lakkoilun voi sanoa olleen joissain tilanteissa rahallisesti ja henkisesti kannattavaa työntekijöille. Lakkoilemalla saatujen vapaapäivien merkitystä ei myöskään pidä aliarvioida. Siinä missä työnantajan edustajat näkivät työntekijöiden ”menettävän rahaa” lakkoilemalla, työntekijät monesti kokivat saavuttavansa vapaa-aikaa lakkojen kautta. Kun tämä yhdistyy kokemukseen siitä, että menetetty tuotanto tullaan myöhemmin korvaamaan ylitöillä, oikeaan aikaan ajoitettu lakkoilu voi näyttäytyä työntekijöiden näkökulmasta erittäin kannattavalta toiminnalta. Työnantajan edustajat eivät myöskään ota huomioon lakoilla saatujen vapaapäivien merkitystä hengähdystaukoina raskaan teollisuustyön arjen lomassa. Linja-autolakon ja vuorotyölakon kaltaisissa tilanteissa tiheään toistuvat lyhyet lakot toimivat nimenomaan hengähdystaukoina epäoikeudenmukaiseksi koetun tilanteen pitkittyessä. Ne olivat työntekijöiden keino ottaa takaisin omaa vapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan työelämässä, vaikkakin vain hetkellisesti.

Tuotannon viivästyttäminen parempien ansioiden saamiseksi saattaa kuulostaa hyvin riskialttiilta toimintamallilta, mutta Pernon telakalla rakennetuista aluksista yksikään ei myöhästynyt lakkojen takia. Lakkoja syntyi palkkauksesta johtuvista tilanteista tavallisesti enemmän normaalin ja alhaisen tuotantovauhdin aikana. Silloin kun Pernon telakalla oli valtavasti töitä ja suuri kiire, lakkojen määrät kääntyivät selkeään laskuun. Tämä johtuu pitkälti siitä, että työnantaja jousti urakkahinnoittelussa enemmän ylityöpaineen ollessa kova ja työntekijöillä oli vähemmän tarvetta tapella urakkahinnoista, koska ylitöiden tekeminen oli muutenkin rahallisesti kannattavaa.

”Viime syksynä (1982) kun oli paljon laivatilauksia ja tehtiin paljon ylitöitä, niin silloin ei ollut minkäänlaisia urakkariitoja. Muistaakseni kansimökissä on kaksi urakkaa jäänyt alle (normaalia urakkapalkkaa kuvaavan suoritusluku yhden).”²⁰⁵

Vaikka Wärtsilän hengeksi kutsuttu työnantajan tiukka linja palkkauksen ja työajan järjestelyjen suhteen vaikutti työntekijöiden palkkakehitykseen laskevasti, se kuitenkin löystyi aina kiireellisinä aikoina. Mutta tämä löystyminen otettiin aina kiireen loputtua takaisin. Työnantajan työpaineen mukaan edestakaisin sahaava palkka- ja neuvottelupolitiikka nousee selvästi esiin työntekijöiden haastatteluissa. Tuotannollisesti hiljaisempien aikojen nähdään aina johtavan kurikampanjoihin.²⁰⁶

Luottamusmies Pentti Kinnusen haastattelusta voi lukea, miten hän kokee työnantajan edustajien purkavan yrityksen epäonnistumista työntekijöiden suuntaan varmistaakseen oman selustansa konsernijohdon silmissä. Neuvostoliiton Sudoimport -yhtiölle rakennettava yhdeksän monitoimirahtilaivan SR-sarja valmistui tiiviillä toimitusaikataululla vuosina 1983-1984. Kinnunen kertoo haastattelussaan, miten kireästä aikataulusta johtuneet ongelmat halutaan laittaa työntekijöiden syyksi.²⁰⁷

”Nythän on tämä SR-sarja mikä on ilmeisesti ollut talolle liian kova pala purtavaksi, liian lyhyet toimitusaikataulut yhdeksän laivan kohdalla ja nyt kun ei toimitusaikataulut pidä niin johonkin se syy täytyy laittaa ja se on tietenkin sitten me työntekijäpuoli, jotka siinä jäävät 'syntipukeiksi'. -- Tuntuu, että aina silloin ruvetaan tekemään tällaisia kuritoimenpiteitä, kun näyttää, että on tulossa joku hiljaisuus, ettei töitä olisi enää täysipainoisesti tarjolla, tai silloin kun talolla rupeaa olemaan omia vaikeuksia.”²⁰⁸

Pernon telakalla noudatettu WTR-urakkajärjestelmä tuotti myös rakenteellisen lakkoja aiheuttavan mekanismin, joka johtui WTR-urakan toimintavasta. Päivittäisen työnjohtaja-hinnoittelija-työntekijä -kolmiodraaman sujuminen vaikutti pitkälti

²⁰⁵ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä) 3.

Sulkeissa olevat huomautukset tekijän.

²⁰⁶ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pentti Kinnunen (luottamusmies), 2-3.

²⁰⁷ von Knorring 1995, 185.

²⁰⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Pentti Kinnunen (luottamusmies), 2-3.

palkkauksesta johtuvien lakkojen syntyyn. Hinnoittelijat laskivat urakat standardisoitujen hinnoitteluperusteiden mukaan käymättä itse työkohteessa.²⁰⁹ Standardisoitujen hinnoitteluperusteiden käyttäminen jatkuvasti muuttuvissa työolosuhteissa aiheutti kuitenkin ongelmia urakoiden todellisen hintahaarukan arvioimiseen. Tästä syystä osa urakoista oli hyvinkin löysiä, niistä sai helposti hyvän ansion ja toiset urakat olivat hyvin kireitä, niistä oli mahdotonta saada kunnon ansiota. Oleellisesti neuvottelujärjestystä häiritsi se, että urakkatyön hinnoittelija ei ollut virallinen neuvotteluosapuoli Wärtsilän neuvottelujärjestyksessä siitä huolimatta, että hän joutui käymään urakkaneuvotteluja työntekijöiden kanssa.

Urakkahinta saattoi parhaimmillaan kolminkertaistua, kun hinnoittelijat kävivät laivassa tarkastamassa urakan perusteena olevaa työkohdetta. Työn hinnoittelu tehtiin työpiirustusten pohjalta. Mutta piirustukset eivät olleet sillä tasolla, että niiden perusteella olisi voinut tehdä tarkkaa hinnoittelua.²¹⁰ On selvää, että näin epämääräinen työn hinnoittelu ei tuntunut työntekijöistä millään tavalla perustellulta tai oikeudenmukaiselta. Oman lisänsä hinnoittelukiistoihin toi se, että kiistanalaisista urakoista ei maksettu palkkaa. Työntekijä joutui odottamaan rahojaan, kunnes kiista oli ratkaistu. Tämä oli työntekijöiden kannalta hyvin turhauttavaa silloin, kun oli kyse pitkästä, rahallisesti suuresta urakasta.²¹¹

3.5.2 Työturvallisuus ja työympäristö lakon syynä

Työolosuhteet olivat lakkojen varsinaisena syynä suhteellisen harvoin, mutta niiden vaikutusta palkkalakkojen ja yleisen tyytymättömyyden taustatekijöinä ei pidä aliarvioida. Työolosuhteiden tai työsuojelukysymysten takia Pernon telakalla oli tilastojen mukaan 16 lakkoa vuosina 1976-1982²¹², kun kaiken kaikkiaan Pernossa oli tuona aikana yhteensä 409 lakkoa.²¹³ Prosentuaalisesti Pernon telakan lakoista vain verrattain pieni osa 3,9 % johtui suoraan työoloista.

²⁰⁹ Mäkelä 2013, 37-39.

²¹⁰ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Yrjö Heinonen (putkityönjohtaja), 6-8.

²¹¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Tapio Hiltunen (putkiasentaja), 4.

²¹² Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 116.

²¹³ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 19.

Työelämän suhteiden neuvottelukunnan teettämän kyselytutkimuksen mukaan työntekijät kokivat voivansa vaikuttaa lakoilla eniten juuri työturvallisuuteen, työolosuhteisiin ja sosiaalityöihin liittyviin ongelmiin. On mielenkiintoista, että samassa kyselyssä osastoininöörit kokivat, ettei lakoilla voi vaikuttaa työturvallisuusasioihin lainkaan. Työnjohtajat taas olivat työntekijöiden kanssa samaa mieltä lakkojen vaikutuksista työntekijöiden työoloihin.²¹⁴ Ilmeisesti osastoininöörien mielestä työturvallisuudessa, työolosuhteissa ja sosiaalityöissä ei ollut mitään parannettavaa. Toisaalta he eivät ikinä joutuneet kohtaamaan työntekijöiden päivittäisiä olosuhteita, joten tällainen asennoituminen on helppo ymmärtää. Se kuitenkin kuvastaa selkeästi ylemmän tason työnantajan edustajien yleistä asennetta alaistensa työoloja kohtaan Pernon telakalla.

Työolosuhteisiin liittyen Kauppinen ja Alasoini toteavat tutkimuksessaan, että ”Telakkatyö koetaan raskaaksi ja suuri osa ilmoittaa työskentelevänsä vain rahan takia. Kun työstä ei saa henkilökohtaista tyydytystä ja työpaikan vaihtomahdollisuudet ovat viime vuosina vähentyneet, keskitetään huomio taisteluun rahasta ja paremmista ansioista.”²¹⁵ Työntekijät kokivat siis, että koska he eivät voineet poistaa kaikkia työolosuhteisiin ja työturvallisuuteen liittyviä ongelmia, he ainakin halusivat huonoista ja vaarallisista olosuhteista suuremman rahallisen korvauksen ja olivat siten halukkaampia ryhtymään lakkoihin palkkojen korottamiseksi.

Metalliteollisuus sijoittui vuonna 1982 toimialana kärkipäähän tarkasteltaessa tapaturma-alttiutta ja telakkatyö on yksi vaarallisimmista ja raskaimmista metalliteollisuuden ammattialoista. Suhteellisesti suurempi osa telakkatyöstä on ulkotyötä kuin muualla metalliteollisuudessa ja työkohteet ovat likaisia, ahtaita ja alttiita vuodenaikojen aiheuttamille suurille lämpötilamuutoksille.²¹⁶ Telakoilla ei myöskään ole rakennusteollisuuden tapaan pakkasrajoja ja ulkotyössä olosuhteet saattavat olla ajoittain työnteon kannalta hyvin vaaralliset. Talvella kylmyys ja liukkaus, kesällä kuumuus ja kosteus rasittavat työntekijöitä ja altistavat heitä tapaturmille.

²¹⁴ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 54.

²¹⁵ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 145.

²¹⁶ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 115.

Telakoilla lakkoiltiin työturvallisuuteen ja työympäristön olosuhteisiin liittyvistä asioista 1980-luvulla ja ne aiheuttavat lakkoja vielä tänäkin päivänä. Työkohteen puutteellinen valaistus ja työkohteiden siivous, jotka lisäsivät työn riskitekijöitä, olivat yleinen syy työturvallisuuslakkoille.²¹⁷ Näissä lakoissa oli usein kyse työntekijöiden hengestä ja terveydestä, joten niihin ryhtyminen oli monen työntekijän mielestä välttämätöntä huonon työturvallisuustilanteen parantamiseksi: ”Työturvallisuuslakkoahan ei voi rahassa edes mitata.”²¹⁸ Se, että haalareista, hanskoista, työjalkineista ja muista turvallisen työnteon kannalta välttämättömistä suojavarusteista jouduttiin lakkoilemaan ennen kuin työnantaja suostui jakamaan niitä työntekijöille heidän tarvitsemansa määrän²¹⁹, kuvaa hyvin Wärtsilässä yhä 1980-luvulla vallinnutta työnantajan asennetta. Haalareista, hanskoista ja suojavarusteista oli lakkoiltu useaan otteeseen Wärtsilän telakoiden historian aikana.²²⁰

Varustelun putkiasentajana toimineen Tapio Hiltusen kertomukset suoraan työolosuhteista johtuneista lakoista kuvaavat työnantajan käyttäytymisen ajoittaista järjettömyyttä:

”Esimerkiksi silloin kun vielä tätä uutta terminaalirakennusta ei ollut niin olimme pienessä aaltopellistä tehdyssä parakissa. Siinä ei ollut mitään muuta kuin aaltopelti, ei ollut mitään eristyksiä, talvipakkasella siellä oli kaksi lämmityslaitetta. Työnjohtaja määräsi nämä lämmityslaitteet meiltä pois ja ne haettiin pois. Eihän siellä enää kukaan pystynyt 20 – 30 asteen pakkasessa työskentelemään, tästä oltiin silloin puolitoista päivää poissa ja saatiin ne lämmityslaitteet takaisin.”²²¹

”Aikoinaan Turun telakalla oli sovittu, että esimerkiksi ruosteharjaajat eivät tule laivan konehuoneeseen silloin kun siellä on muita töissä.”²²² Silti ne tulivat sinne ja olivat muutaman päivän. Yritettiin puhua, että ne saataisiin pois koska siellä eivät muut

²¹⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), 4.

²¹⁸ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), 6.

²¹⁹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 17.

²²⁰ Mäkelä 2013, 198-204.

KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Tauno Niemi (levyseppä), 6.

²²¹ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Tapio Hiltunen (putkiasentaja), 9.

²²² Ruosteharjausta suoritettaessa syntyy valtava määrä pientä metalli- ja ruostepölyä, joka täyttää ruskean pilven lailla kaikki paikat ja nykyisten työsuojelumääräyksien mukaan ruosteharjaustyössä on käytettävä raitisilmamaskoja hengityssuojaimina eikä sitä saa suorittaa muiden suojaamattomien työntekijöiden läsnä ollessa.

pysty tekemään mitään. Siitä ei tapahtunut minkää(n)laista muutosta niin tyhjennettiin laiva kokonaan, oltiin puoli päivää pois. Sen jälkeen meni taas kauan ennen kuin tuli sama tilanne uudestaan eteen. Täällä Pernossa on ollut esimerkiksi laivan kannen siivoomisia yms., laivan kannella on niin paljon tavaraa ettei siellä pysty kulkemaan, kun putkeakin kantaa niin täytyy tarkkaan katsoa mihin astuu ettei kaadu.”²²³

3.5.3 Poliittiset painostuslakot

Valtakunnallisten työehtosopimusneuvottelujen aikana Pernon telakalla esiintyi TES-vauhdituksiksi kutsuttuja lakkoja, joiden kohteena ei ollut oma työnantaja, vaan Metalliliitto ja Metallin työnantajaliitto, joiden keskinäiseen neuvottelutilanteeseen lakkoilla haluttiin vaikuttaa. Nimi TES-vauhditus tulee ajatuksesta, että suurten teollisten työpaikkojen lakot luovat työehtosopimusneuvotteluiden aikana painetta neuvotteluosapuolille sovun löytämiseen mahdollisimman pian. Vuosina 1976-1982 Turun telakoiden TES-vauhdituslakkojen lukumäärä oli kaikista lakoista vain 5 %, mutta lakkotunneilla mitattuna niistä johtui 20 % kaikista lakoista.²²⁴ Suuri lakkotuntien määrä johtuu siitä, että vauhdituslakot olivat aina koko telakan lakkoja, kun muut lakot olivat varsinkin Pernon telakalla osastokohtaisia lakkoja ja koskettivat näin pienempää työntekijämäärää.

Vuoden 1977 jälkeen telakalla ei ollut Metalliliiton luvalla järjestettyjä TES-vauhdituksia, vaan telakan TES-vauhditukset järjestettiin työntekijöiden omasta aloitteesta ja ne kohdistuivat enemmänkin Metalliliittoa kuin työnantajaa vastaan. Vuoden 1977 WTR-lakkoa edeltänyt kahden päivän TES-vauhditus, jota on käsitelty tässä työssä aiemmin, jäi pitkäksi aikaa viimeiseksi Metalliliiton aloitteesta järjestetyksi lakoksi. Metallin kahden päivän lakkoa vuonna 1977 voi pitää klassisena poliittisena painostuslakkona. Sillä haluttiin vaikuttaa metallin työnantajaliiton sopimus-halukkuuteen.

Sitä, oliko vauhdituslakoilla mitään todellista vaikutusta kummankaan neuvottelu-

²²³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Tapio Hiltunen (putkiasentaja), 11. Sulkeissa olevat huomautukset tekijän.

²²⁴ Kauppinen ja Alasoini 3/1984, 182.

osapuolen käyttäytymiseen, on tässä työssä mahdoton todentaa. Tärkeää on kuitenkin huomata, että telakan työntekijät uskoivat niiden luovan painetta nimenomaan Metalliliiton suuntaan työntekijöiden kannalta paremman neuvottelutuloksen aikaansaamiseksi. Poliittisiksi painostuslakoiksi voidaan laskea myös myötätuntolakot, joilla tuettiin toisten työpaikkojen työtaisteluita. Myötätuntolakkoja esiintyi hyvin harvoin, yleensä harvemmin kuin kerran vuodessa ja ne olivat poikkeuksetta koko telakan lakkoja, kuten 10.5.1983 järjestetty solidaarisuuslakko²²⁵. Lakolla Pernon telakan työläiset tukivat Päijät-Hämeessä toimineen Mallasjuoma Oy:n ammattiosaston puheenjohtajaa, varapuheenjohtajaa ja varasihteeriä, jotka Mallasjuoma Oy oli haastanut käräjäoikeuteen vastaamaan lakkojen aiheuttamista ”kustannuksista”.²²⁶

Mallasjuoma Oy:n tapaus oli jatkoa aiemmin vuonna 1982 alkaneelle Suomen Työnantajain Keskusliiton kampanjalle, jonka tarkoituksena oli saattaa luottamusmiehet henkilökohtaiseen korvausvastuuseen työtaisteluiden aiheuttamista väitetyistä kustannuksista ja sitä kautta rapauttaa ammattiyhdistysliikkeen toimintamahdollisuuksia etujensa puolustamiseksi. Vuonna 1982 kohteena olivat olleet Wärtsilä Oy:n luottamusmiehinä toimineet Erkki Ranta ja Arto Viitaniemi. Molemmat tapaukset poikivat useita solidaarisuuslakkoja telakoilla ja muilla suurilla työpaikoilla.

Wärtsilä Meriteollisuuden fuusiosta johtuneet telakoiden lopettamiset aiheuttivat useita poliittisia lakkoja, joilla telakoiden työntekijät vastustivat toisten telakoiden lopettamiseen tähtääviä järjestelyjä. Lakkojen lisäksi työntekijät järjestivät myös mielenosoitusmatkoja Helsinkiin Eduskuntatalon eteen vastustaakseen Wärtsilä Meriteollisuuden omistajapolitiikkaa. Vaikka palkkaus jäi lakkojen syynä taka-alalle Wärtsilä Meriteollisuuden aikana, myös metalliteollisuuteen sisäänajettu uusi PARAKE-palkkausjärjestelmä aiheutti lakkoja. Vuoden 1983 jälkeen esiintyi myös yleismaailmallisiin poliittisiin tapahtumiin kuten Yhdysvaltain Kuuban politiikkaan tai Etelä-Afrikan apartheidpolitiikkaan kohdistuneita poliittisia painostuslakkoja, mutta ne jäävät tämän työn aikarajauksen ulkopuolelle.

²²⁵ Lakon syyksi on Metalliliiton koontiaineistossa merkitty ”solidaarisuus”, tarkempaa syytä ei ole kerrottu.

²²⁶ **PTTA**/Julkilausumat/Pernon telakan työhuonekunnan julkilausuma 10.5.1983, kirjoittanut Jarmo Kallio.

4. Lakkojen syiden, vaikutusten ja merkitysten arviointia

4.1 *Saatiinko lakoilla mitään aikaan?*

Keskeinen teema lakkojen järkevyyden arvioinnissa on se, millaisia vaikutuksia lakoilla on työntekijöiden asemaan ja millaisia tuloksia niillä saavutetaan tuon aseman parantamiseksi. Työnantajien yleisenä taktiikkana on väittää, että lakkoilemisesta ei ole työntekijöille mitään hyötyä ja että lakkoilemalla he vain hankaloittavat omaa taloudellista asemaansa ja vaarantavat yrityksen toimintaedellytykset. Yleensä tämänkaltaisten väitteiden tueksi esitetään laskelmia lakoissa menetetyistä palkasta ja verrataan niitä lakoilla saatuihin palkankorotuksiin tai muihin etuihin. Työnantajien lähestyminen lakkoihin on siis hyvin taloudellisesti painottunutta. Se ei ota huomioon lakkojen sosiaalisia vaikutuksia ja pitkän aikavälin tarkoituksiperiä.

Työntekijöiden näkökulmasta, varsinkin luottamusmiesten taholta, lakot nähdään suurempana kokonaisuutena kuin pelkkänä hetkellisenä palkkataisteluna. Luottamusmiesten näkemyksissä lakkojen tuloksia arvioidaan taloudellisten tulosten sijasta enemmän pitkän aikavälin tulosten valossa. Monessa eri haastattelussa toistuu ajatus siitä, että työntekijät pitivät lakoilla yllä neuvotteluvoimaansa työnantajaan päin.²²⁷ Tähän sisältyy myös ajatus, että työnantajan edustajien kokemuseräinen tieto siitä, että työntekijät ovat valmiita ryhtymään lakkoon, jos heidän kanssaan ei neuvotella ongelmatilanteista, lisäsi työnantajan neuvotteluhaluukkuutta pitkällä aikavälillä. Lakkojen katsottiin olevan eräänlainen sijoitus tulevaisuuteen, jolloin lakon vaikutuksen laskeminen ei ollut riippuvainen pelkästään sen aiheuttamista suorista seurauksista.

Martti Havin tuo esille haastattelussaan, että monet työnantajapuolen edustajista olivat sodan käyneitä ja sotilaskuriin tottuneita miehiä, jotka olivat oppineet kunnioittamaan voimaa. Tämä vaikutti hänen mukaansa siten, että pelkkä neuvottelujen esittäminen ei välttämättä johtanut työnantajapuolella minkäänlaiseen halukkuuteen sopia asioista tai

²²⁷ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), 2.
KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Martti Havin (entinen pääluottamusmies), 16.

edes neuvotella niistä.²²⁸ Lakoilla ikään kuin kiinnitettiin työnantajan huomio siihen, että työntekijät olivat tosissaan asiansa kanssa ja että siitä pitää neuvotella. Työnantajapuoli oli oman asenteensa vuoksi Wärtsilässä ikään kuin turtunut lakkoihin vuosikymmenien aikana ja niihin suhtauduttiin arkisina tapahtumina, joita sattuu jatkuvasti omasta toiminnasta riippumatta.

Kun Wärtsilän telakoiden historiaa lähestytään lakkojen kautta, syntyy lakkojen suuren määrän vuoksi helposti käsitys siitä, että asioista ei olisi juuri neuvoteltu, vaan niitä olisi hoidettu vain lakkoilemalla. Tosiasiassa asioista neuvoteltiin ennen lakkoja, lakkojen kestäessä ja myös niiden jälkeen. Neuvottelut eivät aina johtaneet tuloksiin eivätkä osapuolet aina olleet tyytyväisiä niiden antiin, mutta niitä käytiin. Suurin osa arkisista riitatilanteista ratkesi työntekijä-työnjohtaja -tasolla tai luottamusmies-työnjohtaja -tasolla ilman, että niistä aiheutui lakkoa. Asioista saatiin aikaan jonkinlainen osapuolia tyydyttävä neuvotteluratkaisu tai työntekijät totesivat, että asiaa ei pystyisi lakolla parempaan lopputulokseen ajamaan, ja jättivät asian sikseen.²²⁹ Suurin osa päivittäisistä neuvottelutilanteista johtui yksittäisten työntekijöiden urakoita koskevista erimielisyyksistä.

Urakkariidan kohteena olevan työntekijän asema telakan sosiaalisessa arvojärjestyksessä vaikutti olennaisesti siihen, kärjistyivätkö kariutuneet neuvottelutilanteet lakoksi asti. Hyvään ansioon tottuneiden huippumiesten urakkariidat kärjistyivät helpommin lakoksi kuin huonoilla urakoilla tai tuntipalkalla työskentelemään tottuneiden työntekijöiden urakkariidat. Tämä johtui pitkälti siitä, että hyväpalkkaiset työntekijät olivat myös poliittisesti aktiivisempia ja herkempiä puolustamaan omaa ansiotasoaan kuin palkkahaitarin alapäässä olleet työntekijät. Martti Havin toteaa haastattelussaan, että juuri kovapalkkaiset ammattimiehet ovat keskeisessä asemassa lakkojen toteuttamisessa ja ilman heidän tukeaan lakkoilu ei ole käytännössä mahdollista.²³⁰ Myös Timo Toivonen on havainnut tutkimuksessaan Lakkoäänestys ja sosiaalinen tausta, että suurituloiset ja ammattiyhdistystoimintaan osallistuvat ammattimiehet olivat kaikkein herkimpiä äänestämään lakkojen puolesta ja että taloudelliset tekijät olivat keskeisessä roolissa ihmisten lakkopäätöksissä. Pienituloisten

²²⁸ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

²²⁹ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

²³⁰ Martti Havinin haastattelu, Tuukka Pääkkönen, tekijän hallussa.

ammattimiesten ja naisten lakkoalttius oli Toivosen tutkimuksen mukaan selkeästi pienempää kuin suurituloisten ammattimiesten.²³¹

Myös työnantajan edustajat tiedostivat tämän tosiasian. Se johti siihen, että työnjohtajat ohjasivat urakoiden jakamista niin, että rahallisesti hyvät urakat kasautuivat samoille henkilöille ja toiset, työnjohtajien epäsuosiossa olevat henkilöt, työskentelivät jatkuvasti aikapalkalla tai huonommilla urakoilla. Tieto siitä, että huippumiesten urakat kärjistyivät herkemmin lakkoasteelle, auttoi heitä myös urakkahinnoittelijan kanssa käydyissä urakkaneuvotteluissa saamaan herkemmin lisää rahaa omaan urakkaansa. Näin ollen lakkoilun voi sanoa olleen parhaiten palkattujen työntekijöiden kannalta hyvin kannattavaa, koska se varmisti heidän ansiotasonsa säilymisen tulevaisuudessa sekä vahvisti ja vakautti heidän asemansa telakan sisäisessä arvojärjestyksessä.

Rahallisen ja neuvotteluedun lisäksi lakoilla saatettiin myös puolustaa epävirallisia käytäntöjä tai yksittäisten työntekijäryhmien saavuttamia etuja. Näin on esimerkiksi vuoden 1982 linja-autolakon tapauksessa, jossa työntekijät puolustivat paikallisen hiljaisen käytännön kautta syntynyttä oikeuttaan lopettaa työt ennen työajan virallista päättymistä. Tällaisissa lakoissa kysymys on pitkälti myös työpaikan sisäisestä valtataistelusta eli siitä, voiko työnantaja päättää asioista yksipuolisesti ja muuttaa yleisiä käytäntöjä mielensä mukaan ja toisaalta, onko työntekijöillä voimaa saavuttaa ja puolustaa epävirallisia asemaansa parantavia etuja ja käytäntöjä.

Lakoilla on työntekijöiden näkökulmasta aina myös arvoa niistä aiheutuvan vapaa-ajan muodossa. Lakoilla saatiin lisää omaa vapaa-aikaa ja helpotusta raskaan teollisen työn arkeen, vaikka niissä menetettiin tuona aikana mahdollisesti tienattava palkka. Lakkotilanteen aiheuttama vapaa-ajan lisääntyminen oli siis saavutus sinänsä ja sille on vaikea laskea täsmällistä rahallista arvoa. Vapaa-ajan arvostus riippui jokaisen työntekijän henkilökohtaisesta rahallisesta tilanteesta ja arvostuksista. Suurlohkonkoonnin levyseppien vuorotyölakossa vapaa-ajan saaminen ja epäoikeudenmukaiseksi koetusta järjestelystä vapautuminen on keskeinen osa lakon saavutusta. Työntekijät eivät voineet kieltäytyä epämiellyttäväksi kokemastaan

²³¹ Toivonen, 1973, 11 ja 16-23.

iltavuorojärjestelystä, mutta he pystyivät lakkojen avulla ottamaan vapaata tuosta järjestelystä omaa työsuhdettaan vaarantamatta ja näin saamaan välitöntä hetkellistä helpotusta omaan tilanteeseensa. Tutkimukseni ajankohtana metalliteollisuudessa ei vielä ollut työajan tasaamisvapaaajärjestelmää eli ns. pekkaspäiviä, jotka antavat työntekijälle mahdollisuuden pitää 100 tuntia/12,5 vuorokautta palkallista vapaata kalenterivuodessa.²³² Vaikka sopimuksessa lukee, että vapaa pidetään työnantajan määräämänä ajankohtana, se käytännössä tarkoittaa sitä, että työntekijä voi useimmissa tapauksessa itse päättää ”pekkasen” ajankohdan.

4.2 Miksi lakkoilu oli niin yleistä Pernon telakalla ennen vuoden 1989 konkurssia?

Suurin yksittäinen syy Pernon telakan suuriin lakkomääriin ennen vuotta 1989 on telakalla käytetty urakkapalkkausmuoto ja siitä aiheutuneet päivittäiset erimielisyydet. Suora urakka ja WTR-urakka aiheuttivat molemmat jatkuvia erimielisyyksiä, neuvottelutilanteita ja toistuvia lakkoja niiden sisäisen toimintalogiikan vuoksi. Molemmissa järjestelmissä työntekijän oli työntekeksen lisäksi neuvoteltava usein päivittäin omasta palkastaan. Tuossa neuvottelussa pärjääminen vaikutti oleellisesti hänen ansiotasoonsa. Työtuloksesta riippumatta ne, jotka pärjäsivät urakkahinnoittelijan kanssa käytävissä neuvotteluissa, saivat parempaa palkkaa kuin ne, jotka eivät pärjänneet. Tämä aiheutti katkeruutta ja valmiutta lakkoiluun työntekijöiden keskuudessa ja loi myös jatkuvan stressaavan ilmapiirin, kun jokaisen työntekijän piti päivittäin taistella omasta toimeentulostaan.

WTR-palkkausjärjestelmä loi lisää erimielisyyksiä sen vuoksi, että suoraan urakkaan tottuneet työntekijät vertasivat sitä aina suoraan urakkaan, ja kokivat näin jatkuvasti menettävänsä heille kuuluvaa rahaa. Tämä lisäsi myös palkkahaitarin yläpäässä olevien työntekijöiden halukkuutta lakkoiluun, koska järjestelmä ei tuntunut heistä oikeudenmukaiselta.

Urakkajärjestelmä itsessään suosi lyhyitä tiuhaan toistuvia lakkoja, koska urakkapalkkauksessa lakon takia joutilaana olleet työtunnit eivät vähentäneet ansiota

²³² Teknologiateollisuuden työehtosopimus, verkkotes 19.2, <https://verkkotes.fi/fi/19-saannollinen-tyoaika> vierailtu 9.9.2015.

samalla tavalla kuin puhtaassa tuntipalkkauksessa, jossa ansio väheni suorassa suhteessa lakon takia poissa oltuun aikaan. Urakkakiistan asteelle kärjistyvissä lakoissa oli yleensä kyse useamman päivän tai viikon ansioista, joten urakkakertoimen muuttumisen rahallinen vaikutus oli niissä iso ja kiistan kohteena oleva jokaisen työntekijän henkilökohtainen rahapotti saattoi olla hyvinkin merkittävä. Kiistanalaisia urakoita ei maksettu ulos, joten niistä neuvottelu ei tuntunut työntekijöistä houkuttelevalta, kun neuvotteluprosessi oli hidas ja saattoi kestää useita viikkoja johtamatta minkäänlaiseen lopputulokseen. Työntekijöiden näkökulmasta lyhyellä lakolla saatiin usein aikaan vähintään sama lopputulos kuin viikkoja kestäneellä neuvottelulla. Kaikista urakkariidoista oli sitä paitsi jo neuvoteltu ainakin työntekijä-työnjohtaja-urakkahinnoittelija-luottamusmies -akselilla ennen kuin ne kärjistyivät lakoksi.

Työntekijöillä oli vahva kokemusperäinen tieto siitä, että neuvottelujen vieminen työnjohtaja-urakkahinnoittelija -tasolta ylöspäin Wärtsilän virallisen neuvottelujärjestyksen mukaan ei lähes koskaan johtanut parempaan lopputulokseen. Työnantajan viralliset neuvottelijat tukivat luonnollisesti omiensa kantoja eivätkä helposti muuttaneet alemman tason päätöksentekoa, koska se olisi johtanut alemman työnjohtotason arvovallan murenemiseen ja jatkuvaan urakkaneuvottelukierteeseen, koska silloin kaikista urakkariidoista olisi valitettu ylätasolle asti.

Suurin osa urakkakiistoista laantui Pernon telakalla ennen kuin ne kärjistyivät lakoksi tai ne vietiin ylemmän tason neuvotteluihin. Tähän saattoi olla useita syitä.

1) Työntekijät kokivat kiistanalaisen rahasumman niin pieneksi, että sen takia ei kannattanut ryhtyä lakkoilemaan, vaan se kirjattiin ”tappioksi” joka otettaisiin sitten toisen urakan tai myöhemmän lakon kautta ”takaisin”. Tällöin ”hävitystä” urakasta tuli työntekijöiden tulevaa tyytymättömyyttä ruokkiva muisto, joka saattoi johtaa toisen kiistatilanteen kärjistymiseen lakkotasolle tulevaisuudessa.

2) Työntekijät saivat urakkaansa lisää rahaa neuvoteltuaan urakkahinnoittelijan kanssa ja tyytyivät saamaansa korotukseen.

3) Työntekijät olivat saaneet jo uuden rahakkaamman urakan ja ottivat edellisen urakan ”tappion” sen kautta ulos. Wärtsilän lyhyihin peräkkäisiin urakoihin perustuneissa

urakkajärjestelmissä oli tyypillistä, että kiistanalaisen urakan neuvottelun aikana tehtiin useita seuraavia urakoita valmiiksi ja näin palkkaa tuli edes niistä, vaikka kiistanalaisesta urakasta sitä ei maksettukaan. Tämä paransi työntekijöiden ”neuvottelukestävyyttä”, koska heidän koko ansionsa ei siirtynyt urakkakiistan takia tulevaisuudessa maksettavaksi. Parhaimmillaan urakat olivat alle kahdeksan tunnin työpäivän pituisia, joskus vain muutaman tunnin mittaisia, joten työntekijöillä saattoi olla yhden viikon aikana useampia urakkoja.

4) Urakkakiistan kohteena oleva(t) työntekijä(t) eivät halunneet tai pystyneet kärjistämään tilannetta lakoksi heidän heikosta telakan sisäisestä sosiaalisesta asemastaan johtuen.

Ylityökiireiden alkaminen merkitsi yleensä selvää hetkellistä pudotusta lakkomäärissä ylityötä tekevien työntekijöiden keskuudessa ja ylityön tekeminen lopetti myös monia pitkittyneitä lakkokiistoja, koska se tarjosi mahdollisuuden varmaan lisäansioon. Lakkotaktiikan muuttuminen koko telakan suurista lakoista osastotason pieniksi lakoiksi aiheutti kuitenkin sen, että runkotuotannossa ja varustelussa elettiin koko ajan eri tilannetta työkiireiden suhteen. Tämä johti käytännössä siihen, että kun rungon työkiireet vähenivät, niin ne vasta alkoivat varustelun puolella. Tuotantokiire ei siis hetkellisesti rauhoittanut koko telakkaa lakkoilulta, vaan vain sen osan telakasta, johon tuotannolliset paineet kohdistuivat.

4.3 Mitä asioita lakoilla haluttiin ajaa?

Palkkavaatimusten lisäksi yleinen lakon syy Pernon telakalla oli saavutetun käytännön, edun tai väliaikaisen epävirallisen sopimuksen puolustaminen. Tässä tutkimuksessa käsitelty linja-autolakko on esimerkki lakosta, jonka taustalla on pitkään jatkunut epävirallinen käytäntö, jonka työnantaja on omavaltaisesti poistanut tarkemman työajan valvonnan kautta. Vastustaakseen työnantajan yksipuolista toimintaa ja puolustaakseen saavutettua etuaan työntekijät ryhtyivät pitkään lakkotaisteluun. Linja-autolakolla itse asiassa pyrittiin normalisoimaan sitä edeltänyt tilanne. Linja-autolakon kohdalla on huomattava myös se, että samasta asiasta oli lakkoiltu jo aikaisemminkin, ja silloin työnantaja oli lopulta antanut periksi. Työntekijöillä oli siis vahva kokemus siitä, että lakolla pystyttiin vaikuttamaan työnantajaan ja puolustamaan omia etuja.

Toinen tyypillinen lakkojen taustasy on työnantajan esittämien työn järjestelyyn liittyvien muutosten vastustaminen. Työnantajalla on laajan työnjohto-oikeutensa vuoksi työehtosopimusten ja lainsäädännön turvaama oikeus päättää yksipuolisesti monista työn tekemisen tapaan liittyvistä järjestelyistä ilman neuvottelua työntekijöiden kanssa. Wärtsilän perinteiseen johtamiskulttuuriin kuului, että työnantaja ei neuvotellut asioista etukäteen, vaan ilmoitti yksipuolisesti tapahtuvista muutoksista ja suostui neuvottelemaan usein vasta lakon jälkeen. Suurlohkonkoonnin levyseppien vuorotyölakko on esimerkki työn järjestelyyn ja työntekijöiden itsemääräämisoikeuteen kohdistuvasta lakosta. Työntekijöiden mielestä työnantajan toimenpide työvuorojen tihentämiseksi oli perusteeton ja koska he eivät voineet kieltäytyä työskentelemästä työnantajan pakottaman vuorojärjestelyn mukaan vaarantamatta omaa työsuhdettaan, he ryhtyivät lakkoon vastustaakseen kyseistä järjestelyä. Monessa haastattelussa työntekijät kertovat, miten he ovat saaneet vaikutettua työnantajan käyttäytymiseen lyhyellä lakolla: ”-- siitä, kun meille on siirrettiin höylästyö ym. mutta ne menivät noin puolentoista päivän seisauksella.”²³³

Poliittisilla lakoilla, jotka olivat aina koko telakan lakkoja, haluttiin ajaa yleensä muutosta valtakunnan tasolla oleviin asioihin, osoittaa solidaarisuutta toisen työpaikan työläisten lakkotaistelulle tai tukea työnantajan kustotoimenpiteiden kohteeksi joutuneita toisen työpaikan luottamushenkilöitä. Tutkimukseni aikarajauksen sisällä ei järjestetty ulkopolitiikkaan tai kansainvälisiin asioihin kantaa ottavia poliittisia lakkoja. Työehtosopimusneuvottelujen aikana esiintyi yleensä yksi tai muutama työehtosopimuksen parantamiseksi järjestetty paikallinen TES-vauhditus. Poliittisia lakkoja esiintyi määrällisesti hyvin harvoin, ne käsittivät Pernon telakalla vain 8 % kaikista telakan lakoista vuosina 1976-1982 olleista lakoista²³⁴, ja ne olivat aina kytköksissä johonkin telakalla ajankohtaiseen työriitatilanteeseen.

²³³ KA/TM/TSNK/Työtaistelut telakoilla/Haastattelut/Kansio 16/Matti Angersalo (levyseppä), 3.

²³⁴ Kauppinen ja Alasoini 1/1985, s. 40. Ulkopuolisista syistä (5 %) ja myötätuntosyistä (3 %) aiheutuneet lakot.

4.4 Miten lakot alkoivat ja järjestäytyivät?

Pernon telakan lakkojen syntyprosessi voidaan jakaa kolmeen eri pääluokkaan: koko telakan lakkoihin, spontaaneihin osastokohtaisiin lakkoihin ja valmisteltuihin osastokohtaisiin lakkoihin. Lakkojen spontaaniudella tarkoitan sitä, että ne ovat välittömiä reaktioita johonkin työntajapuolen toimeen tai ajankohtaiseen työpaikan ongelmaan. Myös koko telakan lakot saattoivat olla spontaaneja, mutta useimmin ne liittyivät johonkin pitkälliseen ongelmaan tai yleiseen tilanteeseen telakalla. Koko telakan lakot myös pääsääntöisesti käynnistyivät osastokohtaisia lakkoja hitaammin, koska lakosta tiedottaminen vaati muutaman päivän varoitusaajan kokouskutsujen levittämiseksi. Koko telakan lakot oli vuoden 1977 jälkeen yleensä ajoitettu suurten paikallisten tai valtakunnallisten erimielisyyksien yhteyteen ja valmisteltu huolellisemmin kuin osastolakot.

Osastokokous taas saatettiin kutsua koolle luottamusmiehen toimesta jo samana päivänä, joten osastokohtaiset lakot pystyttiin tarvittaessa järjestämään nopeammin ja siten reagoimaan käsillä olevaan ongelmaan välittömästi. Haastatteluissa korostuu työntekijöiden tarve reagoida ongelmatilanteisiin mahdollisimman nopeasti ja pitkittyneestä asioiden käsittelystä aiheutuva turhautuminen on olennainen osa osastokohtaisten lakkojen syntyprosessia. Työntekijät kokivat, ettei pitkä byrokraattinen käsittely tuonut heidän ongelmaansa tyydyttävää ratkaisua, vaan monesti vain lykkäsi lakkoa ja sen syynä olevan ongelman ratkaisua tuonnemmas. Urakkapalkkauksesta riideltäessä on myös muistettava, että riidanalaisista urakoista ei maksettu palkkaa, joten jos niiden käsittely kesti neuvotteluteitse viikkoja, se alkoi näkyä urakassa olleiden työntekijöiden tilipussissa varsin selvästi.

5. Yhteenveto

Pernon telakan vuoden 1977 WTR-lakosta tuli käännteentekevä ja määrittävä tapahtuma koko Pernon telakan myöhemmän lakkokulttuurin kannalta. Hävitty WTR-lakko ja voimaan jäänyt työntekijöiden kannalta epäoikeudenmukainen urakkajärjestelmä muodostuivat syvää katkeruutta aiheuttavaksi ”tyytymättömyysautomaatiksi”. Se tuotti jatkuvasti lakkoja järjestelmän korjausyrityksistä huolimatta aina vuoteen 1984 saakka, jolloin työnantajan osittainen taipuminen urakkajärjestelmän muuttamiseen oikeudenmukaisempaan suuntaan laukaisi pitkittyneen tilanteen. Lakkojen lisäksi vuoden 1977 perintö näkyi työvauhdin hidastamisessa eli ns. suoritusluku ykkösen käytännössä. Tässä työntekijät kieltäytyivät laajamittaisesti luovuttamasta tuottavuuden noususta aiheutuvaa rahallista hyötyä työnantajalle rajoittamalla tuottavuuden tiettyyn tasoon. WTR-lakon tappion seurauksena myös lakkojen toteuttamisen tapa muuttui suurista, koko telakan voimainkoetuslakoista hiljalleen kohti pienempiä, osastokohtaisia lakkoja.

Kysymys työnantajan toimien oikeudenmukaisuudesta on keskeisellä sijalla Pernon telakan lakkojen syntyssyynä ja lakkokulttuuria määrittävänä tekijänä. Epäoikeudenmukaiseksi koettu toiminta johti tyytymättömyyteen työntekijöiden keskuudessa ja sitä kautta kohonneisiin lakkomääriin ja pitkittyneisiin periaatteellisiin lakkotaisteluihin kuten linja-autolakkoon vuonna 1982 ja rungonkoonnin levyseppien vuorotyölaksoon vuonna 1983. Työnantajan toiminnan vuoksi syntyneiksi lakoiksi on luettava myös työturvallisuuskysymyksistä ja työpaikan työympäristöön liittyvistä syistä aiheutuneet lakot, joita oli vuosittain.

Työnjohtajatasen yläpuolella olevat työnantajan edustajat eivät nähneet johtamis- ja toimintatavassaan mitään vikaa. He pitivät sitä täysin oikeutettuna sekä sopimusten ja määräysten mukaisena. Työnantajan edustajat väittivät lakkojen johtuvan työntekijöiden poliittisuudesta, järjettömyydestä ja telakan ulkopuolelta tulevasta poliittisesta ohjauksesta. He myös väittivät, ettei lakoilla saatu mitään aikaan ja että neuvottelutie oli ainoa keino hoitaa asioita Wärtsilän Pernon telakalla. Työnantajan edustajien, työnjohtajien lukuun ottamatta, sitkeästi toistama väite lakkojen poliittisuudesta johtui

osittain siitä, että kiistämällä vastapuolen toimien järjellisyys ja aiheellisuuden he suojasivat oman toimintansa oikeutusta yrityksen johtamisessa ja loivat sille edellytyksiä yhteisen edun edistämisen nimissä.

Työnantajan näkemys siitä, että lakkojen piti olla 'ylhäältä päin masinoituja', saattaa johtua myös siitä, että he vertasivat työntekijäpuolen toimintakulttuuria itseään ympäröivään yritysjohton toimintakulttuuriin. Wärtsilän yritysjohton epädemokraattiseen käskytykseen perustuvassa toimintakulttuurissa ylhäältä annetut määräykset olivat toiminnan keskeisiä ohjenuoria. Alatasolla lupa ja halu päätöksentekoon oli vähäistä. Jos työntekijäpuolen ajateltiin toimivan saman logiikan mukaan, oli luonnollista, että lakkojen syyn piti tulla työelämän lattiatason ulkopuolelta, oli se sitten Metalli 49:n, SKP:n, SKDL:n tai muun poliittisen tahon käskyvallassa.

Yritysjohton kykenemättömyys nähdä osapuolten toimintakulttuurien eroavaisuudet saattaa siis olla yhtenä syynä työntekijöiden poliittisuuden korostamisessa. Tämä saattaa myös johtua siitä, että työntekijöiden työpaikkatoiminnan nähtiin toimivan samalla periaatteella kuin ammattiliitot toimivat, koska ammattiliittojen toimintakulttuuri muistuttaa pitkälti yritysten käskytykulttuuria pienin demokraattisin poikkeuksin. Tai sitten on kyse poliittisesta retoriikasta, jolla työnantaja halusi korostaa oman toiminnan oikeellisuutta ja epäpoliittisuutta. Korostamalla lakkojen poliittisuutta yleinen huomio saadaan kiinnittymään yrityksen ulkopuolisiin seikkoihin, mikä osaltaan suojaa yritystä sen sisäisten ongelmien tarkastelulta ja kriittiseltä arvioinnilta.

Työntekijöiden toimintakulttuuri perustui työntekijäryhmä- ja työpaikkakohtaiseen suoraan demokratiaan, jossa päätökset alistettiin kulloisenkin työntekijäryhmän yhteisen demokraattisen päätösvalan alle. Kahden vuoden välein vapailla ja suorilla vaaleilla valitut luottamusmiehet toimivat tässä järjestelmässä puhemiehinä, puheenjohtajina, neuvottelijoina ja asioiden esitaistelijoina. Heillä ei kuitenkaan ollut suoraa käskyvaltaa edustamaansa työntekijöiden ryhmään ja he olivat riippuvaisia tuon ryhmän tuesta jopa pääluottamusmiehen tapauksessa. Luottamusmiehen ainoa väline oman tahtonsa läpi saamiseen oli hänen arvovaltansa eikä hänen muodollinen hierarkkinen asemansa yrityksessä. Työntekijöiden toimintakulttuurin työntekijälähtöisyyden vuoksi ja sen

vuoksi, että suorasta poliittisesta ohjauksesta ei ole löytynyt minkäänlaista huhupuheita kummempaa todistusaineistoa, pidän väitteitä lakkojen puoluepoliittisuudesta hyvin heikkoina. Metalliliiton virallisen historiankirjoituksen väitteet telakoiden lakkojen selvästä poliittisuudesta voi nähdä pyrkimyksenä suojata Metalliliiton omaa toimintaa suhteessa telakan lakkoihin ja pyrkimyksenä peittää sitä tosiasiaa, että teollisuuden suuret työpaikat eivät olleet suoraan riippuvaisia Metalliliitosta eivätkä olleet sen suorassa ohjauksessa.

Työntekijät näkivät lakkojen johtuvan välittömistä työpaikan ongelmatilanteista kuten työturvallisuudesta, työaikajärjestelyistä, työympäristön ongelmista ja työpaikan rakenteellisista ongelmista kuten palkkausjärjestelmästä sekä sellaisista työnantajan toimista, jotka he kokivat epäoikeudenmukaisiksi. Lakkoja aiheutui myös poliittisista syistä ja ne ilmenivät yleensä koko telakan solidaarisuuslakkoina muiden työpaikkojen työntekijöille ja kansainvälisen politiikan tapahtumille tai niillä haluttiin painostaa työmarkkinaosapuolia ja valtiota toimimaan työntekijöille edullisempaan suuntaan. Poliittisten lakkojen osuus lakkotunteina ja määrällisesti mitattuna on kuitenkin pieni tarkasteltaessa Pernon telakan lakkoja kokonaisuutena.

Tässä tutkimuksessa lakkoja on tarkasteltu painottuneesti telakan työntekijöiden ja heitä edustaneiden ammattiyhdistysaktiivien näkökulmasta. Tämän tutkimuksen puitteissa avoimeksi kysymykseksi jää työnantajapuolen toimintakulttuurin tarkempi käsittely. Kuinka suunnitelmallista työnantajan toiminta oli ja missä määrin ja mistä Pernon telakalla esiintynyttä lakkoja synnyttävää työnantajan toimintaa todellisuudessa johdettiin. Vaille vastausta jää myös, mikä oli Wärtsilä-yhtymän rooli Suomen metallityönantajien liiton päätöksenteossa? Entä miten poliittisten ryhmittymien ristiveto ammattiosasto Metalli 49:ssä ja Metalliliitossa vaikutti niiden suhtautumiseen Pernon telakan lakkoihin? Myös vuoden 1984 jälkeisen lakkokulttuurin, uuden PARAKE-palkkausjärjestelmän ja Wärtsilä Meriteollisuuden ajan käsittely jäävät tämän työn ulkopuolelle.

Lähteet

Lyhenteet

Enemmistökommunistinen = SKDL:n enemmistöön kuulunut maltillista ja hiljaista neuvottelupolitiikkaa ajanut ryhmä, josta käytettiin myös nimitystä revisionistit.

KA = Kansallisarkisto

KTA = Keskituntiansio

LM = Luottamusmies

LTKP = Liittotoimikunnan kokouspöytäkirjat

M49a = Metalli 49. arkisto

Metalli, Metalliliitto = Suomen Metallityöväen Liitto ry

PLM = Pääluottamusmies

PT = Pernon telakka

PTTa = Pernon telakan työhuonekunnan arkisto

SML = Suomen Metallityöväen liitto

TJKP = Työjaoston kokouspöytäkirjat

TT = Turun telakka

TM = Työministeriö

TTTa = Turun telakan työhuonekunnan arkisto

TSNK = Työelämän suhteiden neuvottelukunta

THKYKP = Työhuonekunnan yleisten kokousten pöytäkirjat

THTKP = Työhuonekunnan kokouspöytäkirjat

VA = Valtion arkisto

Vähemmistökommunistinen = SKDL:n vähemmistöön kuulunut radikaalia ja näyttävää politiikkaa ajanut poliittinen ryhmä, josta käytettiin myös nimityksiä stalinistit tai taistolaiset.

WTR = Wärtsilän TelakkaRyhmä, vuonna 1976 käyttöön otetusta osaurakkajärjestelmän nimestä käytetty lyhenne. Ilmenee myös nimellä VTR Kansallisarkistossa olevien haastatteluiden litteroinnissa.

Alkuperäislähteet

Arkistolähteet

Kansallisarkisto, Helsinki, (KA)

 Työministeriö

 Työelämän suhteiden neuvottelukunta

 Työtaistelut telakoilla

 Haastattelut

 Kansio 1

 Kansio 16

 Yhteenvedot

 Kansio 2

Metalli 49:n arkisto, Turku, (M49a)

 Turun telakan työhuonekunnan arkisto (TTTa)

 Kokouspöytäkirjat

 Työhuonekunnan yleisten kokousten pöytäkirjat

 Työhuonetoimikunnan kokouspöytäkirjat

Pernon telakan työhuonekunnan arkisto, Turku, (PTTa)

 Kokouspöytäkirjat

 Työhuonekunnan yleisten kokousten pöytäkirjat

 Työhuonetoimikunnan kokouspöytäkirjat

 Osastokokousten pöytäkirjat

 Neuvottelupöytäkirjat

 Erimielisyysmuistiot

 Työtuomioistuimeen lähetetyt muistiot

 Liittojen välisten neuvotteluiden muistiot

Työväenarkisto, Helsinki, (TA)

Suomen Metallityöväen Liitto
 Kokouspöytäkirjat
 Liittotoimikunnan kokouspöytäkirjat
 Kansio CC 31
 Työjaoston kokouspöytäkirjat
 Kansio CD 4

Yksityisarkistot

Putkiasentaja Veli-Matti Koivulan yksityisarkisto, Turku
 Urakkapäiväkirjat

Haastattelut

Pernon telakan entisen pääluottamusmiehen Martti Havinin haastattelu,
 Kerava, 8.4.2014.
 Työsuojeluvaltuutettu, levyseppä Ari Rajamäen haastattelu, Turku, 7.9.2011.
 Putkiasentaja Veli-Matti Koivulan haastattelu, Turku, 20.8.2011.
 Luottamusmies Sauli Saarisen haastattelu, Turku, 25.3.2015.
 Haastattelut on suorittanut Tuukka Pääkkönen.
 Kaikki haastattelut ovat nauhoitettuna tekijän hallussa.

Aikalaiskirjallisuus

Turtiainen Arvo, Rautakourat -romaani, 1927 Helsinki.

Salminen Osmo, Portista portille -romaani, Suojatyön kirjastomo, 1985 Turku.

Isotalo Kaarlo, Telakka -romaani, Karisto, 1974 Hämeenlinna.

Tutkimuskirjallisuus

Alasoini Tuomo, Strikes in a changing technological context teoksessa Strike and social

change toim. Pauli Kettunen, Turun kaupunki, 1993 Turku.

Bergholm Tapio, Some aspects of the dockers' resistance and subculture teoksessa Strike and social change toim. Pauli Kettunen, Turun kaupunki, 1993 Turku.

Grönros Jarmo, Aurajoen Rautakourat – Laivanrakennus Turussa teoksessa Aurajoen Rautakourat – Laivanrakennus Turussa, Turun maakuntamuseon näyttelyesite, 1996 Turku.

Hyman Richard, Strikes, 4th edition, McMillan press LTD, 1989 Lontoo.

Kalela Jorma, Historiantutkimus ja historia, Gaudeamus, 2000 Helsinki.

Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo, Työtaistelut Wärtsilän Pernon telakalla vuosina 1976-1982, Työelämän suhteiden neuvottelukunta, 3/1984 Helsinki.

Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo, Työtaistelut telakoilla. Yhteenveto Wärtsilän ja Rauma-Repolan telakkakohtaisten työtaistelututkimusten tuloksista, Työelämän suhteiden neuvottelukunta, 1/1985 Helsinki. (A)

Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo, Telakoilla puhuttua. Laivanrakentajat kertovat työstään ja työriidoistaan, Työelämän suhteiden neuvottelukunta, 2/1985 Helsinki. (B)

Mäkelä Pentti, Ossin aika. Palkkakysymyksiä ja työsuojelua Turun telakalla 1950-luvulta 1980-luvulle, Ossi Ahokkaan säätiö, Tammerprint 2013 Tampere.

Niemelä Jukka, Miksi telakoilla ei enää lakkoilla vanhaan malliin? Teoksessa Tieteen boheemi: boheemin tiede, Anne Kovalainen - Jarmo Ikonen (toim.), Turun kauppakorkeakoulu, 1994 Turku.

Pekkola Juhani, Työelämän suhteiden neuvottelukunnan tutkimustoimintaan liittyvää tausta-aineistoa vuosilta 1971–1991, Työpoliittinen Aikakauskirja 4/2003.

http://www.mol.fi/mol/fi/99_pdf/fi/06_tyoministerio/06_julkaisut/aikakausi/tak/TAK_2003_4_8.pdf

Vierailtu 2.1.2012

Savola Matti, Lakko työelämän ristiriitana: Tutkimus suomalaisen yhteiskunnan lakoista, 1968 Porvoo.

Teräs Kari, Verstasliikkeistä suurtaisteluihin. Metalli 49:n historia vuosilta 1894-1930, Kirjayhtymä, 1985 Tampere.

Teräs Kari, Industrial actionism and industrial conflicts in Finland teoksessa Strike and social change toim. Pauli Kettunen, Turun kaupunki, 1993 Turku.

Teräs Kari, Paikallisten työmarkkinasuhteiden kausi: Ammattiyhdistykset ja työsuhteiden säätely Turussa 1880-luvulta 1950-luvulle, 1995 Turku.

Teräs Kari, Arjessa ja liikkeessä: Verkostonäkökulma modernisoituihin työelämän suhteisiin 1880-1920, 2001 Helsinki.

Teräs Kari, Turkulaisten telakkatyöläisten henki teoksessa Aurajoen Rautakourat – Laivanrakennus Turussa, Turun maakuntamuseon näyttelyesite, 1996 Turku.

Toivonen Timo, Lakot ja yhteiskunnan muutos, Turun yliopiston sosiologian laitos, 1972 Turku.

Toivonen Timo, Lakkoäänestys ja sosiaalinen tausta: Tutkimus Metallityöväenliiton lakkoäänestyksistä kahdessa metallialan työpaikassa, Turun yliopiston sosiologian laitoksen monisteita 60, 1973 Turku.

Muu kirjallisuus

Haavikko Paavo, Wärtsilä 1834-1984. Wärtsilä-yhtiön ja siihen liitettyjen yritysten kehitysvaiheita kansainvälistyväksi monialayritykseksi, OY Wärtsilä AB, 1984 Porvoo.

Hölttä Kalevi, Työtaisteluopas, Printon Trükikoda AS, 2011 Tallinna.

Ketola Eino, Suomen Metallityöväen Liitto 1961-1983, Otava, 2007 Keuruu.

Knorring Nils von, Aurajoen veistämöt ja telakat. Muistiinpanoja Turun telakoiden historiasta, Schildts, 1995 Vaasa.

Mansner Markku, Suurlakosta Euroopan unioniin - Vuosisata työnantajatoimintaa, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, 2007 Helsinki.

Metalliliiton internetsivujen historiaosio.

<http://www.metalliliitto.fi/historia>

Vierailtu 24.4.2014

Tilastokeskuksen yhteenveto ”Suomen teollisuustuotannon kasvun vuodet”

<https://www.stat.fi/tup/suomi90/toukokuu.html>

Vierailtu 20.7.2015

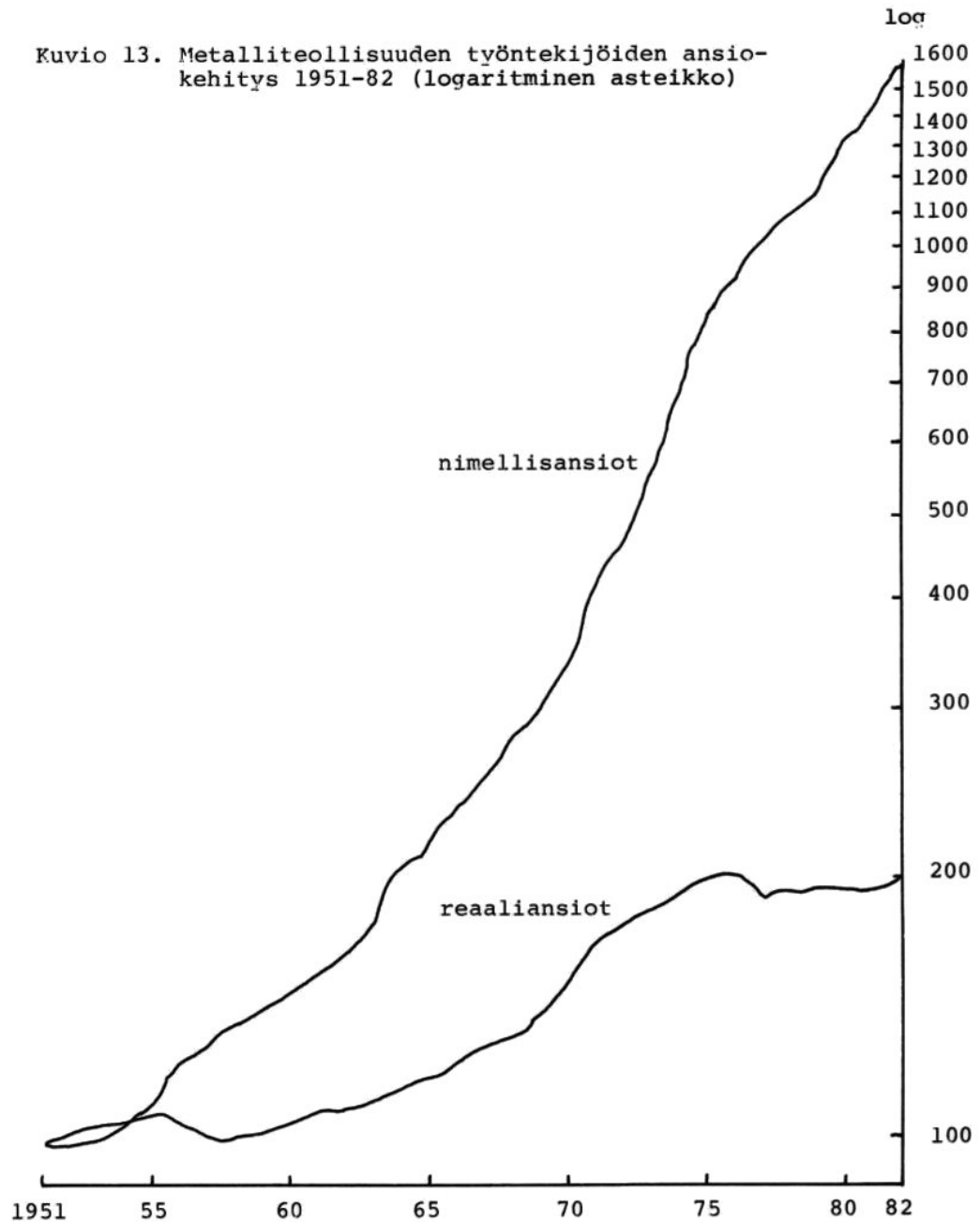
Teknologiaeteollisuuden työehtosopimus, Verkkotes

<https://verkkotes.fi/>

Vierailtu 9.9.2015

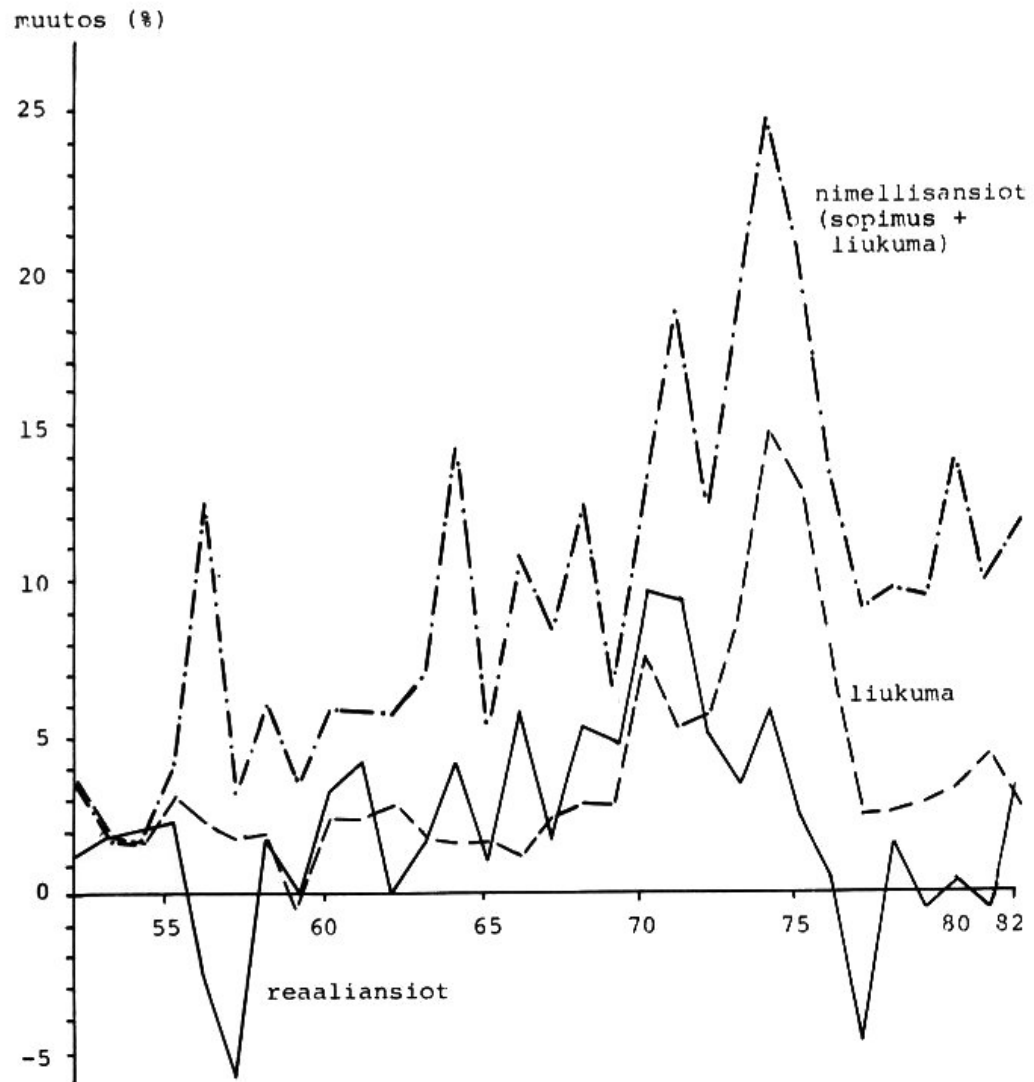
Liitteet

Liite 1. Metalliteollisuuden työntekijöiden ansiokehitys 1951-82.

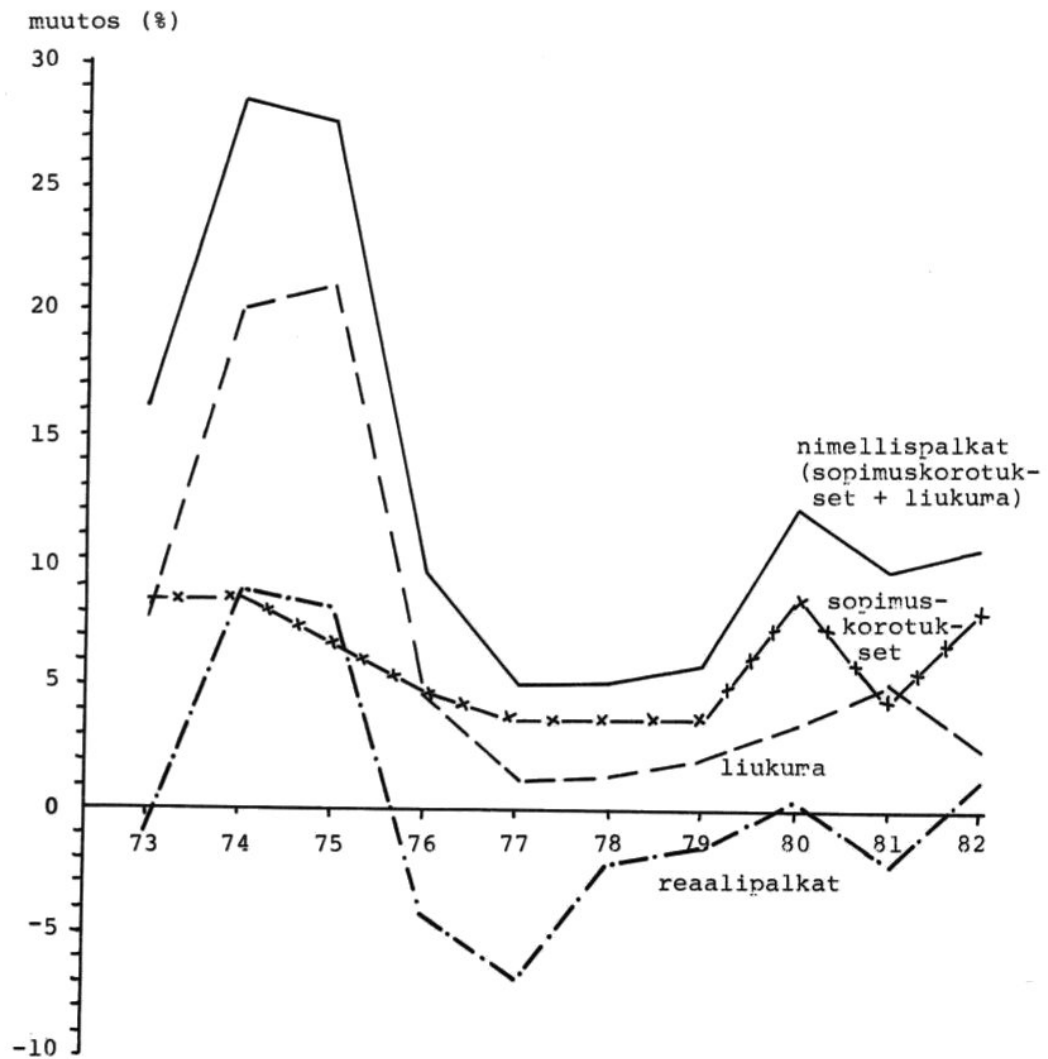
Lähde: Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo: Työtaistelut telakoilla 3/1984, sivu 79, Kuvio 13.

Liite 2. Metalliteollisuuden säännöllisen työajan tuntiansioiden muutokset vuosina 1952-82 (vuoden IV neljännes verrattuna edellisen vuoden IV neljännekseen)

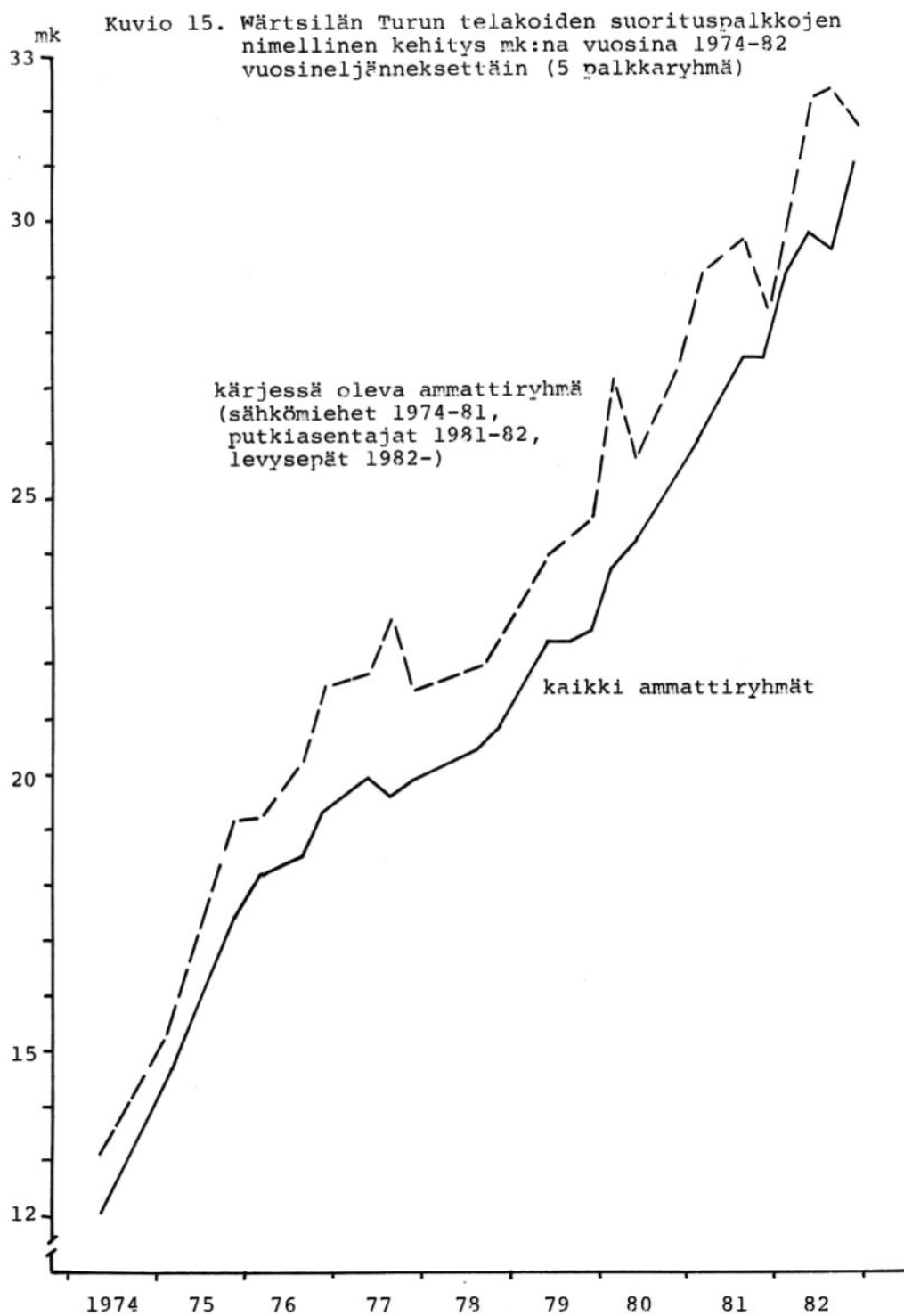
Lähde: Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo: Työtaistelut telakoilla 3/1984, sivu 80, Kuvio 14.

Liite 3. Nimellisen ja reaalin keskituntiansion (1-5 palkkaryhmä, aika- ja urakkapalkkalaisten ansio olosuhdelisät mukaan lukien, miehet ja naiset yhdessä) sekä palkkaliukuman kehitys Wärtsilän Turun telakoilla vuosina 1973-82.

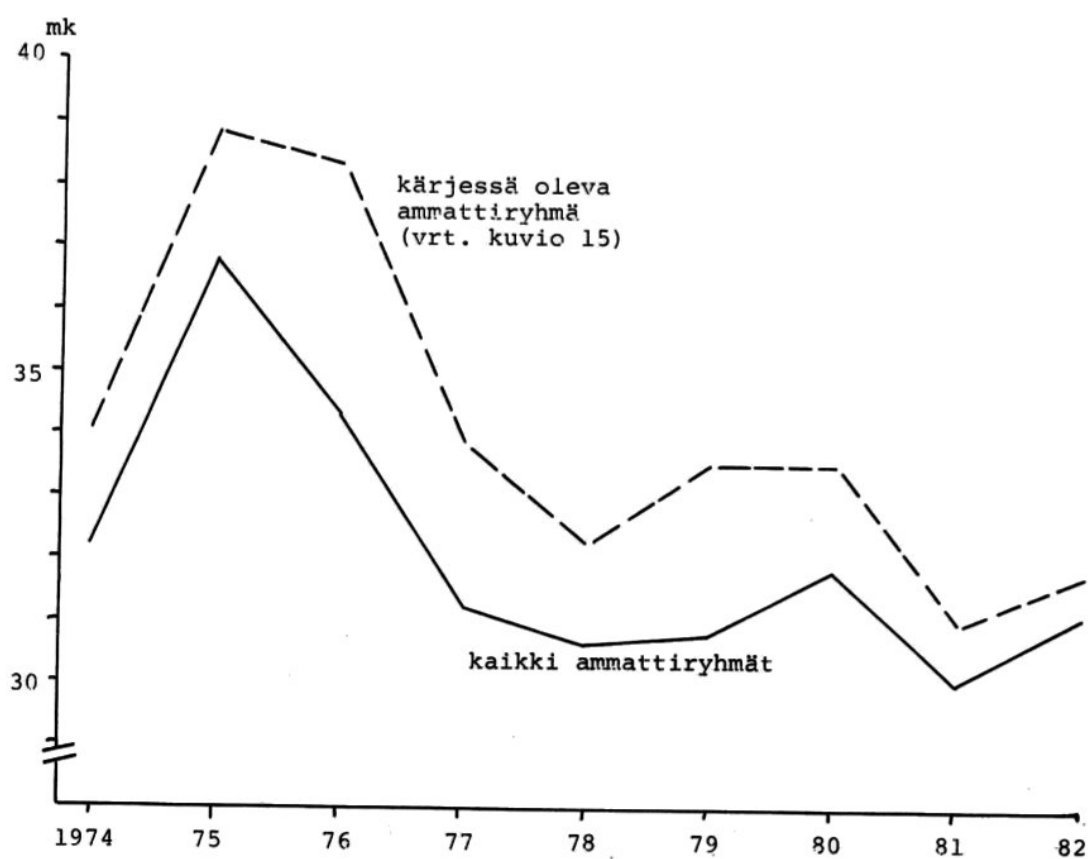
Lähde: Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo: Työtaistelut telakoilla 3/1984, sivu 86, Kuvio 17.

Liite 4. Wärtsilän Turun telakoiden suorituspalkkojen nimellinen kehitys mk:na vuosina 1974-82 vuosineljänneksittäin (5 palkkaryhmä).

Lähde: Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo: Työtaistelut telakoilla 3/1984, sivu 82, Kuvio 15.

Liite 5. Wärtsilän telakoiden suorituspalkkojen reaalikehitys mk:na vuoden 1982 rahassa vuosina 1974-82 vuosittain (5 palkkaryhmä, IV neljännes).

Lähde: Kauppinen Timo ja Alasoini Tuomo: Työtaistelut telakoilla 3/1984, sivu 83, kuvio 16.

Oy wartsua Ab
Pernon telakka

JAKELU: JK/HKH/Sje/Päävastuuneuvott.

II/82		Tehdyt tunnit	Tuntiansio ilman erillisiä lisiä ja korotuksia				Ansio erillisine lisineen			Osuus koko työstä %			
			Aika-työssä	Urakka-työssä	Palkkio-työssä	A-U-P työssä	Ilm. yli- ja s. työ- korv.	Ilman ylityö- korv.	Yli- ja s. -työkorotuksineen	Aika-työtä	Urakka-työtä	Palkkio-työtä	Yli-työtä
SP	PR		C	D	E	F	I	J	K	L	M	P	N
Sukup. yhd.													
	*	674611	2290	3507	2647	2500	2596	2637	2753	52	4	44	6
	1	10907	1862			1862	1889	1916	1953	100			2
	2	69041	1951	2734	2242	2051	2146	2174	2301	66		34	6
	3	185639	2115	3164	2433	2270	2373	2411	2508	55	2	43	5
	4	89829	2273	3326	2617	2446	2536	2578	2690	54	2	43	6
	5	319195	2567	3572	2827	2768	2864	2910	3037	44	7	49	6
Miehet													
	*	604396	2347	3507	2644	2542	2639	2681	2802	49	5	47	6
	2	42885	1954	2734	2242	2113	2222	2237	2365	45		55	5
	3	170641	2127	3164	2434	2290	2394	2433	2536	51	2	47	5
	4	86001	2279	3327	2623	2453	2544	2586	2701	54	2	44	6
	5	303947	2567	3572	2835	2770	2864	2911	3043	46	8	46	6
Naiset													
	*	70215	1982	2778	2709	2141	2229	2259	2328	78		22	4
	1	9985	1860			1860	1876	1890	1912	100			2
	2	26156	1949			1949	2022	2071	2195	100			8
	3	14998	2044		2123	2044	2132	2154	2197	99		1	3
	4	3828	2159	2778	2476	2281	2374	2401	2454	62		38	3
	5	15248	2522		2738	2717	2873	2894	2928	9		91	2
		*) Yhteenveto palkkaryhmistä 1-5											

Liite 6. Pernon telakan palkkatilasto vuodelta 1982, toinen neljännes. Turun telakan työhuonekunnan arkisto, palkkatilastot.

Tilaston merkkien selitykset:

Urakkatyö on suora urakka, palkkiotyö on WTR-urakka, AUP työ on aikatyö, urakkatyö ja palkkiotyö yhteensä. F ja I sarakkeen ero AUP työn osalta selittyy telakalla maksetusta olosuhdelisistä, joka oli työnjohtajan erikseen määriteltävissä ja vuorotyöstä maksettavista vuorolisistä.

1. palkkaryhmässä olivat sisäsiivoajat 2. palkkaryhmässä laivasiivojia, ruokalatyöntekijöitä, varastotyöntekijöitä, nosturinkuljettajia ja työkalujakelun työntekijät. 3. konehuoneen siivoajat, levyseppien, sisustusasentajien ja putkimiesten apulaiset ja osa varastotyöntekijöistä, trukkikuskeista ja työkalukorjaajista sekä rungon, osavalmistuksen ja pajojen työntekijöitä. 4-5. palkkaryhmissä olivat pääsääntöisesti sähkömiehet, hitsaajat, sisustusasentajat, levysepät, putkiasentajat, koneasentajat (viilarit) ja osa kunnossapidon työntekijöistä.